

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel - Jaarverslag

2018

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel – Jaarverslag

2018

Inhoudsopgave

Financiële gegevens	6
Woord van de voorzitters	8
JAARVERSLAG	
1.	
Pensioenfonds detailhandel	11
Over het pensioenfonds	12
2.	
Ontwikkelingen	23
Ontwikkelingen dekkingsgraad	24
Dekkingsgraad, herstelplan en feitelijk herstel	24
Overige ontwikkelingen	26
3.	
Communicatie	29
Algemeen	30
Communicatiebeleidsplan	30
Persbeleid	30
UPO en Berichtenbox	30
Get Real	31
Communicatie 2019	31
4.	
Toeziethouders	33
Dwangsom of boetes	34
5.	
Goed pensioenfondsbestuur	37
Gedragcode	38
Goed pensioenfondsbestuur	38
Code Pensioenfondsen	38
6.	
Financieel Beleid	41
Premiebeleid	42
Toeslag	44
Actuariële analyse	46
Beleggingen	48

Uitvoeringskosten	56
-------------------------	----

7. Risicoparagraaf 61

Risicomanagement	62
Wat is risico?	62
Wat is risicomanagement?	62
Waarom risicomanagement?	62
Risk Dashboard	62

8. Uitvoering van de pensioenregeling 69

De verplichte pensioenregeling	70
Aanvullende pensioenregeling	70
Pensioenaanvullingsregelingen	70
Premies, looptijd en bijzonderheden	71
Wijzigingen statuten,	71
pensioenreglement en	71
verplichtstellingbeschikking	71
Uitvoeringsreglement	71

9. Jaarrekening 73

Balans per 31 december 2018 na resultaatsbestemming	74
Staat van baten en lasten	75
Kasstroomoverzicht	76
Toelichting op de jaarrekening	77

10. Overige gegevens 117

Actuariële verklaring	118
-----------------------------	-----

11. Bijlage 123

Financiële gegevens

Financiële gegevens (bedragen x € 1.000)					
	2018	2017	2016	2015	2014
	€	€	€	€	€
Feitelijke premie	678.508	552.454	446.477	449.098	463.319
Zuiver kostendekkende premie	874.762	782.589	636.898	536.974	417.053
Gedempte kostendekkende premie	545.276	468.114	435.102	406.674	389.166
Uitkeringen	335.256	321.238	301.474	282.856	269.529
Pensioenuitvoeringskosten	26.153	27.666	27.253	31.127	31.346
Belegd vermogen	20.779.118	20.335.545	19.555.247	17.282.646	16.631.010
Beleggingsopbrengsten*	88.639	621.378	2.236.194	-70.742	4.199.335
Bruto rendement op totale beleggingen	0,55%	3,24%	13,62%	-0,55%	34,34%
Bruto rendement op beleggingen exclusief valuta en rente hedge	-0,33%	4,32%	8,84%	4,11%	14,00%
Benchmark	-0,34%	4,12%	8,70%	4,09%	13,78%
Z-score	0,04%	0,12%	0,13%	0,29%	0,84%
Reserves	1.237.109	2.028.092	1.209.052	945.490	2.309.692
Voorziening pensioenverplichting	19.542.009	18.307.453	18.058.214	15.794.314	14.240.975
Aanwezige dekkingsgraad	106,3%	111,1%	106,7%	106,0%	116,0%
Beleidsdekkingsgraad	110,6%	109,6%	104,7%	109,8%	
Vereiste dekkingsgraad	118,3%	119,0%	118,4%	118,6%	113,8%
Resultaat	-790.983	819.040	263.562	-1.364.202	1.403.482

*Inclusief beleggingsrendement VPL

Woord van de voorzitters

**“Wij willen deelnemers
zoveel mogelijk betrekken bij
hun pensioen en grip geven
op hun inkomen voor later”**

- HENK VAN DER KOLK, WERKNEMERS VOORZITTER EN
ANDRÉ SNELLEN, WERKGEVERS VOORZITTER

Deelnemers krijgen een stem in het beleggingsbeleid

Pensioenfonds Detailhandel wil in de komende jaren verder groeien tot dé plek waar je als professional in de handel- en dienstverlening bouwt aan je financiële back-up voor later. Daarom houdt het pensioenfonds de kosten laag, voert een stabiel beleggingsbeleid en wil door aansluiting van andere fondsen schaalvoordelen organiseren voor werkgevers en deelnemers.

Eind december 2018 behaalde Pensioenfonds Detailhandel een beleidsdekkingsgraad van 110,6 procent. Als een van de weinige bedrijfstakpensioenfonds wist het hierdoor de pensioenen te verhogen met 0,1 procent. Deze 'gedeeltelijke indexatie' mag worden doorgevoerd bij een beleidsdekkingsgraad van 110 procent of hoger. Ook werden voor het vierde jaar op rij de kosten per deelnemer omlaag gebracht met ruim 14 procent, van 76 naar 65 euro. In 2014 bedroegen de kosten per deelnemer nog 95 euro.

Door overname van de actieve deelnemers van Pensioenfonds Wonen neemt het aantal werkgevers en werknemers verder toe. Zo telt Pensioenfonds Detailhandel 32.000 aangesloten bedrijven met 300.000 actieve deelnemers, en 103.000 gepensioneerden. De omvang van het jaarlijkse premiebedrag – betaald door werkgevers en werknemers – is hierdoor gestegen van 552 naar 679 miljoen euro en het totale belegde vermogen komt nu neer op: 20,8 miljard euro.

Van geheel andere orde is het nieuws dat Pensioenfonds Detailhandel vorig jaar over haar beleggingsbeleid naar buiten heeft gebracht. Uit onderzoek van Universiteit Maastricht blijkt dat deelnemers hun fonds het liefst nog duurzamer zien beleggen. Op basis van deze onderzoeksresultaten zal Pensioenfonds Detailhandel daadwerkelijk investeringsbeslissingen gaan nemen. Daarmee krijgen deelnemers een stem in het beleggingsbeleid. Een ontwikkeling die past binnen het doel van het pensioenfonds om deelnemers zoveel mogelijk te betrekken bij hun pensioen en grip te geven op hun inkomen voor later.

Wij willen pensioen zo persoonlijk mogelijk maken.

19 juni 2019

*De heer H.T. Van der Kolk
Werknemersvoorzitter*

*De heer A.H.J. Snellen
Werkgeversvoorzitter*

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel

1.

PENSIOENFONDS DETAILHANDEL

1. Pensioenfonds Detailhandel

Over het pensioenfonds

Naam en vestigingsplaats

Het pensioenfonds is opgericht op 1 januari 1972 en statutair gevestigd in Utrecht. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel in Utrecht onder nummer 41178211. De laatste statutenwijziging vond plaats per 31 december 2018. Het pensioenfonds is lid van de Pensioenfederatie.

Missie, visie en strategie

Missie

Het pensioenfonds heeft tot doel om de uit de pensioenovereenkomsten en reglementen voortvloeiende verplichtingen jegens de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden na te komen, dit overeenkomstig de statuten en relevante wetgeving en tevens in lijn met de voorwaarden die uit de verplichtstelling voortvloeien.

Visie

Het pensioenfonds is van mening dat zij op weg is:

- I. Naar een consolidatie van pensioenfondsen, met name binnen de marktsectoren van bedrijfstakpensioenfondsen, en dat Pensioenfonds Detailhandel daar een sturende rol wil spelen in de sector handel;
- II. Van meerdere typen pensioenregelingen naar een standaard pensioenregeling;
- III. Naar het continu (foutloos) online en real-time beschikbaar zijn van de (toekomstige) pensioensituatie van de deelnemer op (social) media;
- IV. Naar afnemende marktwerking in de commerciële pensioenuitvoering;
- V. Naar een omgeving waar de Informatie- en Communicatie Technologie (ICT) een cruciale rol speelt;
- VI. Naar een pensioenstelsel met een combinatie van collectieve en individuele elementen.

Strategie

De snel veranderende wereld, gedreven door technologie en informatie en de mogelijkheden die daardoor ontstaan, betekenen hogere verwachtingen van deelnemers en werkgevers. Daaruit volgt dat het pensioenfonds Detailhandel naar een wendbare organisatie moet groeien. Onder leiding van Quint is in 2017 een strategie-executie model ontwikkeld waarbij het mogelijk is om kort-cyclisch te sturen.

Het Strategie & Executie model is in 2018 geïmplementeerd. Uit de organisatiedoelstellingen, met haar ambities, kansen, knelpunten en risico's, volgt een veranderportfolio met projecten. In deze veranderportfolio zijn in 2018 tien projecten opgestart. Twee van deze projecten waren de selectie en de implementatie van de nieuwe custodian. Met ingang van 1 januari 2019 is Northern Trust de nieuwe custodian van het pensioenfonds. Twee andere projecten betreffen, vanuit de consolidatiestrategie, de overname van de beleggingen, verplichtingen en nieuwe opbouw van de pensioenfondsen Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Drankindustrie en Bedrijfstakpensioenfondsen voor Schoen-, Leder- en Lederwarenindustrie. Maatschappelijk verantwoord beleggen is ook onderverdeeld in twee projecten, het onderzoek onder deelnemers en de opzet en implementatie van het maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) beleid. De overige projecten betreffen implementatie en executie van de strategische agenda, de daarbij behorende opleidingen en het inrichten van een business intelligence omgeving met pensioenuitvoeringsdata.

Uit de strategische agenda komen verder eisen en wensen voor wat betreft de organisatie van Verandering, Informatisering en Technologie (VIT), en beleidsontwikkeling. Het vierde en laatste onderdeel van het model, Vernieuwing, geeft op haar beurt input voor verdere ontwikkeling van ambities en kansen, waaruit eventueel nieuw beleid, organisatieveranderingen en projecten kunnen voortkomen.

De voordragende organisaties en kandidaatstelling

Bestuur

De werkgeversleden (maximaal vijf) in het bestuur worden voorgedragen door Detailhandel Nederland. De werknemersleden (maximaal vier) in het bestuur worden voorgedragen door FNV en CNV Vakmensen. De vertegenwoordiger van de gepensioneerden in het bestuur (maximaal 1) wordt niet voorgedragen, maar wordt overeenkomstig het verkiezingsreglement gekozen.

Verantwoordingsorgaan

Het werkgeverslid van het Verantwoordingsorgaan wordt benoemd door:

- Detailhandel Nederland

De werknemersleden van het Verantwoordingsorgaan worden benoemd door:

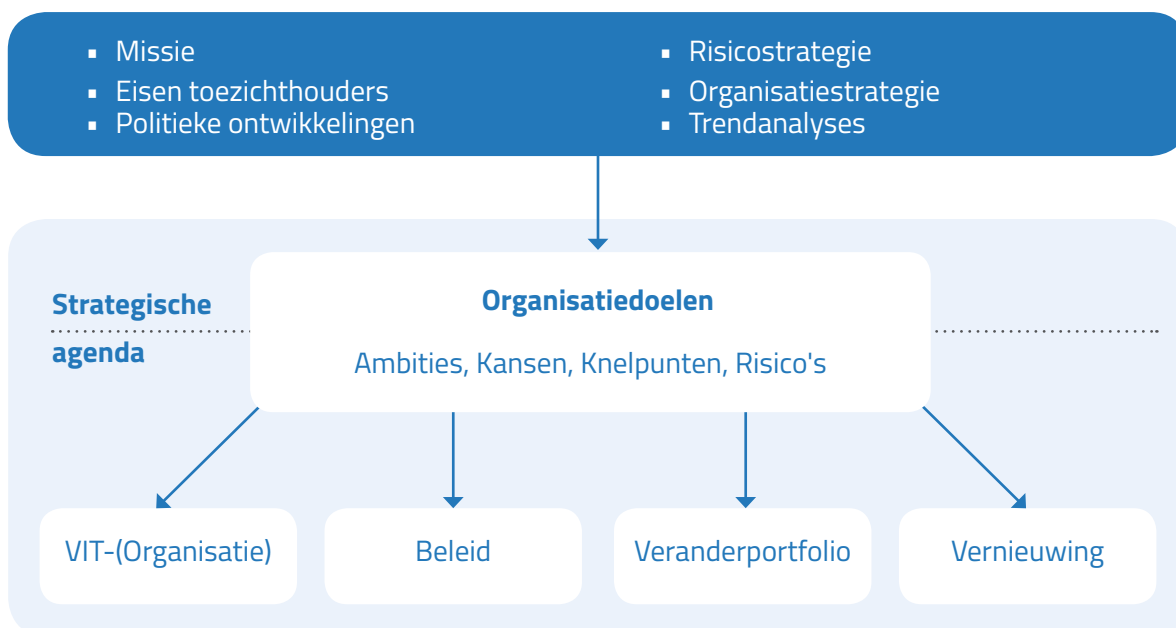
- FNV
- CNV Vakmensen

De gepensioneerde leden van het Verantwoordingsorgaan worden benoemd door:

- Vereniging van gepensioneerden uit de Detailhandel

Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht wordt benoemd door het bestuur op (bindende) voordracht van het Verantwoordingsorgaan.

Uitvoering pensioen- en vermogensbeheer

Het pensioenfonds heeft de uitvoering van het pensioenbeheer uitbesteed aan TKP en het vermogensbeheer grotendeels aan BlackRock Investment Management (UK).

Ondersteuning en advies

Het pensioenfonds laat zich bij zijn werkzaamheden ondersteunen en/of adviseren door de volgende partijen:

Adviserend actuaris

Mercer Nederland B.V.

Beleggingen

Houthoff Buruma – Juridisch
Aon Hewitt Investments – Operationeel
Mercer Investment Consulting – ALM
Rob Bauer Consultants B.V. – Advies
Finance Ideas – Vastgoed advies
EY Montesquieu – Risk Manager Beleggingen

Compliance officer

Curemonte Legal Perspectives B.V.

Risk management ORM

Improven

Controle en waarmerken

Het pensioenfonds heeft voor de controle en het waarmerken van de jaarrekening met de volgende partijen een overeenkomst gesloten:

Certificerend actuaris

Willis Towers Watson.

Onafhankelijke Accountant

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Het bestuur

Samenstelling van het bestuur

Het bestuur is paritair samengesteld. In 2018 was de heer Henk van der Kolk fungerend voorzitter. De bestuursleden worden voor een periode van vijf jaar benoemd. De heer Ad van Dorssen en de heer Rik Grutters zijn herbenoemd op 1 januari 2018. De heer Bas de Lege is afgetreden als bestuurslid op 1 juli 2018. Mevrouw Selma Gouders is in 2018 als aspirant bestuurslid toegetreden.

Commissies

De commissies hebben onder andere als taak beleids- en bestuurs-onderwerpen voor te bereiden, rapportages te beoordelen en eventueel wijzigingen voor te stellen, specifieke taken te begeleiden of voor te bereiden (bijvoorbeeld ALM-studie), uit te voeren en

1. Pensioenfonds Detailhandel

tevens het bestuur te adviseren op het betreffende beleidsterrein. De samenstelling van de commissies wordt door het bestuur bepaald. Iedere commissie bestaat uit maximaal vijf bestuursleden waarvan één voorzitter, eventueel ondersteund door deskundigen.

De commissies hebben de volgende aandachtsgebieden:

- Commissie Vermogensbeheer: Vermogens- en vastgoedbeheer;
- Commissie Finance & Risk: Premie-inning, budget, jaarwerk en riskmanagement
- Commissie Pensioenen: Actuariële zaken, pensioenregelingen en wet- en regelgeving;
- Commissie Communicatie: Werkgevers- en deelnemerscommunicatie.

Samenstelling commissies

Commissie Finance & Risk:

- De heer Rik Grutters (voorzitter)
- De heer André Snellen
- De heer Leo Rolf
- De heer Gert-Jan Seffinga
- De heer Henk van der Kolk

Commissie Vermogensbeheer:

- De heer Benne van Popta (voorzitter)
- De heer Ad van Dorssen
- De heer Cor Filippini
- De heer Rik Grutters
- De heer André Snellen

Commissie Pensioenen:

- De heer Ad van Dorssen (voorzitter)
- De heer Jan Meerman
- De heer Cor Filippini
- De heer Bas de Lege (tot 1 juli 2018)
- De heer Henk van der Kolk

Commissie Communicatie:

- De heer Bas de Lege (voorzitter tot 1 juli 2018)
- De heer Leo Rolf
- De heer Gert-Jan Seffinga (voorzitter vanaf 1 juli 2018)
- De heer Jan Meerman
- De heer Benne van Popta

Naam	Functie	Vertegenwoordiging	Termijn tot en met
André Snellen	Werkgeversvoorzitter	Detailhandel Nederland	2020
Jan Meerman	Lid	Detailhandel Nederland	2019
Leo Rolf	Lid	Detailhandel Nederland	2018
Ad van Dorssen	Lid	Detailhandel Nederland	2022
Benne van Popta	Lid	Detailhandel Nederland	2021
Henk van der Kolk	Werknemersvoorzitter	FNV	2019
Selma Gouderjaan	Aspirant lid	FNV	-
Rik Grutters	Lid	FNV	2022
Gert-Jan Seffinga	Lid	CNV Vakmensen	2020
Cor Filippini	Lid	Gekozen door rechtstreekse verkiezingen vanuit de gepensioneerden en daarvoor voorgedragen door CNV Vakmensen.	2019

Het Verantwoordingsorgaan

Naam	Vertegenwoordiging	Termijn tot en met
Wilma van Aken	FNV	2022
Ton Boonekamp	VGD	2022
Arnold van Dantzich	VGD	2022
Roald Jacobs	Detailhandel Nederland	2022
Ron Kraaijenhagen	VGD	2022
Susanne Mienstra	CNV Vakmensen	2022
Rabinder Raghoe	FNV	2022
Erik Veurtjes	CNV Vakmensen	2022
Bart van Wijck	VGD	2022

Er zijn vijf FNV-vacatures ontstaan in 2018.

Samenstelling

Het Verantwoordingsorgaan bestaat uit 9 werknemersleden, waarvan 7 van vakbond FNV en 2 van CNV Vakmensen (FNV en CNV Vakmensen bepalen in onderling overleg het aantal leden). Daarnaast bestaat het Verantwoordingsorgaan uit 4 pensioengerechtigden en 1 afgevaardigde namens de werkgevers. Benoemingen worden gedaan door respectievelijk Detailhandel Nederland, FNV, CNV Vakmensen en de Vereniging van gepensioneerden uit de Detailhandel.

De benoemingstermijn bedraagt vier jaar en liep voor alle leden van het Verantwoordingsorgaan in 2018 af. De leden van het Verantwoordingsorgaan zijn per ultimo 2018:

Verslag van het Verantwoordingsorgaan

Inleiding

Het is de taak van het Verantwoordingsorgaan (VO) om eraan bij te dragen dat het bestuur verantwoord en evenwichtig beleid maakt en te beoordelen of het beleid conform afspraken wordt uitgevoerd. Het pensioenfonds kent vier groepen van belanghebbenden, te weten deelnemers, gewezen deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Het VO beoordeelt of de belangen van al deze groepen evenwichtig zijn afgewogen en of de besluitvorming transparant is. Om dat te kunnen beoordelen is inzage in de fondsdocumenten en een goede dialoog met bestuur en Raad van Toezicht (RvT) belangrijk. Wettelijk heeft het VO adviesrecht (art 115 PW) en het recht om Leden van de Raad van Toezicht voor te dragen. Bovendien vergadert het VO twee tot driemaal per jaar met de RvT. De RvT legt dan verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het interne toezicht.

Samenstelling

Het VO heeft 14 zetels, verdeeld over vertegenwoordigers van FNV, CNV Vakmensen, Vereniging van Gepensioneerden in de Detailhan-

del en Detailhandel Nederland. Aan het begin van het verslagjaar had het VO één vacature, aan het eind van het verslagjaar waren er vijf vacatures, allen FNV-zetels.

Werkwijze

Gedurende het verslagjaar kwam het VO in zeven vergaderingen en één scholingsdag bijeen. Tijdens de vergaderingen in mei en november is met de RvT gesproken. De vergadering in mei stond in het teken van het jaarwerk. Het jaarwerk bestaat uit het conceptjaarverslag en de rapporten van de accountant en actuaris.

Daarnaast heeft het Dagelijks Bestuur van het VO éénmaal overlegd met de RvT en de bestuursvoorzitter en is er een gezamenlijke themadag geweest van bestuur, RvT en VO.

De financiële commissie van het VO heeft eenmaal overleg gehad met het bestuursbureau, de accountant en de actuaris inzake het jaarwerk.

Het VO heeft digitaal inzage in veel belangrijke fondsdocumenten. Tevens ontvangt het de actie- en besluitenlijsten van het bestuur. Het VO krijgt geen inzage in de notulen van de bestuursvergaderingen.

Het VO werkt conform een werkplan en jaaragenda om te borgen dat alle relevante thema's gestructureerd aan bod komen.

Tijdens iedere vergadering is door de werknemersvoorzitter van het bestuur (de heer Van der Kolk) en/of een medewerker van het bestuursbureau (de heer Groot) een mondelinge update gegeven van de ontwikkelingen binnen het fonds en een toelichting op het beleid. Het VO heeft in januari nader kennisgemaakt met (nieuw) bestuurslid de heer Seffinga.

1. Pensioenfonds Detailhandel

Tijdens de laatste vergadering van het jaar heeft het VO het eigen functioneren geëvalueerd.

Thema's

In de gesprekken met het bestuur en de RvT zijn de volgende punten regelmatig aan de orde geweest:

- consolidaties met PF Wonen, Bpf Dranken en Bpf Schoen- en lederwarenindustrie,
- de aanstelling van een nieuwe custodian
- deelnemersonderzoek Universiteit Maastricht
- het vermogensbeheer, de renteafdekking, de beleggingskeuzes, en vooral het maatschappelijk verantwoord beleggen,
- risicomangement,
- wijzigingen in de pensioenregeling vanaf 2019,
- overige lopende projecten aan de hand van het projectenoverzicht van het bestuur,
- het aantal vacatures in het VO.

Er zijn inhoudelijke presentaties gegeven:

- door de heer Bauer van de Universiteit Maastricht over het deelnemersonderzoek.
- door de heer Keijmel van Mercer over premiedekkingsgraad, herstelplan en haalbaarheidstoets.

Het VO heeft met belangstelling kennisgenomen van de vele ontwikkelingen en thema's en wil met name de waardering uitspreken voor het innovatieve beleid op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen, waarbij de mening van de deelnemer nadrukkelijk van invloed is geweest.

Adviezen

In het verslagjaar heeft het VO twee adviesaanvragen ontvangen:

- adviesaanvraag samengaan met Bpf Dranken
- adviesaanvraag samengaan met Bpf Schoen- en Lederwarenindustrie

Het VO heeft op beide adviesaanvragen een positief advies gegeven aan het bestuur.

Het dagelijks bestuur van het VO heeft met de heer Meijs, lid van de RvT een gesprek gevoerd in verband met zijn herbenoeming per 1 juli 2018. Aansluitend heeft het VO het bestuur positief geadviseerd over de herbenoeming.

Verantwoording door bestuur en RvT

Het bestuur heeft zijn jaarverslag 2018 aan het VO voorgelegd. Op grond van de verstrekte informatie in dit jaarverslag, het verslag van de RvT en het controlerapport van de actuaire is het VO van oordeel dat het bestuur een goede verantwoording aflegt van zijn handelen en beleid.

Het VO heeft intensief gesproken met de RvT over belangrijke thema's, de samenwerking met het bestuur en de RvT heeft zijn oordeel over het gevoerde beleid gedeeld met het VO. Het VO heeft hiervan met instemming kennisgenomen.

Oordeel VO

Het VO waardeert het dat het bestuur investeert in een goede samenwerking met het VO, bijvoorbeeld door (vanaf de zomer van 2018) professionele secretariële ondersteuning te faciliteren, door uitgebreide mondelinge toelichtingen bij beleidsdocumenten en door het (al dan niet op verzoek) beschikbaar stellen van veel fondsdocumenten. Tegelijkertijd zou het VO graag betere inzage krijgen in de onderbouwing van bestuursbesluiten, om de evenwichtigheid van de belangenafweging bij de besluiten beter te kunnen beoordelen. Het VO heeft hier meerdere malen met het bestuur over gesproken en er is vertrouwen dat de besproken oplossingen tot verbetering zullen leiden.

Het VO is, op basis van de informatie die het heeft ontvangen, van mening dat het bestuur de belangen van alle genoemde groepen belanghebbenden evenwichtig heeft gewogen bij de besluitvorming. Het VO waardeert de inbreng van bestuursleden en medewerkers van het bestuursbureau tijdens de vergaderingen.

Het VO-oordeel is op deze mondelinge informatie en inzage in fondsdocumenten gebaseerd. Het VO is van mening dat inzage in notulen van bestuursvergaderingen haar beter in staat zou stellen om een oordeel te vellen over de evenwichtigheid in de besluitvorming door het bestuur.

Een (meer expliciete) evenwichtige belangenafweging is en blijft belangrijk, zeker met het oog op de groeistrategie en de pensioenfondsen die aansluiting zoeken bij het pensioenfonds. De stappen die het bestuur neemt in deze consolidatieslag zal het VO nadrukkelijk volgen in het belang van deelnemers, werkgevers en gepensioneerden.

Raad van Toezicht

Samenstelling Raad van Toezicht

De benoemingstermijn bedraagt vier jaar. Een lid van de Raad van Toezicht kan maximaal één keer worden herbenoemd. De heer Ton Meijs is in 2018 herbenoemd.

Naam	Functie	Termijn tot en met
Henk Schuijt	Voorzitter	2021
Ton Meijs	Lid	2022
Roel Beetsma	Lid	2019

Taken van de Raad van Toezicht

1. Toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds.
2. Toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur.
3. Verantwoording afleggen over de uitvoering van de taken en de uitoefening van de bevoegdheden aan het Verantwoordingsorgaan, de werkgever en in het jaarverslag.

4. Het bestuur met raad ter zijde staan.
5. Goedkeuring verlenen aan de besluiten van het bestuur ter vaststelling van:
 - a. Het jaarverslag en de jaarrekening;
 - b. De profielschets voor bestuurders;
 - c. Het beleid inzake beloningen, met uitzondering van de beloning van de Raad van Toezicht;
 - d. Gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het pensioenfonds of de overname van verplichtingen door het pensioenfonds;
 - e. Liquidatie, fusie of splitsing van het pensioenfonds;
 - f. Het omzetten van het pensioenfonds in een andere rechtsvorm, bedoeld in artikel 18 van Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek.

Verslag van de Raad van Toezicht

De doelstelling van het pensioenfonds is om de uit de pensioenovereenkomst en reglementen voortvloeiende verplichtingen voor de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden na te komen binnen de statuten en relevante wetgeving en in lijn met de voorwaarden die uit de verplichtstelling voortvloeien. Het is de taak van de Raad van Toezicht om onafhankelijk toezicht te houden op het beleid en de algemene gang van zaken bij het fonds. De RvT bestaat uit 3 leden te weten: de heer H. Schuijt (voorzitter), de heer A. Meijs en de heer R. Beetsma. In 2018 heeft de RvT 5 maal vergaderd, 2 vergaderingen van het Bestuur bijgewoond en 5 maal overleg gehad met de voorzitters van het fonds. Ook hebben leden van de RvT enkele commissievergaderingen bijgewoond en overleg gevoerd met commissieleden. Naast deze overleggen wordt de RvT op de hoogte gehouden van de gang van zaken bij het fonds en de voortgang van belangrijke activiteiten. De RvT heeft ook overleg gevoerd met (een delegatie van) het Verantwoordingsorgaan, deels gezamenlijk met de voorzitter(s) van het bestuur. De RvT heeft kennis kunnen nemen van notulen van bestuursvergaderingen en rapportages van bestuurscommissies, accountant en actuarissen. De RvT heeft tevens overlegd met de compliance officer over de uitvoering en rapportage van zijn werkzaamheden. Het Verantwoordingsorgaan heeft een voordracht gedaan om de heer Meijs te herbenoemen als lid van de RvT per 1 juli 2018. Het bestuur heeft met de herbenoeming ingestemd. Het langetermijndoel van het fonds is om tot een 'fonds voor de handel' te komen. Dit betekent dat het fonds openstaat voor aansluitingen door andere fondsen in de handelssector. Deze strategie wordt breed gedragen door zowel de werkgevers als de werknemers in de sector. Over de lange termijnstrategie heeft de RvT verschillende malen van gedachten gewisseld met het bestuur. In haar taak om toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken bij het fonds rapporteert de RvT over de volgende onderwerpen die op de agenda voor 2018 hebben gestaan:

Goedkeuring RvT van CWO Bpf Dranken en Bpf PSL inclusief notities met self-assessments

Per 1 januari 2019 zijn, na goedkeuring door de RvT op 2 oktober 2018, de pensioenverplichtingen van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Drankindustrie (Bpf Dranken) en Stichting Bedrijfstakpensioenfonds

voor Schoen-, Leder- en Lederwarenindustrie (Bpf PSL) overgegaan naar Bpf Detailhandel. Hiertoe zijn de verplichtstellingen van Bpf Dranken en Bpf PSL ingetrokken en die van Bpf Detailhandel aangepast. De aansluitingen passen binnen de strategie van Bpf Detailhandel om tot een fonds voor de Handel te komen. Voor de uitvoering van de aansluitingen is er schriftelijk vastgelegd beleid. Aansluitingen vinden plaats op basis van de grondslagen en de pensioenregeling van Bpf Detailhandel. Voorts draagt ieder van de partijen zijn eigen kosten en wordt het uitgangspunt gehanteerd dat het latende fonds de communicatie naar de stakeholders doet. De RvT heeft kunnen constateren dat de consequenties van de aansluitingen voor de deelnemers van Bpf Detailhandel nauwkeurig en op systematische wijze in kaart zijn gebracht door middel van een notitie met een self-assessment en dat met belangen van deelnemers rekening is gehouden. De RvT voelt zich derhalve comfortabel bij haar goedkeuringsbesluit.

Toekomstbestendigheid van de pensioenuitvoering

De pensioenuitvoering staat voor belangrijke uitdagingen, waaronder de mogelijke overgang naar een nieuwe pensioenregeling, het bijhouden van de vooruitgang in de automatisering en de steeds hogere ambities voor de dienstverlening aan de deelnemers. Het Bestuur houdt de kwaliteit en toekomstbestendigheid van de pensioenuitvoering derhalve nauwlettend in de gaten. In het overleg met de RvT is dit onderwerp uitvoerig besproken en zal ook het komend jaar hoog op de agenda staan.

Selectie en Transitie naar nieuwe custodian

In 2018 is een gedegen selectieproces opgestart voor een nieuwe custodian. Hierbij is Northern Trust als custodian geselecteerd. Het fonds heeft primo 2019 de transitie gemaakt naar Northern Trust. Voor de transitie zijn een projectwerkgroep van Bpf Detailhandel en Northern Trust en een intern projectteam binnen Northern Trust opgezet. Door middel van regelmatige rapportages, met de verschillende mijlpalen en daarbij horende tijdslijnen, is de voortgang van de transitie gevolgd. De RvT is in het hele traject meegenomen en heeft kunnen constateren dat de transitie op een goede wijze is afgerond. De beleggingen zijn inmiddels overgedragen van de custodian Kas Bank naar de custodian Northern Trust.

Aanpassing premie en opbouw als gevolg van te lage premiedekkingsgraad

Bij een premiedekkingsgraad van 100% is de ontvangen premie voldoende om de inkoop van nieuwe aanspraken te financieren. In het verleden is vastgelegd dat wanneer de premiedekkingsgraad eind 2018 lager dan 95% zou zijn, deze per 1 januari 2019 op 95% zou worden gezet, daarbij de in de ABTN opgenomen afspraak volgend. Gedurende 2018 is de ontwikkeling van de premiedekkingsgraad nauwlettend gevolgd en is de sensitiviteit van de premiedekkingsgraad voor bijvoorbeeld renteveranderingen goed in kaart gebracht. De aanpassingen om de premiedekkingsgraad op 95% te zetten hebben plaatsgevonden door een verhoging van de premie en een verlaging van het opbouwpercentage. Hierbij is rekening gehouden met de evenwichtigheid in de belangen van de verschillende participantengroepen en stakeholders.

1. Pensioenfonds Detailhandel

Indexatiebesluit

Als een van de weinige grote bedrijfstakpensioenfondsen heeft Pensioenfonds Detailhandel de opgebouwde rechten gedeeltelijk geïndexeerd. De RvT heeft de bestuursvergadering bijgewoond waarin het indexatiebesluit is gevallen, en daarin kennis kunnen nemen van de onderliggende afwegingen en het memo met onderbouwing van de actuaris hieromtrent. De beperkte indexatie is mogelijk geworden doordat de beleidsdekkingsgraad zich iets boven de 110% bevond en voldoet aan de eis van toekomstbestendigheid. Het effect op de dekkingsgraad is beperkt.

Problematiek van de doorsneesystematiek

De RvT heeft kennisgenomen van een notitie van Mercer waarin de consequenties van verschillende alternatieven voor de huidige doorsneesystematiek zoals gehanteerd door Pensioenfonds Detailhandel zijn uiteengezet. Vervolgens is Mercer verzocht verdere uitleg te geven waarom de gehele of vrijwel de gehele populatie van Pensioenfonds Detailhandel een lager pensioenresultaat behaalt bij overgang naar een degressieve opbouw, hetgeen algemeen als meest voor de hand liggende alternatief wordt gezien bij afschaffing van de doorsneepremie. Bij zo'n overgang op degressieve opbouw zullen enkel de jongste deelnemers uiteindelijk uitkomen op een hogere opbouw bij pensionering en dat alleen wanneer salaris- en carrièrestijgingen afwezig zijn tijdens de opbouwfase. Wanneer met de laatste twee elementen ook rekening wordt gehouden, zal ieder cohort, inclusief de allerjongste, uitkomen op een lagere opbouw dan onder de huidige doorsneesystematiek.

Het herstelplan

De RvT is bekend met het herstelplan van Pensioenfonds Detailhandel. Door met name de ontwikkelingen op de kapitaalmarkten ligt het fonds op dit moment achter op het herstelplan. Specifieke aandacht van de RvT hebben verschillen in aannames over de parameters gehad waarop de haalbaarheidstoets is gebaseerd versus waarop het herstelplan is gebaseerd. Deze verschillen in aannames zijn opgehelderd. Zij komen voort uit het verschil in horizon waarop het herstelplan en de haalbaarheidstoets zijn gebaseerd. Doordat de korte termijn aandelenrendementen lager worden ingeschat dan het lange termijn evenwichtsrendement, wordt de haalbaarheidstoets gebaseerd op een hoger verwacht rendement dan het herstelplan. De RvT heeft van de uitleg kennisgenomen.

MVB beleggingsbeleid

Pensioenfonds Detailhandel voert sinds 2014 haar eigen maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid gebaseerd op de uitgangspunten dat MVB een bijdrage levert aan het rendement dat hoort bij goed risicomanagement en een gunstige invloed heeft op het risicoprofiel van beleggingen. Instrumenten zijn wettelijke uitsluitingen, actief aandeelhouderschap en engagement. De focus van het MVB beleid is gericht op milieu en klimaat, arbeidsrechten, mensenrechten en bedrijfsethiek. Deze thema's zijn verder uitgewerkt en gekoppeld aan de Sustainable Development Goals (SDGs) van de Verenigde Naties. Specifiek gaat het om SDGs 8 (eerlijk werk en economische groei), 12 (verantwoorde consumptie en produc-

tie), 13 (klimaatactie) en 16 (vrede, veiligheid en sterke publieke diensten). Initieel was de focus op SDGs 8, 13 en 16. Op basis van de resultaten van een onderzoek door de Universiteit Maastricht naar de voorkeuren van de deelnemers is hier SDG 12 aan toegevoegd. Beleggen met inachtneming van deze SDGs betekent aanpassing in de beleggingsportefeuille. De standaard benchmark, de MSCI Developed World is daarbij niet meer de meest voor de hand liggende. Om deze reden is FTSE Russel gevraagd een benchmark voor developed world aandelen te construeren die geënt is op de betreffende SDGs met een maximale tracking error van 1% ten opzichte van de MSCI Developed World. De RvT wordt geregeld op de hoogte gehouden van de ontwikkeling en implementatie van het MVB beleid en is enthousiast over de aanpak waarbij de voorkeuren van deelnemers een plaats hebben gekregen.

Algemene verordening gegevensbescherming (AVG)

Op 25 mei 2018 is de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in werking getreden. De verordening heeft als doel de privacy rechten van personen te verbeteren. Hierdoor ontstaan voor het fonds verdergaande verplichtingen bij het verwerken van persoonsgegevens. Als verwerkingsverantwoordelijke is het fonds verantwoordelijk voor de rechtmatige en zorgvuldige omgang met persoonsgegevens. Het fonds zal de naleving van deze plichten moeten kunnen aantonen. De commissie pensioenen heeft in het kader van de AVG het privacy beleid aangepast en een "Privacy Statement" opgesteld. Noodzakelijke beveiligingsmaatregelen zijn geïmplementeerd en verwerkingsregisters zijn opgesteld. Met alle uitbestedingspartijen zijn verwerkersovereenkomsten gesloten. De RvT heeft kennisgenomen van de voortgangsrapportages van de commissie, het privacy beleid en de genomen bestuursbesluiten hieromtrent.

Successiebeleid en benoemingsprocedure

Namens het bestuur is met de werkgevers - en werknemersgeledingen begin 2018 gesproken over het benoemingsbeleid voor bestuurders. Hierbij hebben de voorzitters van het fonds gemeld dat de Commissie Monitoring Code Pensioenfondsen heeft geconstateerd dat de gewenste diversiteit bij pensioenfondsenbesturen niet gerealiseerd is in de afgelopen periode. Het bestuur heeft aangegeven dat het haar uitdrukkelijke wens is om de code na te leven. De RvT heeft onder andere als taak om het profiel van de bestuurszetel te beoordelen en vervolgens vast te stellen dat een (voorgedragen of zittend) bestuurslid hieraan voldoet. De RvT houdt hierbij rekening met wet- en regelgeving en afspraken zoals codes en convenanten. De RvT is van mening dat Pensioenfonds Detailhandel als toonaangevend groot fonds de Code behoort na te leven. In het overleg met de voorzitters van het bestuur is dit punt uitvoerig besproken. De RvT vraagt verder aandacht voor het successiebeleid omdat de komende jaren de benoemingstermijn van meerdere bestuursleden zal verstrijken.

IORP II

In januari 2019 treedt de Nederlandse implementatie van IORP II in werking. Een belangrijk onderdeel van IORP II is dat pensioenfondsen verschillende sleutelfuncties moeten inrichten: de risicobeheerfunctie, de actuariële functie en de interne auditfunctie. Daarnaast valt

onder IORP II ook het vereiste om een zogeheten “Eigen Risico Beoordeling” op te stellen. De houders van sleutelfuncties moeten in staat zijn hun taken op een onafhankelijke manier te vervullen. De houders van een sleutelfunctie rapporteren eventuele materiële bevindingen en aanbevelingen aan het bestuur en de RvT.

Het fonds heeft in 2018 belangrijke stappen genomen om IORP II tijdig te implementeren. De sleutelfunctiehouder risicobeheer is een bestuurslid en lid van de Commissie Finance & Risk. De actuariële functie zal worden ingevuld door de certificerend actuaaris. De uitvoering van de interne auditfunctie zal extern worden belegd. Deze zal rapporteren aan een 3-hoofdige auditcommissie. De sleutelfunctiehouders hebben een rapportagelijijn naar bestuur, de RvT en een escalatielijijn naar de DNB en/of een andere relevante toezichthouder. De RvT is nauw betrokken geweest bij de opzet en inrichting van IORP II bij het pensioenfonds en is voortdurend op de hoogte gehouden van de voortgang.

Uitbestedingsbeleid

De resultaten van het in 2017 door DNB uitgevoerde inventariserend onderzoek naar uitbesteding en de beheersing van het uitbestedingsrisico bij verzekeraars en pensioenfondsen zijn in augustus 2018 door DNB bekendgemaakt. Gebleken is dat pensioenfondsen veel uitbesteden, waarbij de ketens van uitbestedingen langer en complexer worden. Het DNB onderzoek heeft aangetoond dat er een aanzienlijke ruimte voor verbetering bestaat bij de beheersing van uitbestedingsrisico's. Pensioenfonds Detailhandel hecht een groot belang aan een goede beheersing van de uitbestedingsrisico's en heeft de bevindingen uit het DNB onderzoek ter harte genomen en een actieplan opgesteld om de beheersing van de op haar organisatie van toepassing zijnde uitbestedingsrisico's te verbeteren. De RvT heeft kennisgenomen van dit actieplan en vastgesteld dat concrete invulling wordt gegeven aan de beschreven acties. Zo zijn de risico's met betrekking tot uitbesteding opgenomen in het Risico Management Raamwerk (RMR) en zijn er risico-beheersende maatregelen benoemd. Ook is het “Register uitbestedingspartijen” geüpdatet en worden onderuitbestedingen gemonitord. De processtappen bij de selectie van uitbestedingspartijen zijn duidelijk vastgelegd en worden in de praktijk consequent gevolgd. Het Uitbestedingsbeleid wordt eens per drie jaar geëvalueerd, zo nodig geüpdatet en vastgesteld door het bestuur.

Risico Management Raamwerk (RMR)

Het Risico Management Raamwerk (RMR) is vastgelegd in een integraal document, het Handboek Risicomanagement. Selecties uit het Handboek Risicomanagement zijn vastgelegd in de ABTN. In het Handboek Risicomanagement is het risicomanagementsysteem beschreven en is de behandeling van de individuele risico's en de daarbij behorende beheersmaatregelen vastgelegd. De verschillende bestuurscommissies zijn verantwoordelijk voor de vastlegging van de individuele risico's, de beheersmaatregelen en de monitoring van de risico's welke betrekking hebben op hun verantwoordelijkheidsgebied. Jaarlijks wordt het RMR geüpdatet aan de hand van waarnemingen van de bestuurscommissies en het bestuur. Ontwikkelingen in de interne- en externe omgeving van het fonds kunnen invloed

hebben op bestaande en mogelijk nieuwe risico's. Naast de jaarlijkse update kunnen uiteraard ook tussentijds mogelijk nieuwe risico's naar voren komen uit de werkzaamheden en processen van de diverse geledingen van de fondsorganisatie. De RvT wordt op regelmatige basis in de reguliere rapportage en in de RvT vergaderingen geïnformeerd over ontwikkelingen met betrekking tot het RMR, de opgenomen risico's en de resultaten van de monitoring.

Compliance en Integriteit

Het onderwerp Compliance en Integriteit is een belangrijk aandachtspunt voor de RvT en staat als vast punt op de agenda van iedere vergadering van de RvT. Eind 2017 is er een nieuwe externe Compliance Officer aangesteld. De RvT heeft in het verslagjaar met de Compliance Officer overlegd over de invulling van Compliance en Integriteit bij het fonds, de rol van de RvT daarbij, de taken en bevoegdheden van de Compliance Officer en de diverse regelingen, processen, procedures en beleid binnen het fonds waarin gedragsnormen zijn opgenomen.

Zoals eerder in dit verslag aangegeven heeft de RvT tot taak om onafhankelijk toezicht te houden op het beleid en de algemene gang van zaken bij het pensioenfonds. Daarbij streeft de RvT ernaar bij te dragen aan een goede besluitvorming met een evenwichtige belangenafweging tussen de verschillende groepen deelnemers. En tevens maakt de RvT zich hard voor een volledige openheid en transparantie van het bestuur en het beleid van het pensioenfonds. Een adequaat Compliance- en Integriteitsbeleid zijn daarbij onontbeerlijk.

Algemeen oordeel RvT

De RvT heeft zich een goed oordeel kunnen vormen over het functioneren van het bestuur en de samenwerking binnen het bestuur en haar commissies. Ze heeft vastgesteld dat het bestuur het pensioenfonds professioneel bestuurt en de belangen van de (ex)-deelnemers en pensioengerechtigden evenwichtig behartigt. Het bestuur heeft er van blijk gegeven dat het hecht aan een goede governance en een goede relatie met het Verantwoordingsorgaan en de RvT. De RvT spreekt zijn waardering uit voor de inzet van het bestuur, het bestuursbureau en het Verantwoordingsorgaan. Ze heeft de samenwerking als prettig ervaren.

Pensioen Platform Detailhandel

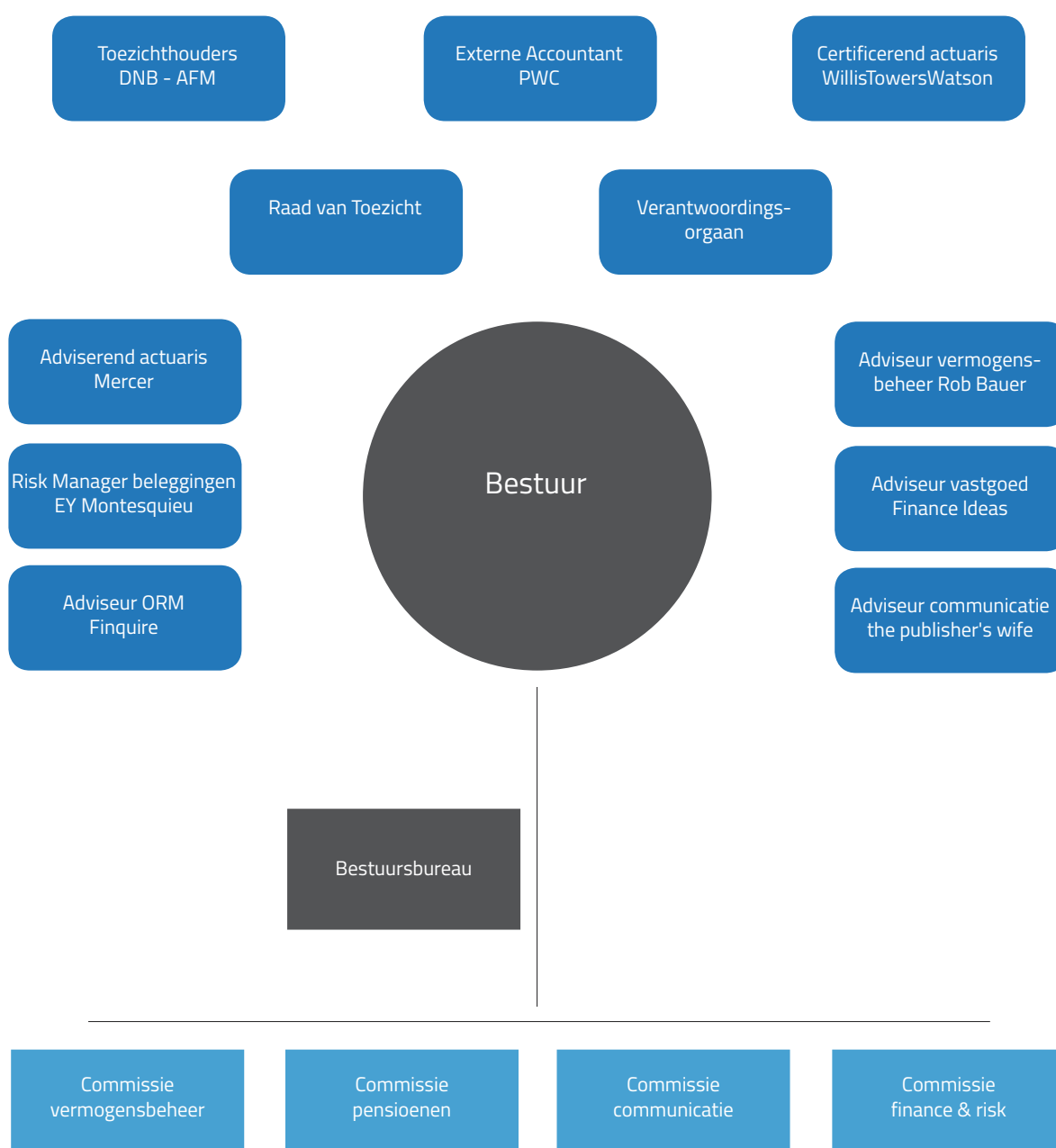
Platform Pensioenen Detailhandel (PPD) is het bestuurlijke orgaan voor overleg tussen sociale partners en de bij Detailhandel Nederland betrokken pensioenfondsen. Binnen dit gremium wordt kennis en expertise opgebouwd om de toekomstdiscussie over de arbeidsvoorwaarde pensioen voor de 'handel' te voeren. Beslissingsbevoegdheden van sociale partners omtrent pensioenregelingen leggen deze sociale partners expliciet bij het PPD dat enerzijds de kennis en kunde opbouwt om deze beslissingen adequaat te kunnen nemen en anderzijds goed geworteld blijft in de sociale partners. De afspraken tussen het PPD en het pensioenfonds zijn in 2017 vastgelegd in een Bedrijfstakuitvoeringsovereenkomst.

1. Pensioenfonds Detailhandel

Het bestuursbureau

Het bestuursbureau is belast met de dagelijkse operatie van het pensioenfonds alsmede met de overige door het bestuur aan hem opgedragen taken. De medewerkers van het bestuursbureau zijn in dienst van het pensioenfonds. Het bestuur heeft een directeur benoemd die leidinggeeft aan het bestuursbureau.

Organogram van het pensioenfonds

A portrait of Gert-Jan Seffinga, a middle-aged man with thinning blonde hair, smiling at the camera. He is wearing a dark blue blazer over a light blue and white striped button-down shirt. The background is a blurred indoor setting with warm lighting.

"Ik vind het belangrijk dat werkgevers en werknemers het pensioen goed organiseren."

- GERT-JAN SEFFINGA, BESTUURDER

“Ik vind het fijn om mijn steentje bij te dragen aan een stukje duurzaamheid”

- TEUN ROOK

2.

ONTWIKKELINGEN

2. Ontwikkelingen

Ontwikkelingen dekkingsgraad

De dekkingsgraad laat zien of Pensioenfonds Detailhandel genoeg geld heeft om alle pensioenen nu en in de toekomst te betalen. De dekkingsgraad wordt berekend door alle bezittingen van het pensioenfonds te delen door de pensioenverplichtingen (de pensioenaanspraken van alle deelnemers). De dekkingsgraad wordt uitgedrukt in een percentage.

Actuele dekkingsgraad

De actuele maanddekkingsgraad wordt maandelijks bepaald. Dit is een momentopname en daarom kan de maanddekkingsgraad behoorlijk schommelen. Deze schommelingen komen onder andere door ontwikkelingen op de financiële markten en de rente. Bij een dalende rente moet het pensioenfonds meer geld in kas hebben om in de toekomst alle pensioenen te kunnen betalen. Dit heeft een negatief effect op de maanddekkingsgraad. Stijgen de opbrengsten uit beleggingen? Dan neemt de hoeveelheid geld in kas toe en heeft dit een positief effect op de maanddekkingsgraad.

De dekkingsgraad is ultimo 2018 gedaald van 111,1% naar 106,3%. De daling van de actuele dekkingsgraad met 4,8% is met name veroorzaakt door de daling van de rente en het lage beleggingsrendement. 2018 was het slechtste jaar voor aandelen sinds 2008, met name als gevolg van de sterke daling van de aandelen in het 4e kwartaal. De aandelenportefeuille heeft in 2018 in totaal 4,9% verloren, waarvan 11% in het 4e kwartaal.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad over de afgelopen 12 maanden en geeft de verhouding weer tussen de

bezittingen en de verplichtingen van het pensioenfonds. Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter de financiële situatie. In 2018 is de beleidsdekkingsgraad gestegen van 109,6% per 31 december 2017, naar 110,6% per 31 december 2018.

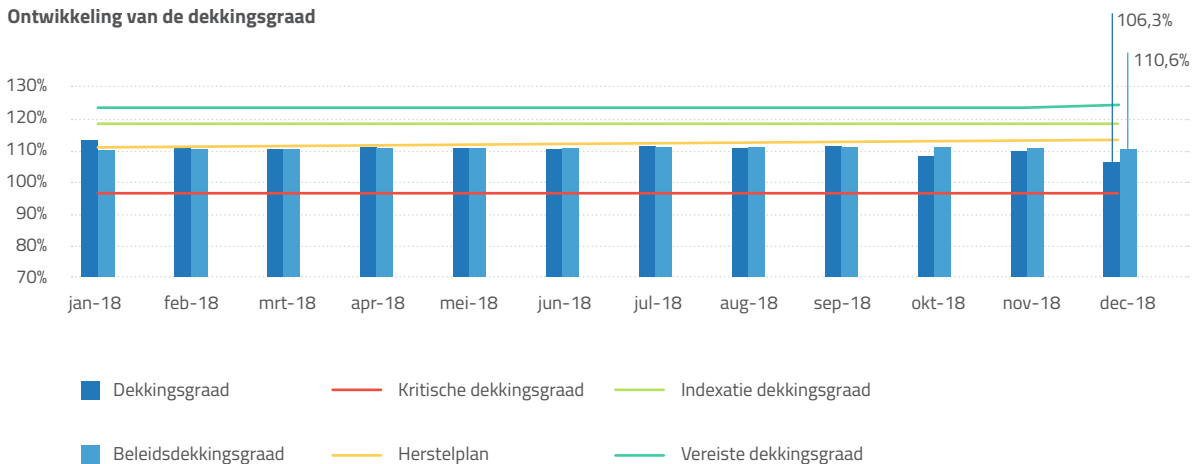
Reële dekkingsgraad

In de reële dekkingsgraad wordt rekening gehouden met de verwachte stijging van de prijzen. De reële dekkingsgraad geeft de verhouding weer tussen de beleidsdekkingsgraad en de dekkingsgraad waarbij pensioenen volledig meestijgen met de prijzen, de zogeheten indexatiedekkkingsgraad. Een reële dekkingsgraad van 100% betekent dat een pensioenfonds de pensioenverplichtingen kan betalen en ook de pensioenen kan verhogen met de verwachte stijging van de prijzen. De reële dekkingsgraad is gestegen van 88,2% naar 89,6%. Pensioenfonds Detailhandel mag pas volledig indexeren bij een indexatiedekkkingsgraad van 123,5%.

Dekkingsgraad, herstelplan en feitelijk herstel

De minimaal vereiste dekkingsgraad geeft de minimaal benodigde buffer weer. Als de beleidsdekkingsgraad hieronder komt, is er sprake van een dekkingstekort. Het fonds heeft dan te weinig vermogen om de pensioenen in de toekomst uit te kunnen betalen. Indien de beleidsdekkingsgraad gedurende 5 jaar onder de minimaal vereiste dekkingsgraad blijft, moet het pensioenfonds de opgebouwde pensioenaanspraken verminderen (korten). Na het korten moet de beleidsdekkingsgraad gelijk zijn aan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Pensioenfonds Detailhandel zou moeten korten bij een beleidsdekkingsgraad die lager is dan 104,4%. Dat is het minimaal vereiste vermogen. Hier zit het pensioenfonds boven.

Ontwikkeling van de dekkingsgraad

Het vereist vermogen bedraagt 118,3% op 31 december 2018. De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt 110,6%, aldus bevindt het pensioenfonds zich in een situatie van reservetekort (beleidsdekkingsgraad is lager dan het vereist vermogen.)

Herstelplan 2018

Het pensioenfonds bevindt zich in een situatie van reservetekort en heeft een herstelplan ingediend.

Het bestuur verwacht dat de beleidsdekkingsgraad zich binnen de wettelijke termijn van 15 jaar, na ongeveer 4 jaar, tot het vereist vermogen zal herstellen. Als het feitelijke herstel achter gaat lopen op het herstelplan kan het bestuur aanvullende maatregelen treffen. Het bestuur heeft op 28 maart 2018 een herstelplan ingediend bij DNB. DNB heeft het herstelplan beoordeeld en op 18 mei 2018 is goedkeuring ontvangen.

Feitelijk herstel 2018

In onderstaande tabel is het verloop over 2018 van het verwachte herstel en het feitelijk herstel opgenomen.

De daling van de rente (M4) en de tegenvallende (over)rendement op de beleggingen (M5) zijn de belangrijkste factoren voor de daling van de dekkingsgraad in 2018. De premie levert eveneens een negatieve bijdrage aan de ontwikkeling van de dekkingsgraad, a.g.v. de lage premiedeckingsgraad. Verder in dit jaarverslag komt dit onderwerp aan de orde.

Herstelplan 2019

Het pensioenfonds heeft op 29 maart 2019 het herstelplan voor 2019 ingediend en daarvoor op 23 mei 2019 goedkeuring van de DNB ontvangen.

	Jaar	Dekkingsgraad Primo	M1 - Premie	M2 - Uitkering	M3 - Indexering	M4 - Rentetermijnstructuur	M5 - Overrendement	M6 - Overig	Dekkingsgraad Ultimo
Verwachting	2018	111,1%	-0,7%	0,2%	0,0%	0,0%	3,2%	0,1%	113,9%
Realisatie	2018	111,1%	-0,7%	0,2%	0,0%	-5,9%	0,9%	0,7%	106,3%

2. Ontwikkelingen

Overige ontwikkelingen

Pensioenopbouw Pensioenfonds Wonen

Sinds 1 januari 2018 bouwen de actieve deelnemers van Pensioenfonds Wonen hun pensioen op bij Pensioenfonds Detailhandel. Het aantal actieve deelnemers van het pensioenfonds neemt daardoor toe met 31.000 deelnemers (afgerond getal) en 3650 werkgevers. Ook is daarmee de verplichtstelling van Pensioenfonds Detailhandel per 1 januari 2018 uitgebreid met die van Pensioenfonds Wonen. Het vóór deze datum opgebouwde pensioen bij Pensioenfonds Wonen blijft daar staan in een zogeheten gesloten fonds.

De ontwikkeling van het aantal deelnemers en werkgevers over de afgelopen jaren is weergegeven in onderstaande grafiek.

Samengaan van Dranken en PSL in 2019

Zowel Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Drankindustrie (Dranken) als Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Schoen-, Leder-, en Lederwarenindustrie (PSL) hebben in 2018 besloten om samen te gaan met Pensioenfonds Detailhandel. Dit betekent dat beiden:

- De verplichtstelling intrekken per 1-1-2019 en Pensioenfonds Detailhandel op hetzelfde moment de verplichtstelling uitbreidt met de verplichtstelling van Dranken en PSL;
- De opgebouwde aanspraken en uitkeringen worden overgedragen aan Pensioenfonds Detailhandel door middel van een collectieve waardeoverdracht, een CWO;
- In liquidatie zijn en vervolgens worden ontbonden.

In het najaar van 2018 zijn de overeenkomsten met Dranken en PSL getekend en is goedkeuring verleend (dat wil zeggen geen verbod tot waardeoverdracht opgelegd) door DNB voor de CWO's. Er zijn twee stuurgroepen ingericht om de transitie van Dranken en PSL naar Pensioenfonds Detailhandel in goede banen te leiden.

Met ingang van 1 januari 2019 is de verplichtstelling van Pensioenfonds Detailhandel uitgebreid met de verplichtstellingen van Dranken en PSL. De beleggingen en verplichtingen van Dranken en PSL als gevolg van de CWO zijn in 2019 overgenomen door Pensioenfonds Detailhandel.

Door deze samensmelting zal het aantal deelnemers van Pensioenfonds Detailhandel in 2019 stijgen met 40 duizend deelnemers en het aantal werkgevers met 400. Aangezien ook de opgebouwde rechten overgaan naar Pensioenfonds Detailhandel zal het vermogen toenemen met een totale waarde van 1,2 miljard euro.

Creditmanagement uitbesteding

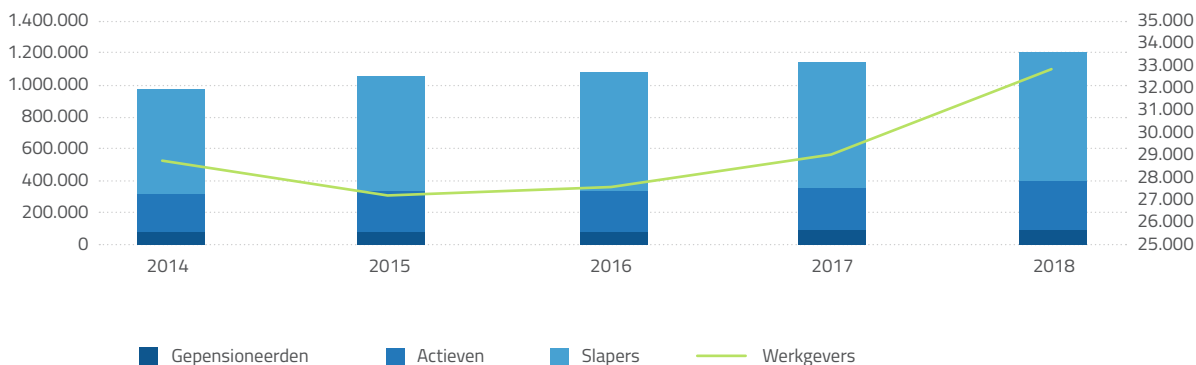
Het pensioenfonds streeft naar een efficiënte en doelmatige uitvoering van het uitvoeringsreglement. Om het beleid uit te kunnen voeren is in 2017 besloten het proces van factureren tot incasseren bij X-PACT & Cannock Chase onder te brengen. Het proces is in de periode 2017 - 2018 verder gedigitaliseerd, en is er meer focus gelegd op de debiteurenfase met als doel lagere uitvoerings- en incassokosten. Zo is het aantal digitale facturen meer dan verdrievoudigd, en zijn er minder dossiers naar incasso overgegaan.

Pensioenregeling 2018 en premie

Pensioenregeling 2018

Per 1 januari 2018 is de fiscale pensioenrichtleeftijd verhoogd van 67 naar 68 jaar. Per 1 januari 2014 heeft een vergelijkbare aanpas-

Ontwikkeling aantal deelnemers en werkgevers

sing plaatsgevonden, de pensioenrichtleeftijd is toen verhoogd van 65 naar 67 jaar. De AOW-leeftijd lag op dat moment reeds boven de oude pensioenrichtleeftijd van 65 jaar. Dit zal nu echter pas vanaf 2022 het geval zijn. Het Pensioenplatform Detailhandel heeft besloten om de pensioenrichtleeftijd niet te verhogen en deze op 67 jaar te houden en daaruit volgt dat het opbouwpercentage met ingang van 1 januari 2018 is verlaagd naar 1,622%.

In 2018 is het pensioenreglement aangepast en wordt de berekening van de franchise (het deel van het salaris dat niet wordt meege-
nomen bij het berekenen van de pensioengrondslag) gebaseerd op de ontwikkeling van de AOW. Voor die tijd werd uitgegaan van de ontwikkeling van de CBS-loonindex voor de Detailhandel. De afgelopen twee jaar is echter gebleken dat er geen tijdige en dekkende
loonindexcijfers konden worden geleverd.

Premie en premiedekkingsgraad

In onderstaande tabel is de premie voor de verplichte en aanvullende pensioenregeling voor 2018 en de periode 2019 - 2020 opgenomen.

Type regeling	Premie 2018	Premie 2019 - 2020
Verplichte regeling	21,6%	22,5%
Aanvullende regeling	24,7%	25,7%

Uit de tussentijdse toetsing per ultimo 2018 is gebleken dat de premiedekkingsgraad van Pensioenfonds Detailhandel niet voldoet aan de gewenste 95%. Als gevolg van deze ontwikkeling en reeds eerder gemaakte afspraken tussen sociale partners, stijgt de premie voor de verplichte regeling voor de periode 2019-2020 naar 22,5% en wordt de pensioenopbouw voor werknemers verlaagd naar 1,56%. De stijging van de premie komt voor rekening van de werkgever. De premie voor de aanvullende regeling stijgt naar 25,7%.

Implementatie AVG

De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) is sinds 25 mei 2018 van toepassing. De AVG is een Europese verordening die de Wet bescherming persoonsgegevens heeft vervangen. Om aan de gewijzigde wetgeving te voldoen zijn in 2018 de vereisten, zoals het opstellen van privacybeleid, privacystatement, verwerkingsregister en verwerkersovereenkomsten, vastgesteld.

Implementatie IORP II

Met ingang van 13 januari 2019 is de IORP II regelgeving van kracht. Voor pensioenfonds en heeft dit met name impact op de governance van het pensioenfonds als gevolg van de inrichting van de sleutelfunctiehouders interne audit, riskmanagement en de actuariële functie. In 2018 zijn de benodigde stappen gezet om op tijd klaar te zijn met de inrichting van de sleutelfuncties.

“Je kunt pensioen niet sexy maken, wel duidelijker”

- LIESKE VAN DEN BOSCH, BESTUURDER

A photograph of a person's hands holding a dark blue bag with a gold-colored pattern. The bag is resting on a wooden table. Next to the bag is a black tablet computer on a black stand. The tablet is tilted at an angle. In the background, there is a lamp and some framed pictures on the wall.

3.

Communicatie

3. Communicatie

Algemeen

In lijn met wet- en regelgeving wil Pensioenfonds Detailhandel (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers op een heldere en begrijpelijke wijze informeren over het beleid en de uitvoering. Met dit doel wordt ieder jaar een communicatiejaarplan opgesteld dat is gebaseerd op het communicatiebeleidsplan.

Communicatiebeleidsplan

Het bestuur heeft een communicatiebeleidsplan vastgesteld. Hierin zijn onder meer de visie en kernwaarden van Pensioenfonds Detailhandel opgenomen. Bovendien is er per doelgroep een communicatiestrategie vastgesteld om pensioeninformatie zo persoonlijk en toegankelijk mogelijk te maken. Het communicatiebeleidsplan wordt periodiek geëvalueerd en indien nodig herzien.

Persbeleid

Om het vertrouwen van de (gewezen) deelnemers, aangesloten werkgevers en gepensioneerden in Pensioenfonds Detailhandel te vergroten en de verwachtingen op basis van berichten in de media over het pensioenfonds goed te managen, is er een pers- en publiciteitsbeleid ontwikkeld. Bij alle media- en perscommunicatie staan het belang voor de (gewezen) deelnemers, werkgevers en gepensioneerden centraal. Het persbeleid wordt uitgevoerd door een persvoorlichter. Zij is het eerste aanspreekpunt voor de pers. In beginsel doet de voorzitter van het pensioenfonds de woordvoering.

UPO en Berichtenbox

Het pensioenfonds hanteert de door de Pensioenfederatie voorgeschreven UPO-modellen met iconen uit Pensioen123. Het UPO wordt indien mogelijk digitaal verstrekt. Deelnemers die hier bezwaar tegen hebben, kunnen dit aangeven en ontvangen het UPO schriftelijk. De processen rondom het gebruik van de Berichtenbox zijn ingericht. Actieve deelnemers die bij de Berichtenbox zijn aangesloten en hun e-mailadres hebben opgegeven, krijgen een notificatie dat het Uniform Pensioenoverzicht (UPO) beschikbaar is in Mijn Omgeving op de website van Pensioenfonds Detailhandel.

Pensioen 1-2-3

Pensioenfonds Detailhandel gebruikt de Pensioen123-startbrief. Een generieke versie van deze startbrief staat als pdf op de website. Doelstelling van Pensioenfonds Detailhandel is om zo veel mogelijk digitaal met deelnemers te communiceren. Die werkwijze is milieuvriendelijker en kostenefficiënter. Zo kan iedere deelnemer alle post van het pensioenfonds digitaal ontvangen. Ruimere regels van

toezichthouder AFM maken dit mogelijk. Deelnemers kunnen zelf intekenen voor digitale communicatie of aangeven alleen schriftelijk post te willen ontvangen.

Jij&Wij magazine

Driemaal per jaar ontvangen deelnemers en werkgevers het magazine Jij&Wij. Doelstelling van het magazine is, om de lezer op een toegankelijke manier bij het pensioen te betrekken en informatie te delen. Het magazine heeft een oplage van 310.000 exemplaren. Jaarlijks wordt door middel van een telefonische enquête aan deelnemers (die bellen naar de pensioendesk) gevraagd of zij het blad kennen en waarderen. Gemiddeld scoorde Jij&Wij magazine in 2018 een 7,6. Inmiddels heeft Jij&Wij magazine ook een online doorvertaling gekregen en is de redactie actief op social media.

Welkomst Jij&Wij magazine

Nieuwe deelnemers aan het Pensioenfonds Detailhandel ontvingen in 2018 bij hun welkomstbrief de Welkomst Jij&Wij. Hierin vinden de deelnemers informatie over hun pensioen en een bloemlezing uit de eerdere edities.

Pensioenkrant

Elk najaar ontvangen de gepensioneerde deelnemers van Pensioenfonds Detailhandel De Pensioenkrant. De krant wordt samengesteld in samenwerking met een redactieraad van gepensioneerde deelnemers. In de krant ligt de focus op de ontwikkelingen bij Pensioenfonds Detailhandel en het pensioen van gepensioneerden.

De Werkgever

Werkgevers ontvangen samen met Jij&Wij magazine een nieuwsbrief: De Werkgever. Naast de website is dit de primaire bron om werkgevers relevante informatie te verstrekken en hen op een sympathieke manier bij het fonds te betrekken.

Website

De website is voor veel mensen het eerste contact met Pensioenfonds Detailhandel. Daarnaast is het een belangrijke bron van informatie en nieuws. In 2018 is de website opnieuw vormgegeven en de content herschreven om zo nog informatiever en toegankelijker te worden. De opzet van de website is zo praktisch mogelijk en maakt helder hoe de organisatie reilt en zeilt. De achterkant van de site, dat wil zeggen het administratieve gedeelte met de inlog voor werkgevers en deelnemers, wordt beheerd en gehost door de pensioenuitvoerder TKP.

Get Real

Universiteit Maastricht heeft in opdracht van Pensioenfonds Detailhandel onderzocht in welke mate de deelnemer duurzaam wil beleggen. De belangrijkste uitkomst is dat deelnemers van Pensioenfonds Detailhandel vinden dat er nog duurzamer mag worden belegd, ook als dit ten koste gaat van het beleggingsresultaat. Zie voor meer informatie het onderdeel 'MVB-thema's en Sustainable Development Goals (SDG's)' verderop in dit jaarverslag.

Op het moment van schrijven van dit jaarverslag is Universiteit Maastricht een vervolgonderzoek gestart onder deelnemers van Pensioenfonds Detailhandel. Doel van het onderzoek is om in kaart te brengen wat de risicobereidheid is van deelnemers. Met andere woorden; stel dat Pensioenfonds Detailhandel duurzamer gaat beleggen, maar minder rendement heeft, hoeveel mag dit dan zijn?

Communicatie 2019

In 2019 wordt de verzending van de Welkomst Jij&Wij aan nieuwe deelnemers voortgezet.

In september 2019 worden verkiezingen gehouden voor een afgevaardigde van de gepensioneerden in het bestuur. De termijn van de heer Cor Filippini verloopt in 2019. De uiteindelijke kandidaten voor de verkiezing presenteren zich in een verkiezingskrant die naar alle gepensioneerden van Pensioenfonds Detailhandel wordt verzonden. De gepensioneerden kunnen schriftelijk hun stem uitbrengen.

Daarnaast zal de focus in 2019 liggen op de een-op-een-communicatie met betrokkenen van Pensioenfonds Detailhandel. Zo worden onder meer brieven nog toegankelijker geschreven.

**“Het is onze taak om
onafhankelijk toezicht te
houden op het beleid en de
algemene gang van zaken
bij het fonds”**

- HENK SCHUIJT, LID RAAD VAN TOEZICHT

4.

Toezichthouders

4. Toezichthouders

Dwangsom of boetes

Het afgelopen jaar zijn aan het pensioenfonds geen dwangsommen of boetes opgelegd. Er zijn door DNB geen aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven, noch is een bewindvoerder aangesteld of is bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming van de toezichthouder.

**“Wij gaan niet op de stoel
van het bestuur zitten,
maar houden wel het
beleid scherp in de gaten”**

- ERIK VEURTJES, LID VERANTWOORDINGSORGAAN

A person's arms are crossed, wearing a white long-sleeved shirt with small dark polka dots. The person is wearing a ring on their left ring finger. The background is a blurred, dark blue-grey color with some horizontal lines.

**“Ik wil ervoor zorgen dat
meer jongeren interesse
krijgen in hun pensioen”**

- SELMA GOUDERJAAN, BESTUURDER

5.

Goed pensioenfondsbestuur

5. Goed pensioenfondsbestuur

Gedragscode

Op de bestuursleden en iedere medewerkers van het pensioenfonds is de Gedragscode van toepassing. Deze is ook van toepassing voor de Raad van Toezicht en het Verantwoordingsorgaan. Het doel van de Gedragscode is onder andere om door het stellen van regels en richtlijnen mogelijke belangenconflicten tussen het pensioenfonds en betrokkenen te voorkomen. De Gedragscode bevordert de transparantie en zorgt ervoor dat alle betrokkenen, ook voor hun eigen bescherming, duidelijk weten wat wel en niet geoorloofd is. Elk bestuurslid, lid van Raad van Toezicht, lid van het Verantwoordingsorgaan en iedere werknemer verklaart jaarlijks schriftelijk de gedragscode nageleefd te hebben.

In 2018 is door de compliance officer gekeken naar de naleving van de Gedragscode, insiderregeling en beoordeling van meldingen en goedkeuringen. De compliance officer heeft geen bijzonderheden waargenomen.

Goed pensioenfondsbestuur

Bestuur

De omvang van het bestuur is 10 bestuursleden. De verdeling van zetels (10) is: 5 voor de werkgevers, 4 voor werknemers en 1 voor de pensioengerechtigden.

De benoemingstermijn door het bestuur bedraagt 5 jaar. Een bestuurslid kan maximaal twee keer worden herbenoemd.

Zelfevaluatie

Onze adviseur Montae heeft in het begin van 2018 een zelfevaluatie van het bestuur begeleid. De nadruk heeft gelegen op het functioneren van het bestuur als collectief, dit met name gericht op samenwerking in tijden van crisis.

Onafhankelijkheid bestuur

Het bestuur van het pensioenfonds stelt zich bij het uitoefenen van zijn bestuurstaak onafhankelijk op. Het bestuur draagt er zorg voor dat het pensioenfonds uitsluitend handelt ten behoeve van alle belanghebbenden van het pensioenfonds. Het bestuur weegt deze belangen op een zorgvuldige en evenwichtige wijze tegen elkaar af en maakt dit inzichtelijk. De belanghebbenden zijn de deelnemers, de gewezen deelnemers, de pensioengerechtigden en de aangesloten werkgevers.

Naleving wet- en regelgeving

Voor een beperkte groep deelnemers zijn over de maand augustus de startbrieven buiten de wettelijke termijn verzonden. Deze groep heeft in de maand september de startbrief ontvangen in plaats van in augustus. Het bestuur van het pensioenfonds is verder niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving.

Geschillen

Een deelnemer, gewezen deelnemer, andere aanspraakgerechtigde of pensioengerechtigde die een geschil heeft met het pensioenfonds kan hiertegen bezwaar aantekenen bij de Commissie Pensioenen en daarna bij het bestuur.

Er is in 2018 één klacht geweest over het niet toekennen van wettelijke rente naar aanleiding van een herbeoordeling en nabetaling (van een ANW-uitkering) aan een groep deelnemers. Het bestuur heeft hierop beleid inzake wettelijke rente vastgesteld en opgenomen in het pensioenreglement. Daarnaast is de wettelijke rente voor de betreffende groep uitgekeerd.

Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen is door de sector zelf opgesteld en is bedoeld om de communicatie met de deelnemers transparanter te maken en bij te dragen aan het verbeteren van de kwaliteit van het functioneren van het pensioenfondsbestuur. De normen in de code zijn weliswaar leidend, maar laten ruimte voor de eigen verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor naleving van de Code geldt het 'pas-toe-of-leg-uit'-beginsel. Afwijken van de norm is dus mogelijk, als daar een goede reden voor is.

In 2018 is een nieuwe versie van de Code Pensioenfondsen uitgebracht welke inhoudelijk niet wezenlijk is gewijzigd, maar wel significant in opzet en structuur. De normen uit de code zijn gegroepeerd naar acht thema's om zo het doel van de code zichtbaarder te maken, daarmee kan het gesprek over de code tussen intern toezicht en bestuur te vereenvoudigen. De acht thema's betreffen:

Vertrouwen waarmaken	Zorgvuldig benoemen
Verantwoordelijkheid nemen	Gepast belonen
Integer handelen	Toezicht houden en inspraak waarborgen
Kwaliteit nastreven	Transparantie bevorderen

Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen

De Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid hebben een Monitoringcommissie ingesteld. Deze commissie ziet toe op de naleving van de Code. In haar rapport over de jaren 2017/2018 uitgebracht in maart 2019 heeft deze commissie aandacht besteed aan een aantal onderwerpen en aanbevelingen waarop in dit hoofdstuk nader wordt ingegaan.

Rapportagenormen altijd toelichten

Het overgrote deel van de Code Pensioenfondsen bestaat uit normen die alleen bij afwijking worden toegelicht (comply or explain.) Er zijn een aantal normen vastgesteld waarvan verwacht wordt dat die altijd worden toegelicht. Deze 9 standaardnormen om toe te lichten zijn opgenomen onder naleving code pensioenfondsen in dit jaarverslag.

Intern Toezicht krijgt belangrijke rol

De Code Pensioenfondsen 2018 versterkt de rol van het intern toezicht. De oproep van de monitoringcommissie is om elk jaar een of meer thema's met het bestuur door te nemen. De Raad van Toezicht werkt bijvoorbeeld sinds de start reeds met een jaarlijkse onderwerpenkalender, waarover de RvT verslag doet in het jaarverslag.

Geef aandacht aan diversiteit

Diversiteit is een belangrijke norm waaraan het pensioenfonds zich wil houden. Diversiteit stimuleert creativiteit, vernieuwing en voorkomt tunnelvisie. De Code veronderstelt in norm 33 diversiteit en stelt duidelijke minimumeisen rond het bestuur en Verantwoordingsorgaan: ten minste één man en één vrouw en ten minste één onder en één boven de veertig jaar. De monitoringcommissie signaleert dat de diversiteit achterblijft bij de verwachtingen die de Code neerlegt. Pensioenfonds Detailhandel heeft in 2018 voortgang kunnen boeken (zie paragraaf zorgvuldig benoemen.)

Kwaliteit van het bestuur

Het hebben van periodieke systematische bestuursevaluaties, mits er met de uitkomsten iets gedaan wordt, helpt het bestuur haar kwaliteitseisen (extern) te toetsen, en de besluitvorming en bestuursdynamiek te verbeteren. Pensioenfonds Detailhandel voert onder leiding van Montae haar periodieke beoordeling uit. In 2019 zal gekeken worden naar de scope van de zelfevaluatie.

Naleving code pensioenfondsen

Vertrouwen waarmaken

In het bestuursverslag wordt inzicht gegeven in de missie, visie, strategie en de daaruit volgende projectportfolio (hoofdstuk 1.) Inzicht in de risico's is opgenomen in de risicoparagraaf (hoofdstuk 8.)

Zorgvuldig benoemen

Het bestuur heeft het thema diversiteit nadrukkelijk besproken met de benoemende organisaties. Daarbij is expliciet gevraagd om bij (her)benoeming specifiek te kijken naar de diversiteit van kandidaten, dit om te bewerkstelligen dat in de toekomst wordt voldaan aan de diversiteitscriteria gesteld aan het bestuur. In 2018 is hier gehoor aan gegeven door de aanstelling van mevrouw Selma Gouderjaan als aspirant bestuurslid. Bij een van de herbenoeringen in 2019 zal mevrouw Lieske van den Bosch als bestuurslid toetreden.

In 2019 zal daarmee de verdeling uitkomen op acht mannelijke en twee vrouwelijke bestuursleden, waarvan twee jonger dan 40 jaar. In het Verantwoordingsorgaan is sprake van twee vrouwelijke leden, en twee leden onder de 40 jaar.

Het pensioenfonds voldoet daarmee alleen niet aan norm 34 onder het thema 'zorgvuldig benoemen'. Norm 34 stelt dat een bestuurslid voor maximaal vier jaar wordt benoemd en vervolgens maximaal tweemaal kan worden herbenoemd. Het pensioenfonds hanteert een termijn van vijf jaar in plaats van vier jaar. De reden voor deze afwijking is een praktische, namelijk dat in de opzet het bestuur bestaat uit tien leden en er ieder jaar twee leden (een werkgevers- en een werknemerslid) aftreden.

Toezicht houden en inspraak waarborgen

De Raad van Toezicht heeft onderdelen die terugkomen in de Code besproken in het verslagjaar in de uitvoering van haar werkzaamheden. Daarbij is met name zorgvuldig benoemen in het verslagjaar aan de orde geweest, en dat zal ook gelden voor het aankomende jaar. In dit jaarverslag is het verslag van de Raad van Toezicht opgenomen.

Transparantie bevorderen

De code benoemt een aantal normen onder 'transparantie bevorderen'. In het jaarverslag komt dit op verschillende plekken terug, zoals missie, visie & strategie in hoofdstuk 1 (norm 58) en naleving gedragscode en evaluatie in hoofdstuk 5 (norm 64). Over verantwoord beleggen (norm 62) wordt verslag gedaan in het onderdeel beleggen in hoofdstuk 7.

“Door te investeren in vastgoed en slimme beleggingen willen we iets extra's opbouwen voor later”

- MARCIA GODET & AMINE BARAKA

6.

Financieel Beleid

6. Financieel Beleid

Om aan haar doelstelling te kunnen voldoen, heeft het pensioenfonds de beschikking over de beleidsinstrumenten: premie, toeslagen, beleggingen en de pensioenregeling.

Premiebeleid

De pensioenregeling is een collectieve, vaste bijdrageregeling met een premie die voor een periode van vijf jaar, eindigend ultimo 2020, wordt vastgesteld. Eenmalig is een periode van vier jaar gehanteerd om aan te sluiten bij de cyclus van de Commissie Parameters. In overleg met de sociale partners is er per ultimo 2018 een tussentijds evaluatiemoment van de premiedekkingsgraad. Jaarlijks wordt vastgesteld of deze premie nog voldoet aan de wet- en regelgeving.

Premie verplichte pensioenregeling (maximum 54,614 euro)

In het jaar 2018 is de premie 21,6% van de pensioengrondslag. De pensioengrondslag in 2018 is het loon op basis van de Wet financiering sociale verzekeringen met een maximum van 54.614 euro verminderd met de franchise van 13.101 euro.

Premie aanvullende pensioenregeling

De werkgevers hebben de mogelijkheid om personeelsleden een aanvullende regeling aan te bieden voor hun inkomen dat boven het maximum loon Wet financiering Sociale Verzekeringen van 54.614 euro ligt, tot maximaal 105.075 euro. De opbouwpercentages en toeslagen voor de aanvullende pensioenregeling zijn gelijk aan die van de verplichte pensioenregeling.

De premie voor de aanvullende pensioenregeling is voor de periode 2017 – 2020 vastgesteld op 24,7% van de aanvullende pensioengrondslag, mits de werkgever niet meer dan honderd werknemers heeft die deelnemen in de aanvullende pensioenregeling. Indien de werkgever meer dan honderd werknemers heeft die deelnemen in de aanvullende pensioenregeling kan het pensioenfonds een afwijkend premiepercentage vaststellen. Bij het vaststellen van dit afwijkende premiepercentage wordt dan rekening gehouden met de gemiddelde leeftijd en de man/vrouw-samenstelling van de betreffende deelnemers. De werkgever kan een eventueel hogere premie op het loon van de deelnemer inhouden voor zover dat met de deelnemer is afgesproken. Als een werkgever gebruik maakt van de mogelijkheid van de aanvullende pensioenregeling, sluit het pensioenfonds met deze werkgever een uitvoeringsovereenkomst af. In de uitvoeringsovereenkomst worden de voorwaarden vastgelegd die gelden voor deelname aan de aanvullende pensioenregeling. Ook wordt bepaald in hoeverre het pensioenreglement en het uitvoeringsreglement van toepassing zijn.

Collectieve vaste bijdrageregeling

De regeling is een uitkeringsovereenkomst die wordt gefinancierd met een premie volgens een collectieve vaste bijdrageregeling. De premie staat voor een periode van vier jaar (van 2017 tot en met 2020) vast. Alleen in zeer ingrijpende en onvoorziene omstandigheden kan de pensioenpremie tussentijds wijzigen. Het bestuur kan, in geval van financiële problemen, besluiten de pensioenregeling te versoberen en aanspraken en/of rechten te verlagen.

Kostendekkende premie en premiedekkingsgraad

De wet- en regelgeving vereist een kostendekkende premie waarvoor de wijze van berekening is vastgelegd in de pensioenwet. In het boekjaar 2018 was de feitelijke premie van 21,6% (678.508 euro) van de pensioengrondslag kostendekkend. Het pensioenfonds hanteert de gedempte premiemethode om te bepalen of de feitelijke premie kostendekkend is. De premie moet volgens de gedempte premiemethode 543.292 euro te zijn. De feitelijke premie is daarmee kostendekkend.

De premies voor het jaar 2018 zijn vastgesteld in 2016 en zijn dus gebaseerd op het Besluit FTK zoals dat op dat moment van toepassing was. De samenstelling van de zuivere en gedempte premies is als volgt:

Premie (* EUR 1.000)	Zuiver	Gedempt	Feitelijk
	€	€	€
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw en risicopremies	719.242	302.305	544.246
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	136.656	57.438	103.407
Opslag voor uitvoeringskosten en vrijval	18.864	18.865	30.855
Bijdrage voorwaardelijke onderdelen (indexatie)	-	166.668	-
Totale premie	874.762	545.276	678.508

Bedragen x 1.000 euro	2017	2016	2015	2014	2013
	€	€	€	€	€
Premieresultaat	-96.279	-94.366	-25.272	90.862	58.924
Interestresultaat	897.862	402.045	-1.390.312	1.454.560	241.565
Overig resultaat	17.457	-44.117	51.382	-141.940	-8.213
	819.040	263.562	-1.364.202	1.403.482	292.276

	2017	2016	2015	2014	2013
Dekkingsgraden ultimo	111,1%	106,7%	106,0%	116,2%	108,0%
Gemiddelde interest van verplichtingen	1,6%	1,5%	1,9%	2,1%	2,9%

6. Financieel Beleid

Bedragen * EUR 1.000	2018	2017	2016	2015	2014
	€	€	€	€	€
Premieresultaat	-60.824	-96.279	-94.366	-25.272	90.862
Beleggingsresultaat	-902.982	897.862	402.045	-1.390.312	1.454.560
Overig resultaat	172.823	17.457	-44.117	51.382	-141.940
	-790.983	819.040	263.562	-1.364.202	1.403.482

	2018	2017	2016	2015	2014
Dekkingsgraad ultimo	106,3%	111,1%	106,7%	106,0%	116,2%
Gemiddelde interest van de verplichtingen	1,5%	1,6%	1,5%	1,9%	2,1%

Premiedekkingsgraad

De premiedekkingsgraad is de verhouding tussen de feitelijke ontvangen premie in het jaar en de waarde van de opbouw van het jaar. De premiedekkingsgraad komt zodoende overeen met de dekkingsgraad, met dat verschil dat de dekkingsgraad betrekking heeft op alle verplichtingen van een fonds, en de premiedekkingsgraad op de premie en opbouw in een jaar. De premiedekkingsgraad bedraagt over 2018 92%, op basis van de door DNB gepubliceerde Rente Termijn Structuur ultimo 2017. Op 1 januari 2019 heeft een evaluatie plaatsgevonden van de hoogte van de premiedekkingsgraad. De gewenste minimale premiedekkingsgraad bedraagt daarbij 95%. Vanuit het oogpunt van stabiliteit en om te voorkomen dat de uitkomst door uitschieters wordt bepaald, is uitgegaan van de gemiddelde maandelijkse premiedekkingsgraad over 2018, die uitkomt op 88%. De premieverhoging die nodig is om te komen tot een premiedekkingsgraad van 95% wordt verdeeld tussen de werkgever en de deelnemer. De helft van het verschil in premie in de vorm van een premieverhoging voor de werkgever en de andere helft in de vorm van een verlaging van de opbouw voor de deelnemer. Op basis van de reeds eerder gemaakte afspraken tussen sociale partners, stijgt de premie voor de verplichte regeling voor de periode 2019-2020 van 21,6% naar 22,5% en wordt de pensioenopbouw voor werknemers verlaagd van 1,622% naar 1,56%. De stijging van de premie komt voor rekening van de werkgever.

Toeslag

Algemeen

Op de pensioenrechten en pensioenaanspraken wordt jaarlijks toeslag verleend van maximaal de prijsindex. Het bestuur beslist evenwel jaarlijks in hoeverre pensioenrechten en pensioenaanspraken worden aangepast. Voor deze voorwaardelijke toeslagverlening is geen reserve gevormd en wordt geen premie betaald. De toeslagverlening wordt uit beleggingsrendement gefinancierd.

De hoogte van de toeslagverlening vergt een jaarlijks bestuursbesluit. Het bestuur hanteert de volgende dekkingsgraadstaffel, die als leidraad bij dit besluit fungeert:

- Bij een beleidsdekkingsgraad, die lager is dan 110%: geen toeslagverlening;
- Bij een beleidsdekkingsgraad, die hoger is dan de indexatie-dekkingsgraad: volledige toeslagverlening;
- Bij tussenliggende dekkingsgraden: pro rata.

Het toeslagbeleid kent geen mogelijkheid van inhaaltoeslagverlening.

Toeslag 2018

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt 110,6% en is daarmee hoger dan de ondergrens van 110%. De indexatie dekkingsgraad bedraagt per 31 december 2018 123,5%. De toeslagverlening vindt plaats op basis van het CBS Consumentenprijsindexcijfer (CPI) afgeleid, periode juli 2017 – juli 2018, en bedraagt 1,7%.

Het bestuur van het pensioenfonds heeft op basis hiervan besloten om de pensioenen met ingang van 1 januari 2019 met 0,1% te verhogen.

Jaar	2018	2017	2016	2015	2014
Inflatie	1,7%	1,4%	-0,3%	0,8%	0,6%
Toeslag	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%

Pensioenvermogen en voorzieningen

Pensioenvermogen en voorzieningen (* EUR 1.000)	Pensioenvermogen	Technische voorziening	Resultaat	Percentage	Dekkingsgraad
	€	€	€	%	%
Stand per 31 december 2017	20.335.545	18.307.453			111,1%
Beleggingsresultaten	88.435	-48.672	137.107	0,8%	
Premiebijdragen	681.021	708.225	-27.204	-0,6%	
Uitkeringen	-335.256	-332.707	-2.549	0,2%	
Indexering en overige toeslagen		19.227	-19.227	-0,1%	
Wijziging markttrente		1.040.089	-1.040.089	-6,0%	
Wijziging actuariële grondslagen		-211.189	211.189	1,2%	
Waardeoverdrachten	-36.757	-36.475	-282	0,0%	
Pensioenuitvoeringskosten	-26.153	7.467	-33.620	-0,2%	
Overige	72.283	88.591	-16.308	-0,1%	
Stand per 31 december 2018	20.779.118	19.542.009	-790.983	-4,8%	106,3%

Het saldo van baten en lasten over de afgelopen jaren zijn als volgt:

Bedragen * EUR 1.000	2018	2017	2016	2015	2014
	€	€	€	€	€
Premieresultaat	-60.824	-96.279	-94.366	-25.272	90.862
Beleggingsresultaat	-902.982	897.862	402.045	-1.390.312	1.454.560
Overig resultaat	172.823	17.457	-44.117	51.382	-141.940
	-790.983	819.040	263.562	-1.364.202	1.403.482

De dekkingsgraad wordt bepaald door het pensioenvermogen te delen door de technische voorzieningen. De dekkingsgraad ultimo 2018 heeft zich de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

	2018	2017	2016	2015	2014
Dekkingsgraad ultimo	106,3%	111,1%	106,7%	106,0%	116,2%
Gemiddelde interest van de verplichtingen	1,5%	1,6%	1,5%	1,9%	2,1%

6. Financieel Beleid

Het pensioenfonds bevindt zich ultimo 2018 niet in een situatie van dekkingstekort aangezien de beleidsdekkingsgraad (110,6%) hoger is dan de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,4%. Het pensioenfonds verkeert wel in een situatie van een reservetekort (vereiste dekkingsgraad 118,3%).

Actuariële analyse

		2018	2017
		€	€
Premieresultaat			
Premiebijdragen		681.021	564.687
Pensioenopbouw	excl vpl	-708.225	-627.019
Mutatie technische voorziening voor excassokosten	excl vpl	-7.467	-6.281
Pensioenuitvoeringskosten		-26.153	-27.666
		-60.824	-96.279
Interestresultaat			
Beleggingsresultaten		88.435	621.378
Rentetoevoeging technische voorziening		48.672	40.194
Wijziging marktrente	is al excl vpl	-1.040.089	236.290
		-902.982	897.862
Overig resultaat			
Resultaat op waardeoverdrachten (saldo overdracht van rechten)		-282	15.241
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	incl mutatie TV VPL totaal	-12.494	-21.456
Resultaat op uitkeringen		-2.549	-1.529
Indexering en overige toeslagen		-19.227	-
Wijziging overige actuariële uitgangspunten		211.189	31.283
Overige baten		292	142
Wijziging herverzekeringsdeel technische voorzieningen		-	-
Overige lasten		-4.106	-6.224
		172.823	17.457
Totaal saldo van baten en lasten		-790.983	819.040

A photograph of two young women with blonde hair, smiling warmly at the camera. They are positioned in front of a dense background of green leaves. The woman in the foreground is wearing a light blue button-down shirt, and the woman behind her is wearing a dark blue shirt with vertical stripes. The lighting is bright and natural, suggesting an outdoor setting.

**"Ik vind het belangrijk
dat mijn werkgever mijn
pensioen goed heeft
geregeld"**

-LISETTE BROOKHUIS

6. Financieel Beleid

Beleggingen

Beleggingscyclus

De beleggingscyclus is gebaseerd op drie pijlers:

- Beleid: strategische afweging tussen rendement en risico, richtinggevend voor de keuze van de vermogenscategorieën, de omvang van die categorieën en het beperken van financiële risico's;
- Uitvoering: beheer van het vermogen binnen iedere vermogenscategorie;
- Controle.

De stappen om te komen tot strategisch beleggingsbeleid zijn als volgt:

1. Risicoanalyse (ALM): bepalen risicobudget (is onderdeel van Strategisch Beleggingsplan)
 - Bepalen van verwachte meerrendement van de beleggingsportefeuille (gemeten ten opzichte van de marktwaarde pensioenverplichtingen);
 - Bepalen volatiliteit van de dekkingsgraad (tracking error).
2. Strategische Asset Allocatie (SAA) rekening houdend met o.a. risicobudget, beleggingsbeginselen, wet- en regelgeving (Financieel Toetsingskader etc.)
3. Invulling portefeuille.

Portefeuilleconstructie

Het pensioenfonds heeft ervoor gekozen om de totale beleggingsportefeuille te splitsen in een aantal onderdelen:

- Liquide portefeuille (aandelen, vastrentende waarden, liquide middelen);
- Illiquide portefeuille (direct lending, private equity, infrastructuur, vastgoed, onderhandse leningen);
- Overlay portefeuille (afdekking van rente- en valutarisico).

Overweging bij deze verdeling is, dat het sturen op een normgewicht voor de minder liquide categorieën (Onderhandse Leningen, Onroerend Goed, Infrastructuur en andere Alternatives) praktisch niet mogelijk is, gegeven de beperkte liquiditeit van deze beleggingen. De liquide portefeuille kent dat bezwaar niet, daar is sturen op het normgewicht wel mogelijk. De overlay portefeuille betreft geen cash beleggingen maar de verliezen en winsten die worden gemaakt uit hoofde van zowel de valuta-overlay alsook de swap-overlay portefeuille.

Aangezien het sturen op een normgewicht voor de minder liquide categorieën praktisch niet mogelijk is, worden voor de illiquide categorieën de feitelijke gewichten gehanteerd en worden geen normgewichten voor deze categorieën gebruikt. Er is dus ook geen bandbreedte.

Rendementen

In 2018 heeft het pensioenfonds een totaal bruto (voor aftrek van kosten) rendement behaald van 0,55%. Dit is inclusief de behaalde rendementen op de afdekking van valuta- en renterisico. Het rendement exclusief afdekking van valuta- en renterisico betreft -0,33%.

	2018		2017	
	Portefeuille	Benchmark	Portefeuille	Benchmark
Aandelen	-4,93%	-4,94%	11,16%	10,76%
Europa	-10,17%	-10,57%	10,76%	10,24%
US	0,32%	0,28%	7,08%	6,45%
Japan	-8,17%	-8,17%	9,28%	8,91%
Pacific ex Japan	-7,33%	-5,78%	10,60%	10,57%
Emerging Markets	-10,32%	-10,32%	20,20%	20,59%
China	-14,68%	-14,78%	35,27%	35,33%
Vastrentende waarden	1,37%	1,35%	-0,47%	-0,59%
Euro Government Bonds	1,74%	1,74%	-0,30%	-0,48%
Euro Government Long Bonds	4,97%	5,05%	-0,96%	-1,42%
Euro Non Sovereign	-0,38%	-0,43%	1,41%	1,35%
Global High Yield	2,05%	1,62%	-4,15%	-3,86%
Emerging Markets Debt hard currency	0,01%	-0,39%	-3,12%	-2,98%
Emerging Markets Debt local currency	-1,64%	-1,48%	0,95%	1,20%
Illiquide beleggingen	5,13%	5,03%	7,80%	7,58%
Liquide middelen	-0,42%	-0,36%	-0,46%	-0,35%
Bruto rendement exclusief valuta en renteaafdekking	-0,33%	-0,34%	3,24%	3,18%
Bruto rendement inclusief valuta en renteaafdekking	0,55%	0,45%	4,32%	4,12%

6. Financieel Beleid

Portefeuillewaarde

De waarde van de portefeuille en de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën aan het einde van het jaar is als volgt:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Aandelen	€5.809.278	26,9%	€6.724.047	33,2%
Vastrentende waarden	€13.487.360	62,4%	€11.207.993	55,3%
Vastgoedbeleggingen	€1.030.272	4,8%	€940.827	4,6%
Overige beleggingen	€291.556	1,3%	€1.508.587	7,5%
Derivaten	€992.461	4,6%	-€132.067	-0,7%
Totale marktwaarde	€21.610.927	100%	€20.249.387	100%

De positie in de geldmarktfondsen zijn van de categorie 'overige beleggingen' naar de categorie 'vastrentende waarden' gegaan. Deze posities worden met name aangehouden in het swap overlay mandaat als onderpand voor de rentederivatenportefeuille.

Over 2018 is een Z-score behaald van 0,04%. De performancetoets over de periode 2014 tot en met 2018 bedraagt 0,63%. Daarmee blijft de performancetoets boven het vereiste minimum van -1,28.

Vastgoed

De vastgoedportefeuille van het pensioenfonds bestaat deels uit beursgenoteerd vastgoed en deels uit private vastgoedfondsen. De beursgenoteerde portefeuille is een internationaal gespreide portefeuille, waarbij een passieve strategie gevolgd wordt.

De private vastgoedportefeuille bestaat uit participaties in Nederlandse vastgoedfondsen die beleggen in Nederlandse kantoren, winkels en woningen.

Z-score

De 'Vrijstellingsregeling Wet Bedrijfspensioenfondsen' heeft als belangrijkste doel ondernemingen de mogelijkheid te bieden een vrijstelling te verkrijgen van de verplichtstelling van deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds indien de beleggingsperformance van het pensioenfonds ontoereikend is.

Volgens de vrijstellingsregeling zal de performancetoets worden toegepast over de periode 2014 tot en met 2018. Indien de uitkomst van de performancetoets lager uitvalt dan 0 kan een werkgever een verzoek indienen tot vrijstelling van deelname.

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Uitgangspunten en kenmerken

Het pensioenfonds belegt haar vermogen internationaal in vele ondernemingen en landen. In de wijze waarop belegd wordt, dient naar de mening van het pensioenfonds Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) meegenomen te worden.

Het pensioenfonds stelt zich op het standpunt dat MVB een bijdrage levert aan het rendement en dat MVB hoort bij goed risicomanagement en een gunstige invloed heeft op het risicoprofiel van beleggingen.

Institutionele beleggers kunnen invloed uitoefenen op ondernemingen en markten. Het algemene beleid van het pensioenfonds (de pensioentoezegging, inclusief de beleidsmatige toeslagen, onder een breed scala van omstandigheden nakomen en wel tegen zo laag mogelijke, maar stabiele premies en uitvoeringskosten) kan echter grenzen stellen aan de mogelijkheden die het pensioenfonds heeft.

Het pensioenfonds is zich ook bewust van het feit dat er keuzes gemaakt moeten worden om een effectief en efficiënt MVB-beleid te kunnen voeren. Het beleid richt zich op thema's die zich verhouden tot Klimaat en Milieu, Sociale aspecten en Governance. Deze thema's worden in de marktbenadering van MVB als hoofdthema's gezien waaronder vele subthema's worden geïdentificeerd.

Bij het maken van keuzes voor subthema's die vallen onder Sociale aspecten en Governance, richt het pensioenfonds zich, naast klimaat en milieu, op de toeleveringsketen in de (detail)handel: arbeidsrechten, mensenrechten en bedrijfsethiek.

Instrumenten

- Het pensioenfonds hanteert een uitsluitingsbeleid;
- Het pensioenfonds maakt gebruik van actief aandeelhouderschap (uitoefening stemrecht);
- Het pensioenfonds gaat de dialoog aan met ondernemingsbesturen (engagement).

Focus op MVB thema's

Het pensioenfonds heeft oog voor alle aspecten van MVB echter zal de focus leggen op een aantal thema's. Bij de marktbenadering van MVB wordt door het pensioenfonds vastgehouden aan een onderverdeling van thema's naar:

- Wettelijk kader en sanctiewetgeving
- Milieu en klimaat
- Sociale aspecten en Governance

Het pensioenfonds heeft ervoor gekozen om extra focus te leggen op thema's die nauw verband houden met de toeleveringsketen in de (detail)handel:

- Arbeidsrechten
- Mensenrechten
- Bedrijfsethiek

Ook wordt focus gelegd op klimaat en milieu.

MVB-thema's en Sustainable Development Goals (SDG's)

De United Nations heeft MVB-thema's verder uitgewerkt en verrat in Sustainable Development Goals (SDG's). Het pensioenfonds heeft bij de uitwerking van het MVB-beleid en de specifieke keuzes die door het pensioenfonds gemaakt zijn voor de 4 eerdergenoemde thema's, de definities van de SDG's als leidraad gehanteerd.

Onderzoek onder deelnemers door Universiteit Maastricht

In 2018 heeft het pensioenfonds door de Universiteit Maastricht onderzoek laten doen onder deelnemers van het pensioenfonds om onder andere het bestaande MVB-beleid en de keuze voor instrumenten en de SDG's in dit beleid te toetsen. Het pensioenfonds had drie SDG's. Ook werd de deelnemers gevraagd wat ze ervan zouden vinden als er een vierde SDG zou worden toegevoegd, namelijk: SDG 12 (duurzame consumptie en productie). Het bestuur van het pensioenfonds heeft zich in hetzelfde onderzoek gecommitteerd om de keuze van de meerderheid (wel/niet toevoegen SDG 12) ook daadwerkelijk door te voeren in beleid. Meer dan 65% van de respondenten heeft aangegeven SDG 12 toe te willen voegen aan beleid.

Als gevolg van het hanteren van de definities van de SDG's als leidraad en naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek van de Universiteit Maastricht, is het besluit genomen om SDG 8, 12, 13 en 16 integraal onderdeel te maken van het MVB-beleid van het pensioenfonds.

Hieronder een overzicht van alle 17 SDG's van de UN:

<http://www.sdgnerland.nl>

6. Financieel Beleid

Internationale richtlijnen als basis beleid

Op 20 december 2018 is het IMVB-convenant door het pensioenfonds ondertekend. Het IMVB-convenant heeft als doel om negatieve gevolgen van beleggingen door pensioenfondsen op maatschappij en milieu te voorkomen, te mitigeren en/of te remediëren. Het pensioenfonds geeft hieraan invulling door in het MVB-beleid aansluiting te zoeken bij de OESO Richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs).

De OESO-richtlijnen zijn gebaseerd op diverse internationale verdragen zoals de International Labour Organisation (ILO) conventies en de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens. In 2000 en in 2011 zijn ze aangepast aan de laatste ontwikkelingen op het gebied van internationaal MVO en ketenverantwoordelijkheid, zoals de UN Guiding Principles on Business and Human Rights.

OESO-richtlijnen

De OESO-richtlijnen zijn in Nederland belangrijk: ze maken duidelijk wat de Nederlandse overheid van bedrijven verwacht op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) bij het internationaal zakendoen. Ze bieden handvatten voor bedrijven om met kwesties om te gaan zoals ketenverantwoordelijkheid, mensenrechten, kinderarbeid, milieu en corruptie. Hiermee vormen de OESO-richtlijnen het uitgangspunt voor het Nederlandse internationaal MVO-beleid.

UN Guiding Principles (UNGPs)

De Guiding Principles zijn internationaal geaccepteerde principes voor het bedrijfsleven op het gebied van mensenrechten.

Integratie van MVB in beleggingsbeleid

Het pensioenfonds heeft zich ten doel gesteld om, waar mogelijk, MVB-beleid te integreren in de beleggingsportefeuilles. Daarbij dienen de volgende uitgangspunten als belangrijk kader (conform beleggingsbeginselen).

- Het pensioenfonds volgt eenvoudige indices (benchmarks) in publieke markten en hanteert lage tracking error versus deze market cap gewogen benchmarks;
- Lage kosten;
- Gelooft sterk in stemmen en engagement om doel te bereiken.

Met betrekking tot punt a. hierboven geldt dat het pensioenfonds het beleggingsbeginsel heeft dat er in efficiënte publieke markten conform eenvoudige indices wordt belegd maar ook het beginsel dat het pensioenfonds een visie heeft op MVB. Deze twee belangrijke beginselen dienen gecombineerd te worden en de verschillende belangen gewogen.

Het pensioenfonds is van mening dat integreren van MVB in het beheer van de portefeuilles geleidelijk dient te gebeuren en dat er op regelmatige basis geëvalueerd wordt of de resultaten overeenkomen met van tevoren gehanteerde uitgangspunten

Integratie vanuit wettelijk kader

Het pensioenfonds conformeert zich aan dit wettelijk kader door alle bedrijven die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens (dit gaat verder dan de definitie clustermunitie) uit te sluiten. Er wordt geen dialoog aangegaan. Hieronder vallen:

- Clusterbommen;
- Landmijnen;
- Biologische wapens;
- Chemische wapens;
- Wapens op basis van verarmd uranium;
- Nucleaire wapens in strijd met het non-proliferatieverdrag Witte fosfor.

Ook belegt het pensioenfonds niet in (ondernemingen gevestigd in) landen die op de sanctielijst staan van de Verenigde Naties of Europese Unie.

Het pensioenfonds publiceert de lijst met uitsluitingen op de website van het pensioenfonds:

<https://www.pensioenfondsdetailhandel.nl/uitsluitingen>

Integratie vanuit focus op SDG's

Het pensioenfonds streeft -waar mogelijk- naar integratie van de SDG's in de benchmarks die gehanteerd worden in beleggingsportefeuilles. Dit houdt in dat gebruikte MVB-datamodellen in ieder geval herleid moeten kunnen worden naar de 17 SDG's van de United Nations. Integratie van SDG's kan alleen worden gerealiseerd als partner(s) worden gevonden die deze SDG-benadering van het pensioenfonds kunnen ondersteunen.

Met betrekking tot SDG 8 zijn o.a. de volgende issues en SDG-indicatoren van toepassing:

SDG 8: Eerlijk werk en economische groei

- Efficiënt gebruik van hulpbronnen;
- Milieugevaren in toeleveringsketen;
- Arbeidsnormen;
- Verantwoordelijkheid voor de consument;
- Sociale toeleveringsketen;
- Groene omzet en CO2.

SDG 12: Verantwoorde consumptie en productie

- Met betrekking tot SDG 12 zijn o.a. de volgende issues en SDG-indicatoren van toepassing:
- Biodiversiteit;
- Efficient gebruik van hulpbronnen;
- Milieugevaren in toeleveringsketen;
- Bedrijven aanmoedigen duurzaam te werken en erover te rapporteren;
- Groene omzet en CO2.

SDG 13: Klimaatactie

- Met betrekking tot SDG 13 zijn o.a. de volgende issues en SDG-indicatoren van toepassing:
- Klimaatverandering;
- Milieugevaren in toeleveringsketen;
- Sociale aspecten in toeleveringsketen;
- Groene omzet, CO2 en voorraden fossiele brandstof.

SDG 16: Vrede, Justitie en sterke publieke diensten

- Arbeidsnormen;
- Mensenrechten;
- Sociale aspecten toeleveringsketen;
- Anti-corruptie;
- Fiscale transparantie;
- Vermindering illegale wapenstromen;
- Bevorderen van de lokale en internationale rechtsorde.

Voortgang integratie MVB-beleid in beleggingsportefeuilles

In 2018 heeft het pensioenfonds in samenwerking met indexprovider FTSE Russell en vermogensbeheerder BlackRock een duurzame benchmark (index) gebouwd die van toepassing is geworden op de aandelenportefeuille 'ontwikkelde markten'. De overgang naar de nieuwe portefeuille die deze duurzame benchmark volgt, heeft eind februari 2019 plaatsgevonden. De waarde van deze portefeuille was ultimo februari 2019 circa 5,8 miljard euro.

De index is ontworpen om een brede publieke benchmark voor aandelen in overeenstemming te brengen met aspecten van de Sustainable Development Goals (SDG's) van de VN. Wegingen van investeringen in bedrijven binnen de index worden aangepast op basis van de uitkomsten van ESG-screening door FTSE Russell. De kenmerken van een passief beheerde portefeuille zijn behouden gebleven.

In 2019 zal bekeken worden in hoeverre vergelijkbare benchmarks te construeren zijn voor de andere beleggingsportefeuilles die het pensioenfonds aanhoudt, te beginnen met de bedrijfsobligaties en aandelenportefeuille in opkomende markten.

Uitvoering MVB-beleid 2018: aandelen- en obligatieportefeuilles

BMO GAM is de partner van het pensioenfonds met betrekking tot de uitvoering van het MVB-beleid in de aandelen- en obligatieportefeuilles. BMO GAM voert engagement uit namens het pensioenfonds met ondernemingen in portefeuille en voert het stembeleid van het pensioenfonds uit.

Een aantal engagementprojecten op een rij

Het engagementprogramma speelt een belangrijke rol in de identificatie, beoordeling en beheersing van ESG-risico's van de portefeuille op maatschappij en milieu en van ESG-risico's die mogelijk een materiële impact hebben op de portefeuille. Dit blijkt ook uit de engagementprojecten die in 2018 zijn uitgevoerd, waaronder:

Moderne slavernij

Volgens de International Labour Organisation (ILO) zijn 21 miljoen arbeiders over de hele wereld slachtoffer van moderne slavernij in de toeleveringsketens van grote bedrijven. Tot moderne slavernij worden onder meer gerekend dwangarbeid, kinderarbeid en mensenhandel. Na de invoering van de Britse Modern Slavery Act in 2015 hebben veel bedrijven verklaringen over moderne slavernij gepubliceerd. In 2018 zijn we met 16 Britse bedrijven in gesprek gegaan om ervoor te zorgen dat hun moderne slavernijbeleid de volgende belangrijke elementen omvat:

- Identificeren van moderne slavernijrisico's in de eigen operaties, in de toeleveringsketen en bij partners;
- Implementeren van risico beperkende actieplannen en het evalueren van de effectiviteit ervan;
- Opleiden van alle inkoopmedewerkers en human resources teams;
- Actief samenwerken met toeleveranciers.

6. Financieel Beleid

Over het geheel genomen waren we tevreden met de reacties van bedrijven op ons engagement. We zien echter ook dat de moderne slavernijverklaringen van veel bedrijven onvoldoende details geven over de risico's en de maatregelen die zijn genomen. Als belegger zien wij het als onze rol om bedrijven verantwoordelijk te houden voor hun verplichtingen en hen aan te moedigen krachtig beleid te voeren om de moderne slavernijrisico's te beperken en de informatievoorziening te verbeteren, zodat belanghebbenden er zeker van kunnen zijn dat er voldoende krachtige maatregelen worden genomen.

Dit project is gekoppeld aan SDG 8 – Menswaardig werk en economische groei.

Climate Action 100+

Climate Action 100+ is een wereldwijd initiatief voor samenwerking tussen investeerders, dat in december 2017 werd gelanceerd. Het coördineert de samenwerking van inmiddels ruim 300 beleggers wereldwijd in hun engagement met 100 'systeemrelevante' bedrijven die verantwoordelijk zijn voor twee derde van de jaarlijkse industriële broeikasgasemissies, en met 61 aanvullende bedrijven die een grote rol kunnen spelen in de overgang naar een koolstofarme economie. In 2018 vonden in totaal 277 gesprekken plaats tussen betrokken beleggers en ondernemingen.

Het initiatief vraagt bedrijven:

- Een sterk bestuurskader te implementeren dat duidelijk de verantwoordelijkheid van de raad van bestuur en het toezicht op het risico van en de kansen op klimaatverandering vastlegt;
- Maatregelen nemen om de uitstoot van broeikasgassen in de gehele keten te verminderen, in lijn met de doelstelling van het Akkoord van Parijs om de wereldwijde gemiddelde temperatuurstijging te beperken tot ver onder de 2 graden Celsius;
- Zorgen voor rapportage in overeenstemming met de aanbevelingen van de Taskforce on Climate-related Financial Disclosures (TCFD).

BMO GAM heeft actief deelgenomen aan Climate Action 100+, door het initiatief te nemen in het engagement met 4 bedrijven, en een actieve bijdrage te leveren aan de dialoog met 14 bedrijven. De activiteiten, die uiteenliepen van het spreken op aandeelhoudersvergadering tot groepsbijeenkomsten en individuele gesprekken, hebben ons geleerd dat bijna alle bedrijven in het programma het belang van klimaatverandering onderkennen. Echter, slechts een handvol ondernemingen onderneemt concrete actie op de drie vragen van het project. Het Climate Action 100+ project heeft een looptijd van 5 jaar. In de resterende 4 jaar zullen dus nog flinke stappen gezet moeten worden door het grootste deel van de ondernemingen.

Dit project is gekoppeld aan SDG 13 – Klimaatactie.

Gegevensbescherming

In 2018 zijn wij met meer dan 50 bedrijven in gesprek gegaan over de manier waarop zij de eisen van de AVG-wetgeving implementeren. Bij een groot aantal bedrijven hebben we goede toegang gekregen tot de experts die direct verantwoordelijk zijn voor priva-

cybescherming. De gesprekken met deze ondernemingen waren informatief en gedetailleerd. Deze gesprekken stonden echter wel in schril contrast met de oppervlakkige rapportage door de meeste bedrijven over dit onderwerp. Onze engagementbijeenkomsten hebben een goed beeld opgeleverd van belangrijke innovaties en best practices. Wij zullen deze bevindingen gebruiken om doelen te formuleren ten aanzien van rapportage door ondernemingen.

Dit project is gekoppeld aan SDG 16 – Vrede, rechtvaardigheid en sterke instellingen.

In de verantwoording in dit jaarverslag wordt ingegaan op voorbeelden van engagement projecten met betrekking tot SDG 8, 13 en 16. SDG 12 is eind 2018 aan het MVB-beleid van het pensioenfonds toegevoegd.

Engagement in cijfers

Binnen de beleggingsportefeuille zijn 365 ondernemingen binnen de aandelenportefeuille aangesproken, wat 143 keer resultaat heeft opgeleverd. Binnen de bedrijfsobligatieportefeuille is met 154 ondernemingen de dialoog gezocht, wat in 67 gevallen tot positieve verandering heeft geleid.

Stemmen

Een actief stembeleid maakt onderdeel uit van de dialoog die met ondernemingen wordt gevoerd. Voorafgaand aan aandeelhoudersvergaderingen wordt met ondernemingen contact gezocht om de verwachtingen te delen en kwesties te adresseren. In het geval van een tegenstem (of bij onthouding) wordt dit veelal na afloop van de aandeelhoudersvergaderingen aan de betreffende ondernemingen toegelicht als dit de dialoog ten goede komt.

In 2018 zijn 19170 stemmen uitgebracht op 1400 aandeelhoudersvergaderingen. In 22,3% van de gevallen is er een stem uitgebracht die tegen het advies van het bestuur van de onderneming inging. Tegenstemmen werden uitgebracht tegen voorstellen over de rol, samenstelling en werking van het bestuur, maar vooral over beloningen van bestuurders. Beloningsbeleid van bestuurders was het onderwerp waarover wij het vaakst van mening verschilden met management van bedrijven.

Uitsluitingen

Op grond van het besluit marktmisbruik Wft moet het pensioenfonds bedrijven uitsluiten als die cluster munitie of cruciale onderdelen daarvan produceren, verkopen of distribueren.

Binnen de wet – en regelgeving is overigens wel toegestaan om vanuit beleggingsfondsen een positie te hebben in deze bedrijven door transacties (in door derden beheerde beleggingsinstellingen) gebaseerd op een index die voor minder dan vijf procent bestaat uit deze ondernemingen.

Het uitsluitingsbeleid van het pensioenfonds gaat verder dan het wettelijke verbod op cluster munitie. Het pensioenfonds belegt niet in ondernemingen die zich bezighouden met zogeheten contro-

versieële wapens (productie, de ontwikkeling, het onderhoud of de verkoop van alle essentiële onderdelen van het wapen). De verschillende categorieën die onder controversiële wapens vallen zijn clusterbommen, landmijnen, biologische en chemische wapens, wapens op basis van verarmd uranium en nucleaire wapens in strijd met het non-proliferatieverdrag, witte fosfor.

Ook wordt niet belegd in (ondernemingen die gevestigd zijn in) landen die op de sanctielijst staan van de Verenigde Naties of Europese Unie. De lijst met landen en ondernemingen die worden uitgesloten, wordt gepubliceerd op de website: <https://www.pensioenfondsdetailhandel.nl/uitsluitingen/>.

Uitvoering MVB-beleid 2018: Vastgoed

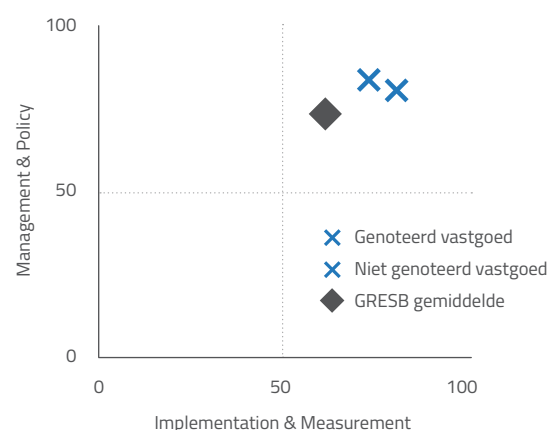
Het pensioenfonds is lid van de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). GRESB is een onafhankelijke, wetenschappelijke benchmark die de duurzaamheidsprestaties van vastgoedfondsen en –portefeuilles wereldwijd beoordeelt. Op basis van GRESB-scores kunnen investeerders het duurzaamheidsbeleid en –resultaten van hun beleggingen in vastgoed ook vergelijken met vastgoedbeleggingen in dezelfde regio of met hetzelfde type vastgoed.

De totale vastgoedbeleggingsportefeuille van het pensioenfonds is vergeleken met het gemiddelde van alle deelnemers aan GRESB. Bij de beoordeling van het beursgenoteerde en niet-genoteerde deel van de vastgoedportefeuille worden de scores vergeleken met de relevante peer group. De peer group van beursgenoteerd vastgoed bestaat uit alle wereldwijd aan GRESB deelnemende beursgenoteerde vastgoedfondsen. Bij niet-beursgenoteerd vastgoed worden de scores vergeleken met alle Europese niet-genoteerde fondsen/portefeuilles met een vergelijkbare strategie.

Score totale vastgoedportefeuille

De vastgoedportefeuille van het pensioenfonds presteert beter dan het gemiddelde van alle deelnemende vastgoedfondsen en –portefeuilles aan GRESB. Het GRESB gemiddelde ligt op 68 punten terwijl de score voor de beursgenoteerde en niet-genoteerde vastgoedportefeuilles van het Pensioenfonds in 2018 uitkwamen op respectievelijk 76 en 80 punten.

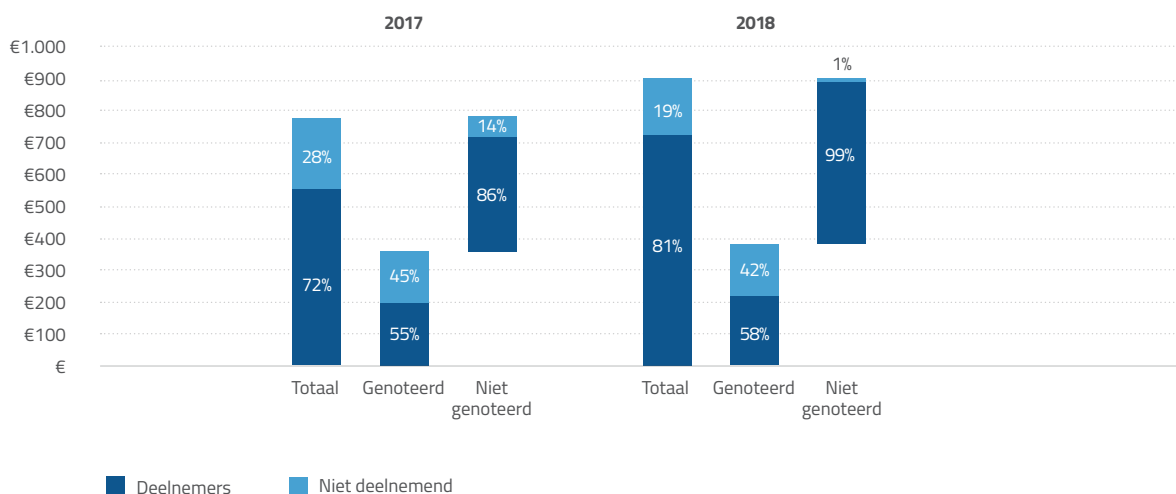
GRESB scores beursgenoteerd en niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille

Beursgenoteerd vastgoed

Het pensioenfonds belegt het beursgenoteerde deel van de vastgoedportefeuille via het Blackrock Developed Real Estate Fund. Dit fonds volgt de NAREIT Developed Real Estate index. Van de 340 beursgenoteerde vastgoedfondsen in deze index nemen 146 fondsen deel aan GRESB. De scores van deze fondsen zijn als één geheel geëvalueerd. De deelnemende fondsen omvatten in 2018 58% van de beleggingswaarde van het pensioenfonds in beursgenoteerd vastgoed. Dit percentage is met 3% gestegen ten opzichte van 2017.

Aandeel deelnemende beursgenoteerde vastgoedfondsen op basis van marktwaarde

6. Financieel Beleid

Het pensioenfonds heeft zich in 2018 actief ingezet om het deelname percentage van de beursgenoteerde vastgoedfondsen aan GRESB te verhogen. Samen met twee andere Nederlandse pensioenfondsen, gezamenlijk 2,4 miljoen deelnemers vertegenwoordigend, zijn de betreffende beursgenoteerde fondsen benaderd om wel deel te nemen aan GRESB. De 7 fondsen die naar aanleiding van deze engagement aangaven deel te gaan nemen aan GRESB, hebben dit ook gedaan. Ook in 2019 zal het pensioenfonds de niet-deelnemers engagen.

Niet-beursgenoteerd vastgoed

In de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille van het pensioenfonds waren in 2018 7 van de 8 fondsen waarin het pensioenfonds belegt, deelnemer van GRESB. Dit zijn het Achmea Dutch Residential Fund, het Achmea Dutch Retail Property Fund, de Utrechtse Fondsen CV, Altera Woningen, Altera Winkels, het ASR Dutch Retail Property Fund en het ASR Dutch Mobility Office Fund. Voor de belegging in een grondbank is deelname aan GRESB niet mogelijk. De 7 fondsen samen vertegenwoordigen 99% van de beleggingswaarde van het pensioenfonds in niet-beursgenoteerd vastgoed in 2018.

Onderstaande tabel geeft de GRESB-scores weer van de zeven vastgoedfondsen in relatie tot de peer group van het betreffende fonds.

Naam	Sector	Score	Peer gemiddelde
Utrechtse Fondsen CV	Woningen	86	77
Altera Woningen	Woningen	79	77
Achmea Dutch Residential Fund	Woningen	79	77
Achmea Dutch Retail Property Fund	Winkels	84	74
Altera Winkels	Winkels	79	74
ASR Dutch Retail Property Fund	Winkels	72	74
ASR Dutch Mobility Office Fund	Kantoren	70	68

De Utrechtse Fondsen CV scoort met 86 ruim boven het peer gemiddelde en was over 2018 het best presterende institutionele woningfonds in Nederland waarmee het de titel Sector-leader verdiende. Ook de andere 2 woningfondsen waarin het pensioenfonds belegt scoren beter dan het peer gemiddelde. Het ASR Dutch Retail Property Fund scoort over 2018 als enige belegging van het pensioenfonds lager dan het peer gemiddelde. De oorzaken van de lagere score zijn bekend bij het pensioenfonds, waardoor een actieve dialoog met de beheerder van het fonds voor verbetering van de duurzaamheidsprestaties gevoerd kan worden.

Sustainable Development Goals (SDG's)

Het pensioenfonds heeft zoals eerder beschreven, SDG's 8, 12, 13 en 16 gedefinieerd als 'focus SDG's' in het MVB-beleggingsbeleid. SDG's 12 (Verantwoorde consumptie en productie) en 13 (Klimaatactie) hebben een directe relatie met de vastgoedbeleggingsportefeuille. Meerdere beheerders van de niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen van het pensioenfonds onderschrijven de SDG's en vertalen deze naar concrete acties. Enkele voorbeelden daarvan zijn het gasloos bouwen van nieuwe woningen, het hergebruiken van materialen, het opwekken van duurzame energie in en rondom de gebouwen en het reduceren van het energieverbruik door isolatie en het terugwinnen van warmte. Met beheerders die de SDG's van het pensioenfonds nog niet onderschrijven wordt een actieve dialoog gevoerd om dit alsnog te doen.

Uitvoeringskosten

De kosten die gemaakt worden door het pensioenfonds bestaan uit twee onderdelen, kosten pensioenbeheer en kosten vermogensbeheer. De kosten pensioenbeheer worden uitgedrukt per 'normdeelnemer' conform de aanbeveling van de Pensioenfederatie. De normdeelnemer betreft de actieve of gepensioneerde deelnemer, de gewezen deelnemer wordt dus niet meegenomen. De kosten vermogensbeheer worden uitgedrukt in een percentage ten opzichte van het totale belegde vermogen.

Kosten pensioenbeheer

De kosten pensioenbeheer zijn gedaald in 2018 naar 26.153 euro. Deze daling is afkomstig van lagere kosten pensioenuitvoering, minder projectuitgaven, verdeling van kosten bestuur en kosten bestuursbureau. Tot en met 2017 zijn alle kosten van bestuur en bestuursbureau verantwoord onder kosten pensioenbeheer, terwijl dit ook werkzaamheden betroffen voor vermogensbeheer. In 2018 is daarom een gedeelte van de kosten toewijsbaar aan vermogensbeheer onder vermogensbeheerkosten verantwoord van 752 euro (2017 0 euro.)

	2018	2017	2016
	€	€	€
Kosten pensioenuitvoering	€20.516	€20.880	€20.969
Kosten projecten	€754	€1.050	€885
Bestuurskosten	€880	€1.104	
Controle en advieskosten	€1.894	€1.682	
Accountantskosten	€98	€182	
Contributies en bijdragen	€1.005	€1.043	
Kosten bestuursbureau	€1.006	€1.725	
Totaal organisatie	€4.884	€5.736	
Totaal	€26.153	€27.666	€21.854

De kosten per deelnemer zijn vanwege de stijging van het aantal actieve deelnemers met 12,8% gedaald: van 75,70 naar 64,80 euro. Dit komt met name door de toevoeging van de actieve deelnemers van Pensioenfonds Wonen en de daling van de pensioenuitvoeringskosten met 5,5%. In 2019 zullen de kosten per deelnemer weer gaan toenemen o.a. door stijgende administratie- en projectkosten.

Kosten vermogensbeheer

Het pensioenfonds volgt grotendeels een passief beleggingsbeleid en een jaarlijkse rebalancing van de portefeuille, wat zorgt voor relatief lage beheervergoedingen en transactiekosten. Het rendement van de portefeuille zal daardoor zeer dicht bij het rendement van de benchmark liggen. Relatief dure beleggingscategoriën zoals infrastructure en private equity zitten in de afbouwfase en zullen daardoor de aankomende jaren uit de portefeuille verdwijnen. De kosten vermogensbeheer bestaan uit directe, indirecte en transactiekosten. Directe kosten betreffen de vermogensbeheeractiviteiten waarvoor facturen worden ontvangen. Indirecte kosten betreffen de kosten die ten laste worden gebracht van het vermogen bij beleggingsfondsen. Net als bij transactiekosten worden deze kosten geschat.

Directe kosten

De directe vermogensbeheerkosten zijn zowel in absolute en relatieve zin gestegen naar respectievelijk 21,57 miljoen euro en 10,5 basispunt. De stijging is afkomstig door stijging van het gemiddeld belegd vermogen, verlegde btw-afdracht en toewijzing van kosten bestuur en bestuursbureau aan vermogensbeheer. Onder overige beleggingen zijn de directe kosten voor private equity en infra-structure verantwoord. Het pensioenfonds kent geen performance gerelateerde vergoedingen.

Indirecte kosten

De indirecte kosten zijn zowel in absolute en relatieve zin gedaald naar 6,23 miljoen euro en 3 basispunten. Onder deze kosten vallen het direct vastgoed, Nederlandse hypotheek en alternatieven beleggingen. De daling is met name afkomstig door de lagere kosten voor de Nederlandse hypotheek portefeuille en het infrastructure fund.

Transactiekosten

De transactiekosten zijn zowel in absolute en relatieve zin gedaald naar 6,412 miljoen euro en 3,1 basispunten. De daling is met name afkomstig door lagere transactiekosten in het Global High Yield mandaat en het Swap overlay (rente derivaten) mandaat.

6. Financieel Beleid

	2018	2017
	€	€
Gemiddeld belegd vermogen	€20.607.792	€19.587.661
Aandelen	€1.900	€1.654
Vastrentende waarden	€5.166	€4.220
Vastgoedbeleggingen	€316	€273
Overige beleggingen	€502	€727
Afdekkings rente- en valutarisico	€8.426	€7.097
Totale directe vermogensbeheerkosten	€16.311	€13.970
Custody, rapportages en MVB Beleid	€4.510	€3.763
Kosten bestuur en bestuursbureau	€752	€-
Performance gerelateerde vergoedingen	€-	€-
Totaal directe kosten vermogensbeheer	€21.572	€17.733
Totaal directe kosten vermogensbeheer in basispunten	10,5	9,1
Indirecte kosten	€6.225	€8.079
Totale indirecte kosten in basispunten	3,0	4,1
Transactiekosten	€6.412	€8.102
Totale transactiekosten in basispunten	3,1	4,1
Totale vermogensbeheerkosten	€34.208	€33.914
Totale vermogensbeheerkosten in basispunten	16,6	17,3

"Wij verkopen producten
die bijdragen aan de wereld
in plaats van producten
die de wereld naar de
mallemoer helpen"

- HERMIEN BUIS

**“Duurzaam kopen en
het behouden van het
straatbeeld wordt steeds
belangrijker”**

- ANOUK VAN DER ZEE

7.

Risicoparagraaf

7. Risicoparagraaf

Risicomanagement

Het pensioenfonds heeft een Risico Management Raamwerk ingericht om op gestructureerde wijze risico's te beheersen. Het Risico Management Raamwerk (RMR) heeft als doel integraal de risico's en maatregelen in kaart te brengen inclusief de bijbehorende beheersomgeving (en inrichting daarvan).

De aanpak om te komen tot integraal risicomanagement volgt de stappen en principes zoals die zijn beschreven in COSO Enterprise Risk Management Framework, een wereldwijd gebruikt en geaccepteerd riskmanagement raamwerk. De interne omgeving is de eerste stap in het COSO ERM, en daarmee het fundament van het Risico Management Raamwerk. Het zorgt ervoor dat de randvoorwaarden worden geschapen om effectieve beheersing ("In Control zijn") van de organisatie mogelijk te maken.

De scheiding tussen beleid, uitvoering en controle dragen bij aan de efficiency van het RMR. In een goed uitgewerkte en geïmplementeerde interne omgeving schept de mogelijkheden om met minder beheersmaatregelen te kunnen volstaan.

Wat is risico?

Risico is de kans op een schade die kan optreden als gevolg van externe dan wel interne omstandigheden en die een negatief effect heeft op het resultaat (doelstellingen) van de organisatie.

Wat is risicomanagement?

- Het identificeren, kwantificeren en het beheersen van risico's door middel van een continu proces;
- Het uitsluiten, afwentelen, delen, terugdringen of accepteren van de effecten die het gevolg zijn van het optreden van een bepaalde gebeurtenis;
- Het terugdringen van de kans op een event en/of het gevolg verkleinen;
- Proces dat wordt toegepast bij het formuleren van de strategie en ontworpen om potentiële gebeurtenissen die invloed kunnen hebben op de onderneming te identificeren en om risico's te beheeren zodat deze binnen de risico-acceptatiegraad vallen, om een redelijke zekerheid te bieden ten aanzien van het behalen van de doelstellingen.

Waarom risicomanagement?

- Reduceren van ongewenste variaties in de prestatie van de organisatie door een systematische en methodische aanpak van risico's;
- Het voor de organisatie als geheel op een gestandaardiseerde wijze ontsluiten en beschikbaar stellen van benaderingen voor het managen van risico's waardoor risicomanagement een integraal en multidisciplinair karakter krijgt;
- De organisatie leren anticiperen op toekomstige gebeurtenissen die van invloed zijn op het al dan niet behalen van succes;
- Het creëren van transparantie.

Het jaar 2018 heeft met name in het teken gestaan van de afronding van de vastlegging van het risicomanagement in het Handboek Risico Management Raamwerk, waarin naast de risico's, tevens de risicohouding, governance en de structuur van het risicomanagement raamwerk is vastgelegd.

De risicomanagementprocessen worden vanuit het bestuursbureau door de Risk Manager begeleid, daarbij ondersteund door de externe riskmanager beleggingen en de risk auditor. De verschillende commissies zijn verantwoordelijk voor de aan hen toegedeelde risico's. De commissie Finance & Risk heeft daarnaast het RMR als aandachtsgebied, van waaruit de behandeling in het bestuur plaatsvindt.

Risk Dashboard

Om beter over de risico's en beheersmaatregelen vast te leggen en te rapporteren wordt gebruik gemaakt van een risicodashboard.

Risicohouding

De risicohouding van het pensioenfonds wordt gedefinieerd als de mate waarin het pensioenfonds, na overleg met sociale partners en het Verantwoordingsorgaan, bereid is risico's te lopen én de mate waarin het pensioenfonds risico's loopt gegeven de kenmerken van het pensioenfonds. De risicohouding is onderdeel van de, door sociale partners aan het pensioenfonds gegeven, opdracht om de pensioenregeling uit te voeren. Het bestuur van het pensioenfonds gebruikt de beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding van het pensioenfonds, bij de opdrachtaanvaarding en de vaststelling van beleid. Het toeslagstreven van het pensioenfonds is voor het bestuur belangrijk. Het beleggingsbeleid (inclusief toeslagen- en kortingsbeleid) is erop gericht om deze doelstelling te realiseren. Naar het oordeel van het bestuur rechtvaardigt het toeslagstreven een wat ruimere risicohouding. Het bestuur accepteert hierbij dat er

een kans is dat de opgebouwde pensioenaanspraken en –rechten op enig moment gekort moeten worden.

Korte termijn risicohouding

De risicohouding is vertaald in een strategische beleggingsportefeuille met bandbreedtes. Het korte termijn risico, gemeten door middel van het Vereist Eigen Vermogen (VEV) bij de strategische beleggingsportefeuille, bedraagt 18,3% met een ondergrens van 16,0% en een bovengrens van 21,0%. De bandbreedte rondom het VEV is bedoeld om uitvoering te geven aan het feitelijke beleggingsbeleid binnen de toegestane bandbreedtes rondom het strategische beleid.

Lange termijn risicohouding

In de haalbaarheidstoets wordt een projectie van de financiële situatie van het pensioenfonds voor een lange periode (60 jaar) gemaakt voor een veelvoud aan economische scenario's (stochastische analyse). De belangrijkste uitkomst waarnaar gekeken wordt in de haalbaarheidstoets is het pensioenresultaat. Dit is een maatstaf voor koopkrachtbehoud.

De risicohouding van het pensioenfonds komt voor de lange termijn tot uitdrukking in de ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets:

- De ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat is gelijk aan 75%.
- Bij de jaarlijkse haalbaarheidstoets berekent het pensioenfonds vanuit de feitelijke dekkingsgraad zowel het verwachte pensioenresultaat als het pensioenresultaat in een slechtweerscenario. De maximale relatieve afwijking tussen het verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in het slechtweerscenario die het pensioenfonds dan acceptabel vindt is 45%.

De in 2018 uitgevoerde en vastgestelde aanvangshaalbaarheidstoets heeft tot de volgende uitkomsten geleid:

- Het verwachte (mediane) pensioenresultaat is gelijk aan 85,5%.
- De relatieve afwijking van het pensioenresultaat in het slechtweerscenario is gelijk aan 34,3%.

Hiermee is voldaan aan de normering van de pensioenresultaten zoals deze zijn vastgesteld.

De belangrijkste financiële risico's betreffen het rente-, aandelen-, valuta- en kredietrisico, die hierna als eerste worden behandeld.

Renterisico

Het strategisch beleggingsbeleid staat in dienst van het beheren van de gehele balans van het pensioenfonds. Een breed gespreide beleggingsportefeuille verlaagt het mismatchrisico van de balans en leidt tot een optimale verhouding tussen risico en rendement.

Het beleggingsbeleid en het rente- en valutarisicobeleid dragen bij aan de doelstellingen van het balansbeheer. Gelet op de lange looptijd van de verplichtingen van het pensioenfonds is het renterisico onder het huidige financiële toetsingskader het meest dominante risico. Het renterisico wordt op UFR-basis voor 92% afgedekt, vertaald naar een marktwaarde rentehedge van 68%.

De afdekking vindt hoofdzakelijk, voor 75%, plaats door het gebruik van rente derivaten, aangevuld met (lang lopende) Euro staatsobligaties, Euro Non Sovereign en Nederlandse hypotheeklen. In de wijze van afdekking wordt tevens rekening gehouden met niet-parallele veranderingen van de rentecurve. Bovenstaande grafiek geeft inzicht in de rentegevoeligheid van de verplichtingen (VPV), en de afdekking door middel van obligaties en swaps over de verschillende looptijden buckets.

7. Risicoparagraaf

Het lopen van renterisico heeft over 2018 licht negatief uitgepakt vanwege een gedaalde rente, van 1,6% naar 1,5% (UFR). De verplichtingen zijn in waarde gestegen als gevolg van de gedaalde rente. De hoge mate van renteafdekking zorgt dat de impact van de rentestijging en -daling grotendeels gemitigeerd wordt.

Aandelen- en onroerend goed risico

Dit zijn voornamelijk de risico's die betrekking hebben op beleggingen in de verschillende onroerend goed- en aandelenmarkten. Door dit risico te lopen, wordt op de lange termijn naar verwachting een extra rendement gehaald dat het pensioenfonds gebruikt om aan zijn doelstellingen te voldoen. Dit risico wordt beheerst doordat in de uitvoering wordt gezorgd voor een goede spreiding over regio's en sectoren. Met het risico dat uiteindelijk overblijft wordt rekening gehouden in de ALM-studie. Het aandelenrisico is een van de voornaamste financiële risico's voor het pensioenfonds, aangezien het renterisico voor een groot deel wordt gehedged.

De gevoeligheden van de portefeuille voor ontwikkelingen op de aandelen- en rentemarkten komt tot uitdrukking in onderstaande scenarioanalyse, waarbij op de aandelen een schok wordt toegepast van +/- 10% en +/- 20%, en bij rente een parallelle verschuiving van de rentecurve van +/- 0,5% en +/- 1,0%.

Het lopen van dit risico heeft over 2018 negatief bijgedragen aan het rendement. De aandelenbenchmark laat een rendement van -4,94% zien en heeft daarmee bijgedragen aan de daling van de dekkingsgraad. Dit rendement is overigens inclusief valutaresultaten. In lokale valuta gemeten zijn de aandelenrendementen nog lager. Vastgoed deed het daarentegen aanmerkelijk beter met een benchmarkrendement van 7,43%.

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat wisselkoersschommelingen de waarde van een belegging beïnvloeden. Het pensioenfonds loopt bij de uitvoering van het beleid valutarisico, circa 8,7 miljard van de portefeuille bestaat uit niet-euro beleggingen.

Om het valutarisico te mitigeren wordt een gedeelte van de valuta exposures afgedekt. Het valutarisico wordt hoofdzakelijk gelopen op de US-dollar, voor 5,1 miljard euro, gevolgd door de veel kleinere exposures op de Hong Kong Dollar, Japanse Yen en Britse Pond. Het pensioenfonds dekt momenteel 75% van het valutarisico op een passieve wijze af met betrekking tot de volgende valuta: Britse Pond en US Dollar. De valuta exposures in deze valuta worden op basis van de strategische allocaties en de benchmarks van de volgende portefeuilles bepaald:

- High Yield Bonds;
- Emerging Markets Bonds;
- US en UK Equity;
- US en GB listed real estate.

Van het totaal aan beleggingen luidt omgerekend per saldo na valuta afdekking 4,7 miljard euro in andere valuta dan de euro.

De wereldwijde ACWI MSCI-aandelenbenchmark heeft over 2018 een performance van -7,69% gehaald in lokale valuta, in euro's bedroeg het rendement -4,85%. Het lopen van valutarisico heeft een positieve impact gehad, het afdekken van het valutarisico heeft dan ook een negatieve bijdrage geleverd, van afgerond -1,7%, aan het rendement over 2018.

Delta non-matching		-20%	-10%	0	+10%	+20%
Delta rentecurve	-1.0%	95%	100%	104%	108%	113%
	-0.5%	95%	100%	105%	110%	115%
	0.0%	96%	101%	107%	112%	117%
	+0.5%	97%	103%	108%	114%	120%
	+1.0%	98%	104%	111%	117%	124%

Kredietrisico

Kredietrisico is een vorm van tegenpartijrisico, echter in tegenstelling tot tegenpartijrisico wordt kredietrisico expliciet genomen om rendement te behalen. In de portefeuille van het pensioenfonds zijn vijf mandaten opgenomen die betrekking hebben tot kredietrisico, namelijk Euro Non-Sovereign, Global High Yield, Emerging Markets Local Currency, Emerging Markets Hard Currency en Nederlandse hypotheek. In totaal zal de allocatie naar kredietrisico 30% van de totale portefeuille gaan bedragen. Het lopen van kredietrisico heeft over 2018 per saldo positief bijgedragen aan het rendement.

De impact van de bovenstaande vier risico's op de ontwikkeling van de dekkingsgraad bedraagt 3,7% versus de verplichtingen (overrendement). In het herstelplan is uitgegaan van een positief effect van 3,3%.

Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is onder andere het risico dat een belegging niet tijdig tegen een redelijke prijs kan worden geliquideerd (asset liquidity). Dit risico wordt beheerst doordat het pensioenfonds de beleggingsportefeuille op zodanige wijze opzet dat het naar verwachting aan de liquiditeitsbehoefte van het pensioenfonds kan voldoen. Een groot deel van de portefeuille is belegd in effecten die worden verhandeld op openbare, gereguleerde markten.

Naast deze liquiditeit heeft het pensioenfonds middelen nodig om te voldoen aan onderpand vereisten en afwikkeling van valutacontracten (funding liquidity).

Maandelijks wordt gekeken naar de liquiditeitsbehoefte onder een stress scenario waarbij de rente 1% stijgt en valuta's 20% dalen. Onderstaande grafiek geeft hier een voorbeeld van. Het beschikbare onderpand en liquiditeiten zijn ruim voldoende om, ook onder stress scenario's, te voldoen aan de verplichtingen. Met de verdere invoering van de verplichting tot central clearing naar aanleiding van EMIR-regelgeving zal het liquiditeitsrisico afkomstig van de margin requirements uit de swap portefeuille omhooggaan. De ingangsdan-

tum voor de verplichting voor central clearing voor pensioenfondsen is een aantal keer uitgesteld, waardoor het onduidelijk is wanneer de verplichting uiteindelijk in zal gaan. Per ultimo 2018 is 28% van de interest rate swap portefeuille centrally cleared gemeten naar rentegevoeligheid (PV01).

Tegenpartijrisico

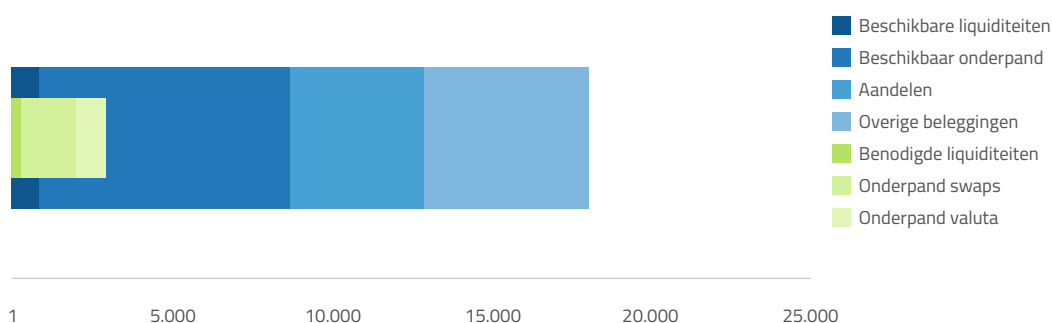
Hieronder wordt verstaan: het risico dat de tegenpartij niet (meer) aan zijn verplichtingen kan voldoen, bijvoorbeeld door liquiditeits- of solvabiliteitsproblemen. Om dit risico te beheersen worden de tegenpartijen geselecteerd op basis van reputatie en kredietwaardigheid. Daarnaast worden transacties over meerdere tegenpartijen gespreid en wordt er onderpand geëist om tegenpartijrisico te mitigeren. Dit risico speelt met name bij de derivatenportefeuille van het pensioenfonds. De EMIR-regelgeving, waarbij er op termijn één centrale tegenpartij zal zijn in plaats van de huidige verschillende bancaire tegenpartijen, speelt hier een grote rol. Van een aantal bancaire tegenpartijen zijn de posities reeds over gegaan naar de centrale tegenpartij.

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat inflatie de waarde van de verplichtingen aantast in termen van koopkracht. Het inflatierisico kan worden verkleind door meer inflatiegevoelige beleggingen in de portefeuille op te nemen. Keerzijde daarvan is dat zulke inflatiegevoelige beleggingen de kans kunnen vergroten dat het pensioenfonds niet aan zijn nominale pensioenverplichtingen kan voldoen.

Operationele risico's

Het operationele risico betreft het risico dat optreedt bij de uitvoering van pensioen- en beleggingsactiviteiten, als gevolg van niet-afdoende of falende interne processen, menselijk gedrag en systemen of als gevolg van externe gebeurtenissen. Het pensioen-

7. Risicoparagraaf

fonds beheerst operationele risico's door eisen te stellen aan de partijen aan wie het pensioenfonds werkzaamheden heeft uitbesteed, zoals het hebben van een ISAE-verklaring. In het RMR zijn controls opgenomen die tevens betrekking hebben op operationele risico's, zoals scheiding tussen uitvoering en controle. Het bestuur heeft de beoordeling van de ISAE3402 en de SLA-rapportages als controle-middel om dit risico te beperken.

Operationele incidenten worden vastgelegd in het risicomanagementsysteem en gelinked aan de desbetreffende risico's om op deze wijze zicht te houden op het verwachte risico, en de feitelijke

Actuariële risico's

Een belangrijk element van de actuariële risico's (het verzekerings-technisch risico) is het lang leven risico. Het lang leven risico houdt in, dat het pensioenfonds langer uitkeringen moet verstrekken dan in de veronderstellingen bij de bepaling van de technische voorziening rekening is gehouden. Door toepassing van de meest recente prognosetafels AG 2018, met eveneens recente en adequate fonds specifieke correcties voor ervaringssterfte, is het langlevensrisico voldoende prudent verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen. Overige relevante actuariële risico's waar rekening mee wordt gehouden, zijn het overlijdensrisico (kortleven risico) en het arbeidsongeschiktheidsrisico.

Integriteitsrisico's

Integriteitsrisico's betreffen risico's met betrekking tot witwassen, fraude, misbruik voorwetenschap, compliance risico, belangenverstrengeling, onoorbaar handelen, corruptie en terrorismefinanciering. De compliance officer ziet toe op de naleving van de gedragscode en daaraan gerelateerde wet- en regelgeving. Elk jaar maakt het pensioenfonds een systematische integrale risicoanalyse om beter inzicht en grip te krijgen op de integriteitsrisico's.

**"Mijn moeder zegt
altijd: 'spaar alvast
voor je pensioen', dus
dat zit wel in mijn
achterhoofd"**

- TJARISSA WATTIMENA

**“Ik heb het idee dat steeds
meer mensen kiezen voor
kwaliteit in plaats van voor
prullaria”**

- LIAN VAN WANROOIJ

8.

Uitvoering van de pensioenregeling

8. Uitvoering van de pensioenregeling

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de belangrijkste kenmerken van de pensioenregelingen van het pensioenfonds.

De verplichte pensioenregeling

De pensioenregeling is een middelloonregeling.

Een werknemer die in loondienst is bij een aangesloten werkgever bij het pensioenfonds neemt verplicht deel aan de pensioenregeling. De deelname gaat in op de eerste dag van de maand waarin de werknemer 20 jaar wordt.

De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar. De fiscale regels zijn aangepast met ingang van 1 januari 2018 waardoor de pensioenregeling bij ongewijzigde voorzetting fiscaal bovenmatig zou zijn geworden. De sociale partners hebben ervoor gekozen om het opbouwpercentage daarom iets te verlagen, in plaats van de pensioenleeftijd te verhogen naar 68 jaar. De pensioenrichtleeftijd in de pensioenregeling blijft daarmee staan op 67 jaar, met een verlaging van het opbouwpercentage van 1,75% naar 1,622%.

De pensioengrondslag voor 2018 is het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen tot een maximum van 54.614 euro verminderd met de franchise van 13.101 euro.

Opbouwpercentage

Pensioenfonds Detailhandel kent een opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen van 1,622% van de pensioengrondslag. Het opbouwpercentage ouderdomspensioen is met ingang van 1 januari 2019 gewijzigd naar 1,56%.

Naast het ouderdomspensioen wordt 1,1135% van de pensioengrondslag opgebouwd aan partnerpensioen. Het opbouwpercentage van het partnerpensioen is met ingang van 1 januari 2019 gewijzigd naar 1,092%.

De opbouwpercentages worden voor 2019 verlaagd. Uit een tussentijdse toetsing is gebleken dat de hoogte van de premiedekkingsgraad van Pensioenfonds Detailhandel niet voldoet aan de eerder gemaakte afspraken met de sociale partners, hierdoor stijgt de totale premie naar 22,5% en daalt het opbouwpercentage naar 1,56%. De premiestijging komt voor rekening van de werkgever.

Het wezenpensioen bedraagt 20% van het te behalen partnerpensioen en wordt uitgekeerd tot 18 jaar, of tot 27 jaar voor studerende kinderen. Als beide ouders zijn overleden wordt het wezenpensioen verdubbeld.

Flexibilisering

Op de pensioendatum heeft de (gewezen) deelnemer het recht zijn partnerpensioen geheel of gedeeltelijk om te ruilen voor een hoger

ouderdomspensioen of andersom. Daarnaast heeft de (gewezen) deelnemer het recht een deel van het ouderdomspensioen te gebruiken om het ouderdomspensioen eerder in te laten gaan dan op de pensioendatum. Tot slot heeft de (gewezen) deelnemer bij wie het ouderdomspensioen ingaat op de pensioendatum het recht de hoogte van het ouderdomspensioen te variëren.

Aanvullende pensioenregeling

Deelnemers in de verplichte pensioenregeling bouwen pensioen op tot een maximum pensioengevend loon. De werkgever kan ervoor kiezen om voor werknemers die een loon ontvangen dat hoger is dan het maximum pensioengevend loon een aanvullende pensioenregeling af te sluiten. De werknemer bouwt in dat geval ook 1,622% ouderdomspensioen op over dat hogere loon, boven de 54.614 euro, tot het maximum van 105.075 euro. Deze opbouw betreft zowel het ouderdomspensioen als het partner- en wezenpensioen. De opbouwpercentages zijn dus gelijk aan die van de verplichte pensioenregeling. De pensioenaanspraken zijn gebaseerd op een uitkeringsovereenkomst.

Pensioenaanvullingsregelingen

Sector Optiekbedrijven

Met ingang van 1 januari 2010 is het Bedrijfstakpensioenfonds Optiekbedrijven (hierna: BPF Optiek) gefuseerd met het pensioenfonds. Afgesproken is dat het pensioenfonds de 15-jaarsregeling van BPF Optiek voortzet. Vanaf 1 januari 2006 bouwden de deelnemers van BPF Optiek, die tot en met 2005 aan de pensioenregeling van BPF Optiek deelnamen, geen prepensioen meer op om eerder met pensioen te kunnen gaan. Om dit te compenseren is de 15-jaars regeling in het leven geroepen. Deze regeling is een pensioenaanvullingsregeling waardoor het mogelijk blijft om voor het 65e jaar te stoppen met werken in de optiekbranche. De regeling geldt voor deelnemers die op 31 december 2009 deelnemer waren in BPF Optiek en die voldoen aan aanvullende voorwaarden. Deze aanvullende voorwaarden zijn in de verplichte pensioenregeling opgenomen.

Sector Schoenmakerij

Met ingang van 1 januari 2017 is het Bedrijfstakpensioenfonds Schoenmakerij overgegaan naar het pensioenfonds. Afgesproken is dat het pensioenfonds de pensioenaanvullingsregeling van BPF Schoenmakerij voortzet. De voorwaarden zijn in de verplichte pensioenregeling van het pensioenfonds opgenomen.

Sector Wonen

Met ingang van 1 januari 2018 is de actieve opbouw van de deelnemers van het Pensioenfonds Wonen overgegaan naar het pensioenfonds. Afgesproken is dat het pensioenfonds de

pensioenaanvullingsregeling van Pensioenfonds Wonen voortzet. De voorwaarden zijn in de verplichte pensioenregeling van het pensioenfonds opgenomen.

Premies, looptijd en bijzonderheden

Premie verplichte pensioenregeling

De premie bedraagt 21,6% van de pensioengrondslag. Deze premie geldt van 1 januari 2017 tot en met 31 december 2018. Voor de periode van 1 januari 2019 tot en met 31 december 2020 geldt een premie van 22,5%. Op het salaris van de werknemer mag 5,7% of minder worden ingehouden. Voor de sector Schoenmakerij en de sector Textielgoederen Groothandel zijn andere afspraken gemaakt over de premieverdeling.

Premie aanvullende pensioenregeling

De premie voor de aanvullende pensioenregeling is voor de periode van 2017 tot en met 2018 vastgesteld op 24,7% van de pensioengrondslag (het loon minus het maximum pensioengevend loon). Indien de werkgever meer dan honderd werknemers aan deze aanvullende pensioenregeling laat deelnemen, wordt een afzonderlijke premie voor deze werkgever vastgesteld. Deze premie is hoger dan bovengenoemde premie. Voor de periode van 1 januari 2019 tot en met 31 december 2020 geldt een premie van 25,7%.

Premie VPL-regelingen

Voor iedere deelnemer die werknemer is bij een werkgever in de optiekbranche, wordt uiterlijk tot 1 januari 2021, zulks in aanvulling op de premie, jaarlijks premie geheven ter financiering van de 15-jaarsregeling. Deze premie is voor 2018 vastgesteld op 0,0% van het ongemaximeerd pensioengevend loon.

De premie voor de VPL-regeling van de sector Wonen bedraagt 1% over het pensioengevendloon van de verplichte regeling minus de franchise.

De premie voor de VPL-regeling van de sector Schoenmakerij bedraagt 1% over het pensioengevendloon van de verplichte regeling minus de franchise.

Premievrijstelling

Als een deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, voorziet de pensioenregeling in een premievrije opbouw. Voor de voortzetting van de pensioenopbouw is over dit inkomensgedeelte geen premie verschuldigd.

Collectieve vaste bijdrageregeling

De verplichte en aanvullende pensioenregelingen van het Pensioenfonds zijn uitkeringsovereenkomsten die worden gefinancierd met een premie volgens een collectieve vaste bijdrageregeling. De premie staat in principe voor een periode van vijf jaar vast. Alleen in zeer ingrijpende en onvoorziene gevallen kan de premie tussentijds wijzigen. In overleg met de sociale partners is eind 2018 een evaluatie moment van de hoogte van de premiedekkingsgraad. Bij een te lage premiedekkingsgraad zullen de premie en opbouw over 2019 respectievelijk stijgen en dalen.

Wijzigingen statuten, pensioenreglement en verplichtstellingbeschikking

De statuten zijn gewijzigd op 31 december 2018 in verband met de aanpassing van de verplichtstelling. De verplichtstelling is uitgebreid met de bedrijfstakken Schoen-, Leder- en Lederwarenindustrie en Drankenindustrie.

Het pensioenreglement is gewijzigd voor de volgende onderwerpen: opname VPL-regeling Pensioenfonds Wonen, wijziging van het opbouwpercentages, wijziging methodiek aanpassing van de hoogte van de franchise, actualisatie kerngetallen en flexibilisering, afkoop- en inkoopfactoren.

Uitvoeringsreglement

Het uitvoeringsreglement is in 2018 inhoudelijk niet gewijzigd.

19 juni 2019

Henk Van der Kolk, werknemersvoorzitter

André Snellen, werkgeversvoorzitter

Ad van Dorssen, bestuurslid

Rik Grutters, bestuurslid

Leo Rolf, bestuurslid

Cor Filippini, bestuurslid

Benne van Popta, bestuurslid

Gert-Jan Seffinga, bestuurslid

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel

**"Ik ben een absolute
lucky boy"**

- BEN KRUGER

9.

Jaarrekening

9. Jaarrekening

Balans per 31 december 2018 na resultaatsbestemming (x € 1.000)		31-12-2018	31-12-2017
ACTIVA		€	€
Beleggingen voor risico pensioenfonds	p.85 (1)	21.610.927	21.389.254
Vorderingen en overlopende activa	p.91 (2)	364.049	366.836
Overige activa	p.91 (3)	46.211	19.426
TOTAAL ACTIVA		22.021.187	21.775.516
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	p.93 (4)	1.237.109	2.028.092
Technische voorzieningen	p.95 (5)	19.542.009	18.307.453
Langlopende schulden	p.98 (6)	8.104	8.899
Derivaten	p.99 (7)	876.096	1.139.867
Overige schulden en overlopende passiva	p.99 (8)	357.869	291.205
TOTAAL PASSIVA		22.021.187	21.775.516

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans.

Staat van baten en lasten		2018		2017	
		€	€	€	€
Baten					
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	p.110 (9)		757.118		567.436
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	p.112 (10)		88.436		621.378
Overige baten	p.113 (11)		94		95
Totaal baten			845.648		1.188.909
Lasten					
Pensioenuitkeringen	p.113 (12)		335.256		321.238
Pensioenuitvoeringskosten	p.113 (13)		26.153		27.666
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	p.114 (14)				
- Pensioenopbouw		722.980		640.813	
- Toeslagverlening		19.227		0	
Rentetoevoeging		-48.672		-40.194	
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten		-339.995		-327.222	
- Wijziging marktrente		1.040.089		-236.290	
Wijziging actuariële uitgangspunten		-211.189		-31.283	
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-36.475		219.210	
- Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		88.591		24.205	
			1.234.556		249.239
Beleggingsrendementen inzake VPL	p.115 (15)		-203		-47
Saldo overdracht van rechten	p.115 (16)		36.757		-234.451
Overige lasten	p.115 (17)		4.112		6.224
Totaal lasten			1.636.631		369.869
Saldo van baten en lasten			-790.983		819.040

9. Jaarrekening

Bestemming van het saldo van baten en lasten		
	€	€
Beleggingsreserves	101.074	165.938
Bestemmingsreserves	0	-65.341
Beleidsreserves	-892.057	718.443
	-790.983	819.040

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2018		2017	
	€	€	€	€
KASSTROOM UIT PENSIOENACTIVITEITEN				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	731.849		541.362	
Ontvangen in verband met overdracht van rechten	14.909		6.804	
Overig	83		242	
		746.841		548.408
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-334.912		-320.843	
Betaald in verband met overdracht van rechten	-51.666		-19.096	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-21.777		-28.379	
Overig	-3.151		-1.951	
		-411.506		-370.269
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		335.335		178.139
KASSTROOM UIT BELEGGINGSACTIVITEITEN				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	726.273		906.295	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	4.581.876		7.676.594	
		5.308.149		8.582.889
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-5.458.067		-8.722.442	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-22.701		-18.239	
		-5.480.768		-8.740.681

	2018	2017
	€	€
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten	-172.619	-157.792
Netto kasstroom	162.716	20.347
Mutatie liquide middelen	162.716	20.347

Samenstelling geldmiddelen	2018	2017
	€	€
Liquide middelen primo boekjaar	101.417	81.070
Liquide middelen ultimo boekjaar	264.133	101.417
Waarvan:		
Liquide middelen (beleggingen voor risico pensioenfonds)	217.922	81.991
Liquide middelen (overige activa)	46.211	19.426

Toelichting op de jaarrekening

Algemeen Activiteiten

Stichting Bedrijfspensioenfonds voor de Detailhandel (hierna 'het pensioenfonds'), is statutair gevestigd te Utrecht. Het adres is Euclideslaan 201, 3584 BS, te Utrecht. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41178211.

Het pensioenfonds heeft tot doel om de uit de pensioenovereenkomsten en reglementen voortvloeiende verplichtingen jegens de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden na te komen, dit overeenkomstig de statuten en relevante wetgeving en tevens in lijn met de voorwaarden die uit de verplichtstelling voortvloeien.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen. Het bestuur heeft op 19 juni 2019 de jaarrekening vastgesteld.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Grondslagen

Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld op basis van 'going-concern' uitgangspunten.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de rekening van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

9. Jaarrekening

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omreke-

ning voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar, met uitzondering van de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in de desbetreffende paragrafen.

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt, schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa, verplichtingen en baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

In 2018 heeft het actuair genootschap nieuwe sterfteveronderstellingen gepubliceerd (AG prognosetafel). Het bestuur heeft besloten de pensioenverplichtingen te waarderen met toepassing van deze veronderstellingen. De impact van de wijziging bedraagt 237,4 miljoen euro positief.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	31 december	Gemiddeld	31 december	Gemiddeld
	2018	2018	2017	2017
USD	0,8748	0,8524	0,8328	0,8868
GBP	1,1141	1,1221	1,1265	1,1415
JPY	0,0080	0,0090	0,0074	0,0079
HKD	0,1124	0,1112	0,1017	0,1038

Daarnaast heeft het pensioenfonds de correctiefactoren op de sterftekansen geactualiseerd. De impact van deze wijziging bedraagt 30,7 miljoen euro positief.

Per 1 januari 2019 wijzigt het opbouwpercentage voor ouderdomspensioen van 1,622% naar 1,560%, waarbij de pensioenleeftijd gehandhaafd blijft op 67 jaar. Het opbouwpercentage van partnerpensioen blijft 70%. Hierdoor wijzigt dit opbouwpercentage van 1,135% naar 1,092%. Deze wijziging heeft uitsluitend effect op de premievrijgestelde opbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers. De impact van de wijziging bedraagt 9,3 miljoen euro positief.

Per 31 december 2018 is de premieopslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid met terugwerkende kracht verhoogd van 0,6% tot 0,9% van de pensioengrondslag. Het effect van deze aanpassing bedraagt 17,5 miljoen euro negatief.

Het verwachte leeftijdsverschil tussen een vrouwelijke deelnemer en haar partner is een jaar verlaagd van 3 jaar tot 2 jaar. Dit heeft een negatieve impact van 48,7 miljoen euro.

De vijf schattingswijzigingen hebben in totaal een positief effect van 1,3%-punt op de dekkingsgraad.

Presentatiewijziging

Voor de verschillende cijfermatige overzichten in de risicoparagraaf wordt met ingang van 2018 gebruik gemaakt van de cijfers op basis van look-through. Dit geeft een getrouwer beeld van de werkelijke risico's. De vergelijkende cijfers van 2017 in deze overzichten zijn tevens aangepast en wijken derhalve af van de jaarrekening zoals die over 2017 is opgesteld.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste 12 maanden.

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kort- en langlopende schulden en derivaten passiva te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte inflatie.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waardeberekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Het begrip reële waarde is te beschouwen als synoniem van marktwarde. Onder waardering op marktwarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering). Gemengde beleggingsfondsen worden aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. De derivatenposities zijn opgenomen als een afzonderlijke beleggingscategorie. Derivaten die deel uitmaken van een beleggingsfonds zijn opgenomen in de beleggingscategorie waarin dit beleggingsfonds is gerubriceerd.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

9. Jaarrekening

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken van de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het pensioenfonds.

Onroerend goed in ontwikkeling wordt gewaardeerd op basis van kostprijs of lagere reële waarde. De kostprijs bestaat uit de gedane uitgaven, inclusief bouwrente. Na oplevering worden (her)ontwikkelde objecten naar reële waarde geherwaardeerd.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de beursnotering per balansdatum.

De reële waarde van niet-beursgenoteerde participaties is bepaald op basis van de laatst bekende intrinsieke waarde. Dit is het aandeel in het zichtbare eigen vermogen.

Private equity-beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. Deze waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund-managers, gecorrigeerd voor kasstromen in de periode tot balansdatum. Daarnaast wordt bij de waardering rekening gehouden met eventuele negatieve gevolgen van materiële gebeurtenissen in het verslagjaar na ontvangst van deze rapportages. De managers bepalen de intrinsieke waarde op basis van lokale wet- en regelgeving.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde is de per balansdatum geldende beurskoers.

Niet-beursgenoteerde vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde. Deze waarde wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen (rente, aflossingen en verwachte boeterente bij vervroegde aflossingen) contant te maken op basis van de geldende marktrente, waarin opgenomen een opslag voor debiteurenrisico en liquiditeitsrisico. Vorderingen op banken worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, zijnde de marktwaarde van het contract. Voor beursgenoteerde contracten is dit de beurskoers per balansdatum. Voor niet beursgenoteerde contracten is de waardering gebaseerd op beschikbare marktinformatie als input voor gehanteerde waarderingsmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de passiva verantwoord.

Overige beleggingen

Geldmarktbeleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de contante waarde van de toekomstige kasstromen (rente en aflossing). Posities in rekening-courantsaldi worden tegen verkrijgingsprijs gewaardeerd.

Securities lending

Het pensioenfonds neemt deel aan een securities-lendingprogramma, waarbij bepaalde effecten voor een korte periode worden uitgeleend aan andere marktpartijen. Beleggingen die in het kader van een securities-lendingcontract worden uitgeleend, blijven deel uitmaken van de balans en worden gewaardeerd conform de grondslag voor waardering en resultaatbepaling zoals die geldt voor deze beleggingen. Als onderpand ontvangen middelen worden opgenomen onder beleggingen. Indien uit hoofde van een securities-lendingprogramma beleggingen als zekerheid zijn ontvangen, worden deze beleggingen en de daarmee samenhangende verplichtingen niet in de balans van het pensioenfonds opgenomen maar in de toelichting vermeld. Alle uit het securities-lendingprogramma voortvloeiende baten en lasten worden volgens het toerekenbeginsel over de looptijd van de desbetreffende transacties verantwoord en in de rentebaten of -lasten in de staat van baten en lasten.

Het pensioenfonds participeert direct in securities lending. Binnen de beleggingspools is indirect sprake van securities lending.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373 lid 1 BW afzonderlijk uit de balans.

Beleggingsreserve

De beleggingsreserve wordt aangehouden als buffer voor neerwaartse koersfluctuaties van beleggingen. De omvang van deze reserve is gelijk aan het vereist eigen vermogen aan de hand van de standaardtoets van DNB. Zie hiervoor de paragraaf solvabiliteitsrisico in het hoofdstuk Risicobeheer.

Beleidsreserve

De beleidsreserve is gelijk aan de totale reserve onder aftrek van de beleggingsreserve.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen.

Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur, zoals gepubliceerd door DNB, wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de toekomstige opbouw waarvoor premievrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- De gehanteerde marktrente die gebaseerd is op de rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB (2017: idem).

- Overlevingstafels, te weten de AG 2018 met ervaringssterfte op basis van geactualiseerde fondsspecifieke correctiefactoren (2017: AG 2016 met ervaringssterfte op basis van fondsspecifieke correctiefactoren).
- Voor niet ingegane partnerpensioenen wordt een fondsspecifieke partnerfrequentie gehanteerd, met uitzondering van de leeftijden 62 tot en met pensioenrichtleeftijd. Voor deze leeftijden wordt 100% gehanteerd. Vanaf de pensioenrichtleeftijd wordt uitgegaan van de werkelijke partnersituatie (2017: idem).
- Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 (2017: idem) jaar jonger is dan de verzekerde man en 2 (2017: 3) jaar ouder dan de verzekerde vrouw.
- De lasten van nog niet ingegaan wezenpensioen zijn gesteld op 2,5% van het latent partnerpensioen behorend bij het nog niet ingegane ouderdompensioen; bij de vaststelling van de lasten van ingegaan wezenpensioen wordt verondersteld dat het pensioen moet worden uitgekeerd tot de 18- jarige cq 27- jarige leeftijd, waarbij geen rekening wordt gehouden met sterftetekansen (2017: idem).
- Een kostenopslag ter grootte van 2,2% van de technische voorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten (2017: idem).
- Bij de bepaling van de pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers en ingegaan AOP is uitgegaan van een revalidatiekansen van 0% (2017: idem).
- Een voorziening voor het risico van premievrijstelling van zieke deelnemers die in de WIA terecht kunnen komen, wordt berekend door een invaliditeitsopslag uit de premie van 0,9% (2017: 0,6%) van de pensioengrondslag van de afgelopen twee jaar te nemen.
- Niet-opgevraagd pensioen: Voor pensioen dat nog niet is ingegaan, omdat de deelnemer onvindbaar is of niet reageert wordt de reservering tot 5 jaar na de ingangsdatum volledig in stand gehouden en vervolgens verlaagd tot nihil (2017: idem).

Langlopende schulden

Het pensioenfonds voert 3 VPL-regelingen uit. De VPL-overgangsregelingen zijn door cao-partijen vastgesteld en opgenomen in het pensioenreglement. De langlopende schuld betreft de gefactureerde premies voor de overgangsregelingen waaraan het rendement wordt toegevoegd. De inkoop van de extra pensioenaanspraken wordt onttrokken aan deze schuld. De verwerking van de VPL-regeling vindt op de hiervoor beschreven wijze plaats, teneinde vermenig van pensioenvermogen met VPL-gelden tegen te gaan.

VPL Optiek

Er vindt geen nieuwe opbouw plaats. Het toe te kennen rendement is gelijk aan het rendement op liquiditeiten (zowel positief als negatief). De inkoop van aanspraken vindt plaats op basis van de fondsgrondslagen van primo jaar. Daarbij wordt een opslag voor solvabiliteit berekend over de lasten van de inkoop.

VPL Schoenmakerij

De jaarlijks aan de langlopende schuld toe te voegen premie (dotatie) bedraagt 1,0% van het pensioengevend loon. Het toe te kennen

9. Jaarrekening

rendement is gelijk aan het gemiddelde beleggingsrendement van het pensioenfonds (zowel positief als negatief). De inkoop van aanspraken vindt plaats op basis van de fondsgrondslagen primo jaar. Daarbij wordt een opslag voor solvabiliteit berekend over de inkoopwaarde.

VPL Wonen

De jaarlijks aan de langlopende schuld toe te voegen premie (dotatie) bedraagt 1,0% van het pensioengevend loon. Het toe te kennen rendement is gelijk aan het rendement op liquiditeiten (zowel positief als negatief). De reguliere inkoop van aanspraken vindt plaats op basis van de fondsgrondslagen primo jaar. Daarbij wordt een opslag voor solvabiliteit berekend over de inkoopwaarde.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers worden verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben. De premiebatens in het boekjaar zijn gebaseerd op de definitieve loonsomopgaven van de werkgevers. Voor een beperkt aantal werkgevers zijn de premies gebaseerd op de voorlopige loonsomopgaven. Onder premiebijdragen is separaat opgenomen de hoogte van de inkoop(som)(men) inzake ingekochte pensioenaanspraken uit hoofde van VPL.

Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de gerealiseerde herwaarderingskosten.

(In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan: rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe kosten verstaan.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Indexering en overige toeslagen

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve, gewezen en gepensioneerde deelnemers jaarlijks aan te passen aan de stijging van het CBS-consumentenprijsindexcijfer, alle huishoudens afgeleid, over de periode van juli tot juli daaraan voorafgaand. De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagen bestaat en dat het niet zeker is, of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden.

Het toeslagbeleid kent op dit moment geen mogelijkheid van inhaal-toeslagverlening.

**"In mijn huidige werk
zie je meteen resultaat,
waardoor je sneller
voldoening voelt. Ik hou
van de dynamiek!"**

- VICTOR VROLIJK

9. Jaarrekening

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,260% negatief (2017: 0,217% negatief), op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het eind van het vorig verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Er wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen en afkopen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Saldo overdracht van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

Toelichting op de balans per 31 december 2018

ACTIVA	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
1. Beleggingen voor risico pensioenfondsen		
Vastgoedbeleggingen	1.030.272	940.827
Aandelen	5.809.278	6.724.047
Vastrentende waarden	13.487.360	11.207.993
Derivaten	992.461	1.007.800
Overige beleggingen	291.556	1.508.587
	21.610.927	21.389.254

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2018	940.827	6.724.047	11.207.993	-132.067	1.508.587	20.249.387
Aankopen	133.904	427.200	4.833.536	118	0	5.394.758
Verkopen	-75.427	-933.691	-3.705.409	254.677	-35.351	-4.495.201
Herwaardering Overige mutaties	30.968	-408.278	-175.323	-6.363	33.891	-525.105
	0	0	0	0	110.992	110.992
Herclassificatie	0	0	1.326.563	0	-1.326.563	0
Stand per 31 december 2018	1.030.272	5.809.278	13.487.360	116.365	291.556	20.734.831
Schuldpositie derivaten (credit)						876.096
						21.610.927

De beleggingen in het geldmarktfonds zijn met ingang van 1 januari 2018 geënclassificeerd als vastrentende waarden in plaats van overige beleggingen.

9. Jaarrekening

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2017	870.316	6.128.136	10.762.560	334.211	807.271	18.902.494
Aankopen	170.424	793.552	5.543.238	527	2.461.094	8.968.835
Verkopen	-129.931	-749.684	-4.749.149	-242.347	-1.811.670	-7.682.781
Herwaardering Overige mutaties	30.018	552.043	-348.656	-224.458	22.458	31.405
	0	0	0	0	29.434	29.434
Stand per 31 december 2017	940.827	6.724.047	11.207.993	-132.067	1.508.587	20.249.387
Schuldpositie derivaten (credit)						1.139.867
						21.389.254

Vastgoedbeleggingen	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Directe vastgoedbeleggingen	7.732	7.477
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	1.022.540	933.350
	1.030.272	940.827

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Utrechts Vastgoed Fonds CV	222.401	21,6	190.413	20,2
Altera Vastgoed Woningen	151.153	14,7	134.836	14,4
ASR Dutch Mobility Office Fund	53.617	5,2	51.611	5,5
	427.171	41,5	376.860	40,1

Aandelen	31-12-2018	31-12-2017
Beursgenoteerde aandelen	4.538.450	5.147.476
Private equity	26.042	30.448
Beursgenoteerde en niet beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	1.244.786	1.546.123
	5.809.278	6.724.047

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2018		2019	
	€	%	€	%
BlackRock MSCI Emerging Markets Free B	757.996	13,1	918.270	13,6
BlackRock MSCI Equity Index Fund B - China	-	-	347.788	5,2
	757.996	13,1	1.266.058	18,8

Vastrentende waarden	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Obligaties	10.762.820	10.203.785
Geldmarktfondsen	1.678.945	-
Leningen op schuldbekentenis	15.603	17.541
Beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	117.067	115.246
Vaste rente fondsen	911.174	869.717
Variabele rente fondsen	1.751	1.704
	13.487.360	11.207.993

Met ingang van 1 januari 2018 zijn de geldmarktfondsen gerubriceerd als vastrentende waarden in plaats van overige beleggingen.

9. Jaarrekening

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Franse staatsobligaties	2.919.681	21,7	2.782.090	24,8
Duitse staatsobligaties	1.421.158	10,4	1.280.444	11,4
DMF Hypotheken Detailhandel	856.216	6,4	796.103	7,1
Nederlandse staatsobligaties	-	-	697.971	6,2
Institutional Cash Series PLC - Institutional Euro	1.678.688	12,5	-	-
	6.875.743	51,0	6.032.732	53,8

	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Derivaten		
Valutaderivaten	13.882	44.642
Rentederivaten	978.579	963.158
	992.461	1.007.800

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2018:

2018 Type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
		€	€	€	€
Valutaderivaten		7.646.808	-33.490	13.882	47.372
Aandelenderivaten		8.831	0	0	0
Rentederivaten		27.650.978	149.855	978.579	828.724
		35.306.617	116.365	992.461	876.096

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2017:

2017 Type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
		€	€	€	€
Valutaderivaten		4.372.072	43.828	44.642	814
Rentederivaten		27.132.378	-175.895	963.158	1.139.053
		31.504.450	-132.067	1.007.800	1.139.867

Overige beleggingen	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Beleggingsfondsen (Geldmarktfonds)	-	1.326.563
Infrastructuurfondsen	73.634	100.033
Liquide middelen	217.922	81.991
	291.556	1.508.587

Met ingang van 1 januari 2018 zijn de geldmarktfondsen gerubriceerd als vastrentende waarden in plaats van overige beleggingen.

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Institutional Cash Series PLC - Institutional Euro	-	-	1.326.322	87,9
SAVB Infrastructure Pool	73.634	25,3	100.033	6,7
	73.634	25,3	1.426.355	94,6

Het pensioenfonds belegt ook in beleggingsfondsen. Indien een specifiek beleggingsfonds meer dan 5% deel uitmaakt van een beleggingscategorie is deze ook verantwoord. Deze beleggingsfondsen gebruiken de financiële middelen voor meerdere investeringsdoeleinden, waardoor het concentratierisico na doorkijk kleiner kan zijn.

Het pensioenfonds heeft eind 2018 111,7 miljoen euro aan onderpand ontvangen in de vorm van (staats)obligaties en 310,4 miljoen euro (2017: 356,8 miljoen euro) in de vorm van cash als gevolg van positieve waardeontwikkeling van de derivaten. Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking.

Het pensioenfonds heeft eind 2018 822,0 miljoen euro (2017: 670,7 miljoen euro) aan onderpand verstrekt in de vorm van (staats)obligaties als gevolg van negatieve waardeontwikkeling van derivaten. De verstrekte (staats)obligaties zijn verantwoord onder de vastrentende waarden.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen

9. Jaarrekening

vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten. Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	Waarderings- modellen	Overig	Totaal
Per 31 december 2018					
Vastgoedbeleggingen	492.997	7.732	0	529.543	1.030.272
Aandelen	5.783.237	0	0	26.041	5.809.278
Vastrentende waarden	12.560.582	0	15.603	911.175	13.487.360
Derivaten	0	0	116.365	0	116.365
Overige beleggingen	217.922	0	0	73.634	291.556
	19.054.738	7.732	131.968	1.540.393	20.734.831

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	Waarderings- modellen	Overig	Totaal
	€	€	€	€	€
Per 31 december 2017					
Vastgoedbeleggingen	503.936	7.477	0	429.414	940.827
Aandelen	5.147.475	0	0	1.576.572	6.724.047
Vastrentende waarden	10.320.734	0	17.541	869.718	11.207.993
Derivaten	0	0	-132.067	0	-132.067
Overige beleggingen	1.408.554	0	0	100.033	1.508.587
	17.380.699	7.477	-114.526	2.975.737	20.249.387

2. Vorderingen en overlopende activa	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Vorderingen op de werkgevers	136.401	111.774
Leningen verzekeringsmaatschappijen	221	210
Beleggingsdebiteuren	222.218	254.302
Overige vorderingen en overlopende activa	5.209	550
	364.049	366.836

De premie-oplegging is gebaseerd op de loonaangifte. Dit heeft als gevolg dat de premie-oplegging met twee maanden vertraging plaatsvindt en daardoor een vordering op de werkgevers van toepassing is.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar, met uitzondering van de leningen verzekeringsmaatschappijen waarvan een deel van de leningen een looptijd langer dan één jaar heeft (151 duizend euro). Deze leningen betreffen grotendeels annuïteitenleningen met een resterende looptijd tot en met 2036. De jaarlijkse annuïteit bedraagt in 2018 12 duizend euro en het gehanteerde rentepercentage betreft 4%.

Vordering op de werkgever(s)	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Vorderingen op werkgever(s)	140.101	114.543
Voorzieningen dubieuze debiteuren	-3.700	-2.769
	136.401	111.774

Verloop van de voorziening dubieuze debiteuren	2018	2017
	€	€
Stand per 1 januari	2.769	2.439
Afgeschreven vorderingen	-1.876	-1.357
Dotatie ten laste van de rekening van baten en lasten	2.807	1.687
	3.700	2.769

9. Jaarrekening

Beleggingsdebiteuren	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Interest	205.935	181.978
Nog af te wikkelen transacties	1.459	63.196
Dividend en dividend- en couponbelasting	8.374	7.918
Overig	6.450	1.210
	222.218	254.302

3. Overige activa	31-12-2018	31-12-2017
Liquide middelen	46.211	19.426

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

PASSIVA	31-12-2018	31-12-2017
	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
4. Stichtingskapitaal en reserves		
Beleggingsreserves	3.583.576	3.482.502
Beleidsreserves	-2.346.467	-1.454.410
	1.237.109	2.028.092

	Beleggings- reserves	Bestemmings- reserves	Beleids- reserves	Totaal
Stand per 1 januari 2017	3.316.564	65.341	-2.172.853	1.209.052
Bestemming van saldo baten en lasten	165.938	-65.341	718.443	819.040
Stand per 1 januari 2018	3.482.502	0	-1.454.410	2.028.092
Bestemming van saldo baten en lasten	101.074	0	-892.057	-790.983
Stand per 31 december 2018	3.583.576	0	-2.346.467	1.237.109

Bestemmingsreserves	2018	2017
	€	€
Reserve AOP regeling Stand per begin boekjaar	0	59.746
Bestemming saldo van baten en lasten	0	-59.746
	0	0
Reserve AAOP regeling Stand per begin boekjaar	0	5.595
Bestemming saldo van baten en lasten	0	-5.595
	0	0

De bestemmingsreserves voor het AOP en het AAOP zijn per 31 december 2017 vrijgevallen, aangezien deze reserves in de praktijk al deel uitmaakten van de beschikbare middelen en de opheffing een administratieve vereenvoudiging tot gevolg heeft.

9. Jaarrekening

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kort- en langlopende schulden en derivaten passiva te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte prijsinflatie.

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste 12 maanden.

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen in de risicoparagraaf.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Stichtingskapitaal en reserves	1.237.109	106,3	2.028.092	111,1
Minimaal vereist eigen vermogen	868.325	104,4	796.636	104,4
Vereist eigen vermogen	3.583.576	118,3	3.482.502	119,0

De beleidsdekkingsgraad betreft eind 2018 110,6% (2017: 109,6%). De vermogenspositie van het pensioenfonds kan net als ultimo 2017 worden gekarakteriseerd als een reservetekort.

Herstelplan

Het pensioenfonds heeft begin 2019 een geactualiseerd herstelplan ingediend bij de toezichthouder.

Het herstelplan laat zien dat, gegeven de wettelijk voorgeschreven manier van berekenen, het pensioenfonds verwacht dat het binnen tien jaar een beleidsdekkingsgraad heeft, die ten minste gelijk is aan de vereiste dekkingsgraad (ultimo 2018: 118,3%).

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

5. Technische voorzieningen	2018	2017
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	18.307.453	18.058.214
Pensioenopbouw	722.980	640.813
Toeslagverlening	19.227	0
Rentetoevoeging	-48.672	-40.194
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-339.995	-327.222
Wijziging marktrente	1.040.089	-236.290
Wijziging actuariële uitgangspunten	-211.189	-31.283
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-36.475	219.210
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	88.591	24.205
	19.542.009	18.307.453

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen.

Toeslagverlening

Het bestuur beoordeelt jaarlijks of de financiële middelen van het pensioenfonds toereikend zijn om de opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen te verhogen. Er bestaat geen recht op toeslagverlening en er is dus geen zekerheid of en in hoeverre het pensioenfonds in de toekomst een toeslag kan verlenen. Het pensioenfonds reserveert geen gelden voor toekomstige toeslagen.

Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2019 een toeslag van 0,1% te verlenen (1 januari 2018: nihil).

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met 0,260% negatief (2017: 0,217% negatief), op basis van de éénjaarsrente van de DNB-curve aan het eind van het vorig verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen en afkopen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte pensioenuitkeringen in de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden actuariel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder wijziging marktrente.

9. Jaarrekening

Rentepercentage per 31 december	
2016	1,50
2017	1,64
2018	1,50

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Het bestuur heeft besloten de pensioenverplichtingen te waarderen met toepassing van de gewijzigde AG prognosetafel. De impact van de wijziging bedraagt 237,4 miljoen euro positief. Daarnaast heeft het pensioenfonds de correctiefactoren op de sterftekansen geactualiseerd. De impact van deze wijziging bedraagt 30,7 miljoen euro positief. Per 1 januari 2019 is het opbouwpercentage voor ouderdoms- en partnerpensioen verlaagd. Deze wijziging heeft uitsluitend effect op de premievrijgestelde opbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers. De impact van deze wijziging bedraagt 9,3 miljoen euro positief. Per 31 december 2018 is de premieopslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid met terugwerkende kracht verhoogd van 0,6% tot 0,9% van de pensioengrondslag. Het effect van deze aanpassing bedraagt 17,5 miljoen euro negatief. Verder is het verwachte leeftijdsverschil tussen een vrouwelijke deelnemer en haar partner een jaar verlaagd van 3 jaar tot 2 jaar. Dit heeft een negatieve impact van 48,7 miljoen euro.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	2018	2017
	€	€
Toevoeging aan de technische voorzieningen	15.135	237.067
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-51.610	-17.857
	-36.475	219.210

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	2018	2017
	€	€
Resultaat op kanssystemen:		
Sterfte	-11.511	-14.384
Arbeitsongeschiktheid	30.083	29.425
Mutaties	3.248	8.239
Inkoop VPL	66.771	925
	88.591	24.205

De stijging van de inkoop VPL wordt veroorzaakt door de inkoop van aanspraken voor VPL-Wonen. Hiervoor is een koopsom ontvangen.

De voorziening voor pensioenverplichtingen is naar categorieën als volgt samengesteld:

	2018		2017	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	7.703.988	300.479	7.016.273	266.372
Gepensioneerden	4.662.126	103.321	4.523.818	99.249
Slapers	7.175.895	812.652	6.767.362	784.083
Voorziening voor pensioenverplichtingen	19.542.009	1.216.452	18.307.453	1.149.704

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,622% (2017: 1,750%) van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen tot maximaal een bedrag van 54.614 euro (2017: 53.701 euro) verminderd met de franchise van 13.101 euro (2017: 12.866 euro). De franchise wordt jaarlijks vastgesteld. Tevens bestaat er recht op nabestaanden- en wezenpensioen. Deelname aan de regeling is mogelijk vanaf de leeftijd van 20 jaar. Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kan de pensioenregeling worden gekwalificeerd als een uitkeringsovereenkomst. Werkgevers kunnen vanaf 1 januari 2007 deelnemen aan de aanvullende pensioenregeling. Als een werkgever deze regeling afsluit, geldt deze voor alle werknemers die deelnemen aan de verplichte regeling en een salaris boven het maximum loon Wfsv hebben. De pensioenopbouw bedraagt 1,622% (2017: 1,750%) over het loon boven het maximum loon Wfsv. De premie voor de basisregeling betreft 21,6% (2017: 21,6%) en voor de aanvullende pensioenregeling 24,7% (2017: 24,7%).

Toeslagverlening

Vanwege de voorwaardelijkheid van het toeslagenbeleid is het niet zeker of en in hoeverre er toeslagen worden verleend. De Pensioenwet stelt dan ook dat er in dat geval een consistent geheel dient te zijn tussen de gewekte verwachtingen, de financiering en het realiseren van voorwaardelijke toeslagen. Met andere woorden: als het pensioenreglement stelt dat het de ambitie is om op de pensioenen bepaalde toeslagen te verlenen, dan moet het pensioenfonds deze ambitie ook naar verwachting in voldoende mate kunnen nakomen en duidelijk en helder over deze verwachtingen communiceren.

9. Jaarrekening

6. Langlopende schulden	2018	2018
	€	€
Langlopende schuld VPL-Optiek	8.077	8.858
Langlopende schuld VPL-Schoen	194	41
Langlopende schuld VPL-Wonen	-167	0
	8.104	8.899

Langlopende schuld VPL-Optiek	2018	2017
	€	€
Stand per begin boekjaar	8.858	9.746
Dotatie inzake premies	0	-2
Rendementstoekenning	-38	-48
Toekenning VPL aanspraken	-743	-838
	8.077	8.858

Langlopende schuld VPL-Schoen	2018	2017
	€	€
Stand per begin boekjaar	41	0
Dotatie inzake premies	260	253
Rendementstoekenning	-1	1
Toekenning VPL aanspraken	-106	-213
	194	41

Langlopende schuld VPL-Wonen	2018	2017
	€	€
Inbreng VPL regeling	66.035	0
Dotatie inzake premies	4.450	0
Rendementstoekenning	-164	0
Reguliere toekenning VPL aanspraken	-4.920	0
Eénmalige toekenning VPL aanspraken	-65.568	0
	-167	0

Begin 2018 heeft BPF Wonen de VPL-reserve (circa 66 mln. euro) overgedragen aan BPF Detailhandel. Per 31 december 2018 is, na de reguliere onttrekkingen, de volledige liggende VPL-schuld van Wonen aangewend voor een directe gedeeltelijke toekenning (86%) van de VPL-aanspraken aan alle deelnemers. In 2019 en 2020 zal de schuld worden aangevuld vanuit de premie en krijgen de deelnemers met de geboortejaren 1954 en 1955 het resterende deel (tot 100%) van de VPL-aanspraken toegekend. Per 31 december 2020 wordt het restant van de VPL-reserve aangewend voor gekorte toekenning aan deelnemers met geboortejaren 1956 en hoger middels een glijdende schaal.

7. Derivaten	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Derivaten	876.096	1.139.867

8. Overige schulden en overlopende passiva	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Schulden inzake ambtshalve premienota's	9.514	5.793
Pensioenuitkeringen	108	71
Beleggingscrediteuren	323.176	265.672
Belastingen en premies sociale verzekeringen	6.926	6.618
Btw schuld	7.205	5.939
Overige schulden en overlopende passiva	10.940	7.112
	357.869	291.205

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Schulden inzake ambtshalve premienota's bestaan ultimo 2018 uit een schuld in verband met opgelegde ambtshalve nota's van 9.514 duizend euro (2017: 5.487 duizend euro). Het pensioenfonds is vanwege het ontbreken van onderliggende deelnemersgegevens niet in staat om aan deelnemers pensioenrechten toe te kennen. Om een afwijking tussen premie- oplegging en het toekennen van aanspraken te voorkomen is het bedrag van nog niet ontvangen gefactureerde ambtshalve premie als schuld verantwoord. Verder is in 2017 een bedrag van 303 duizend euro opgenomen voor negatieve premiedebiteuren.

Beleggingscrediteuren	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Gelden onderweg	323.143	202.238
Nog af te wikkelen transacties	33	63.343
Te betalen resultaat futures	0	91
	323.176	265.672

De btw schuld bestaat ultimo 2018 uit te betalen btw voor de periode van 2012 tot en met 2017 voor een bedrag van 6.177 duizend euro, rente van 700 duizend euro en een btw schuld voor het vierde kwartaal van 2018 van 328 duizend euro. In 2017 ging het om te betalen btw voor de periode van 2012 tot en met 2016 voor een bedrag van 5.233 duizend euro en 706 duizend euro interest.

9. Jaarrekening

Risicobeheer

Het pensioenfonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het pensioenfonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM- studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's. De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Onderstaand in deze risicoparagraaf worden per risico een aantal cijfermatige overzichten getoond. De totalen per beleggingscategorie in deze overzichten sluiten niet in alle gevallen aan bij de beleggingsstanden in de balans. Dit wordt verklaard doordat de custodian Kasbank met ingang van 2018 gebruik maakt van look-trough gegevens op detailniveau (2017: op basis van procentuele verhoudingen). Dit geeft een getrouwer beeld van de werkelijke risico's. In dit kader zijn ook de vergelijkende cijfers over 2017 in de risicoparagraaf aangepast.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de ondernemingen en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De aanwezige dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:	2018	2017
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	111,1	106,7
Premie	-0,8	-0,8
Uitkering	0,2	0,1
Toeslagverlening	-0,1	-
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen (exclusief renteafdekking)	-1,8	6,3
Renteafdekking	2,5	-2,6
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	-6,0	1,4
Grondslagwijzigingen	1,3	0,2
Overige oorzaken	-0,1	-0,2
Dekkingsgraad per 31 december	106,3	111,1

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2018	2017
S1 Renterisico	459.462	462.692
S2 Risico zakelijke waarden	2.498.872	2.398.336
S3 Valutarisico	992.261	915.540
S4 Grondstoffenrisico	0	0
S5 Kredietrisico	1.039.752	1.061.444
S6 Verzekeringstechnisch risico	649.606	608.685
S7 Liquiditeitsrisico	0	0
S8 Concentratierisico	0	0
S9 Operationeel risico	0	0
S10 Actief risico	0	0
Diversificatie-effect	-2.056.377	-1.964.195
Totaal	3.583.576	3.482.502

Dit resulteert per 31 december 2018 is een vereiste dekkinggraad van 118,3% (2017:119,0%).

	2018	2017
Vereist pensioenvermogen	23.125.585	21.789.955
Voorziening pensioenverplichting	19.542.009	18.307.453
Vereist eigen vermogen	3.583.576	3.482.502
Aanwezig pensioenvermogen	1.237.109	2.028.092
Tekort	-2.346.467	-1.454.410

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogenoeten manager- en custody risico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, welke in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

9. Jaarrekening

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Het beleid van het pensioenfonds is gericht op het verkleinen van de "duration-mismatch". Dit wordt gerealiseerd door het kopen van meer langlopende obligaties in plaats van aandelen (aandelen hebben per definitie een duration van nul) en het binnen de portefeuille vervangen van kortlopende obligaties door langlopende obligaties of door middel van renteswaps. Bij een renteswap wordt een vaste lange rente geruild tegen een variabele korte rente. Het pensioenfonds ontvangt in dit geval een lange rente, vergelijkbaar met de kasstroom van een langlopende obligatie en betaalt daarvoor een variabele korte rente (bijvoorbeeld Euribor). Hierdoor wordt de "duration-mismatch" verkleind, maar het pensioenfonds wordt wel afhankelijk van de ontwikkeling van de korte rente die het pensioenfonds aan de tegenpartij betaalt. Bij het afsluiten van een swap kunnen dus mismatchrisico's worden afgedekt en worden nieuwe risico's geïntroduceerd die gepaard gaan met dit soort instrumenten (zoals liquiditeit, tegenpartij en juridisch risico).

De duratie en het effect van de renteaftdekking kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2018		31-12-2017	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	13.487.36	7,6	11.207.993	7,7
Vastrentende waarden (na derivaten)	13.637.21	26,0	11.032.098	24,3
(Nominale) pensioenverplichtingen	19.542.00	23,8	18.307.453	23,5

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2018		31-12-2017	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	1.617.919	12,0	1.337.769	12,0
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	3.675.572	27,2	2.104.091	18,8
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	3.248.395	24,0	3.239.979	28,9
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	2.262.416	16,8	2.062.030	18,4
Resterende looptijd > 20 jaar	2.697.618	20,0	2.448.736	21,9
	13.501.920	100,0	11.192.605	100,0

De presentatie van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden hangt samen met het lange termijn karakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid en de looptijden van de verplichtingen.

De resterende looptijd van de verplichtingen kan als volgt worden weergegeven:

	31-12-2018		31-12-2017	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 5 jaar	1.757.780	9,0	1.665.513	9,1
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	2.066.429	10,6	1.956.253	10,7
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	4.652.221	23,8	4.391.376	24,0
Resterende looptijd > 20 jaar	11.065.579	56,6	10.294.311	56,2
	19.542.009	100,0	18.307.453	100,0

Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Het strategische beleid voor valuta afdekking is in 2018 niet gewijzigd. Het pensioenfonds dekt 75% van het valutarisico op de USD en GBP af.

De valutapositie per 31 december 2018 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	2018		
	Totaal	Valuta- derivaten	Netto positie
	Voor afdekking	Afdekking	Na afdekking
	€	€	€
EUR	12.132.178	3.893.840	16.026.018
GBP	376.492	-263.727	112.765
USD	5.061.917	-3.663.741	1.398.176
Overige	3.197.734	138	3.197.872
Totaal niet EUR	8.636.143	-3.927.330	4.708.813
	20.768.321	-33.490	20.734.831

9. Jaarrekening

De valutapositie per 31 december 2017 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

2017			
	Totaal	Valuta- derivaten	Netto positie
	Voor afdekking	Afdekking	Na afdekking
	€	€	€
EUR	10.825.858	4.357.822	15.183.680
GBP	432.641	-302.379	130.262
USD	5.536.704	-4.013.835	1.522.869
Overige	3.410.356	2.220	3.412.576
Totaal niet EUR	9.379.701	-4.313.994	5.065.707
	20.205.559	43.828	20.249.387

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het pensioenfonds. In aanvulling hierop maakt het pensioenfonds voor afdekking van het prijrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar regio is als volgt:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Europa (EU)	11.170.382	53,8	10.388.269	51,2
Europa (niet-EU)	671.417	3,2	741.760	3,7
Noord-Amerika	4.167.367	20,1	4.531.600	22,4
Centraal- & Zuid-Amerika	739.072	3,6	722.775	3,6
Azië	1.185.783	5,7	1.367.631	6,8
Pacific	1.036.672	5,0	1.016.386	5,0
Overige	1.647.773	8,0	1.613.033	8,0
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastr. waarden	20.618.466	99,4	20.381.454	100,7
Derivaten	116.365	0,6	-132.067	-/-0,7
Totaal	20.734.831	100,0	20.249.387	100,0

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar sectoren is als volgt:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Energie	580.553	2,8	646.881	3,2
Basismaterialen	407.092	2,0	475.966	2,4
Industrie	737.651	3,6	861.693	4,3
Defensieve consumptiegoederen	893.714	4,3	841.361	4,2
Cyclische consumentengoederen	938.611	4,5	1.068.229	5,3
Gezondheidszorg	694.046	3,4	711.919	3,5
Financiële dienstverlening	3.231.752	15,6	2.251.638	11,1
Technologie	1.138.640	5,5	1.302.271	6,4
Communicatiediensten	493.030	2,4	508.205	2,5
Nutsbedrijven	346.551	1,7	349.247	1,7
Overheid en overheidsinstellingen	8.565.529	41,0	7.958.205	39,2
Vastgoed	1.088.425	5,3	1.005.204	5,0
Hypotheke	863.923	4,2	803.746	4,0
Diversen	638.949	3,1	1.596.889	7,9
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastr. waarden	20.618.466	99,4	20.381.454	100,7
Derivaten	116.365	0,6	-132.067	-/-0,7
Totaal	20.734.831	100,0	20.249.387	100,0

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing van dit risico door het pensioenfonds vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft jegens het pensioenfonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekingsnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het pensioenfonds enkel belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het pensioenfonds enkel gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

9. Jaarrekening

De samenstelling van de vastrentende waarden naar regio's kan als volgt worden samengevat:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Europa (EU)	9.141.079	67,7	8.408.624	75,1
Europa (niet-EU)	417.657	3,1	468.927	4,2
Noord-Amerika	1.066.592	7,9	965.164	8,6
Centraal- & Zuid-Amerika	660.535	4,9	631.369	5,6
Azië	470.951	3,5	444.488	4,0
Pacific	178.952	1,3	66.646	0,6
Overige	1.566.154	11,6	207.387	1,9
Totaal	13.501.920	100,0	11.192.605	100,0

De samenstelling van de vastrentende waarden naar sectoren is als volgt:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Energie	231.368	1,7	240.687	2,2
Basismaterialen	118.972	0,9	118.984	1,1
Industrie	137.408	1,0	151.374	1,4
Defensieve consumptiegoederen	375.673	2,8	255.448	2,3
Cyclische consumentengoederen	191.563	1,4	179.043	1,6
Financiële dienstverlening	2.218.385	16,5	988.939	8,8
Technologie	56.213	0,4	56.950	0,5
Communicatiediensten	304.567	2,3	291.301	2,6
Nutsbedrijven	147.221	1,1	151.108	1,4
Overheid en overheidsinstellingen	8.565.529	63,3	7.958.205	71,0
Niet-gespecificeerd binnen beleggingsfondsen	7.729	0,1	11.120	0,1
Overige	1.147.292	8,5	789.446	7,0
Totaal	13.501.920	100,0	11.192.605	100,0

De kredietwaardigheid van veel marktpartijen wordt ook door rating agencies beoordeeld. De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings zoals eind van het boekjaar gepubliceerd is als volgt:

	2018		2017	
	€	%	€	%
AAA	2.697.800	20,0	2.545.724	22,7
AA	4.558.989	33,8	3.974.673	35,5
A	1.829.612	13,5	1.093.499	9,8
BBB	1.443.189	10,7	1.339.681	12,0
Lager dan BB	1.604.702	11,9	1.081.470	9,7
Geen rating	1.367.628	10,1	1.157.558	10,3
Totaal	13.501.920	100,0	11.192.605	100,0

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortleven), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen. Het beleid van het pensioenfonds is om het overlijdensrisico niet te herverzekeren.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het pensioenfonds is om arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

Liquideiteitsrisico (S7)

Liquideiteitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquideiteitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de

9. Jaarrekening

directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Het pensioenfonds beschikt in de beleggingsportefeuille over voldoende obligaties die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het pensioenfonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het pensioenfonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt, elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Ultimo 2018 zijn de volgende posten met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

	2018		2017	
	€	%	€	%
Aandelen				
BlackRock MSCI Emerging Markets Free B	757.996	3,4	918.270	4,2
Vastrentende waarden				
Franse staatsobligaties	2.919.681	13,2	2.782.090	12,7
Duitse staatsobligaties	1.421.158	6,5	1.280.444	5,9
Nederlandse staatsobligaties	643.442	2,9	697.971	3,2
Oostenrijkse staatsobligaties	476.542	2,2	476.124	2,2
Institutional Cash Series PLC – Institutional Euro	1.678.688	7,6	-	-
DMF Hypotheken Detailhandel	856.216	3,9	796.103	3,7
Overige beleggingen				
Institutional Cash Series PLC – Institutional Euro	-	-	1.326.322	6,1
Totaal	8.753.723	39,7	8.277.324	38,0

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit van geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP Pensioen B.V. (TKP). Met TKP is een uitbestedingsovereenkomst en een service level overeenkomst (SLA) gesloten.

Het bestuur beoordeelt periodiek de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders, custodian en TKP door middel van: performance-rapportages, SLA-rapportages, In Control Statements en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402 type II-rapportages). Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het pensioenfonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van financiële derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik wordt gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.
- Renteswaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft een uitbestedingsovereenkomst afgesloten met TKP Pensioen B.V. De overeenkomst is aangegaan voor onbepaalde tijd en kan jaarlijks worden opgezegd met een opzegtermijn van één jaar. De jaarlijkse vergoeding bedraagt circa 20 miljoen euro.

Investeringsverplichtingen

Het pensioenfonds heeft zich geëngageerd voor de volgende investeringen:

	31-12-2018	31-12-2017
	€	€
Private equity	4.922	14.781
Vastgoed	36.500	0
Aandelen	2.212	0
Infrastructuur	7.013	0
	50.647	14.781

Voorwaardelijke verplichtingen

Ultimo boekjaar lopen er geen juridische procedures tegen het pensioenfonds en heeft het pensioenfonds tevens geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

9. Jaarrekening

Verstrekte zekerheden en garanties

Er is een bankgarantie afgegeven voor een bedrag van 52 duizend euro aan Yield Plus Nederland BV.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen, het pensioenfonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders. Voor zo ver van toepassing zijn transacties met verbonden partijen tegen marktconforme voorwaarden gerealiseerd.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders. De bestuurders nemen geen deel aan de pensioenregeling van het pensioenfonds. De directeur en medewerkers van het bestuursbureau nemen wel deel aan de pensioenregeling van het pensioenfonds op basis van voorwaarden in de pensioenregeling.

Toelichting op de staat van baten en lasten over 2018

9. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	2018	2017
	€	€
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
Pensioenpremie huidig jaar	678.508	552.454
Pensioenpremie voorgaand jaar	2.513	12.231
Eénmalige koopsom	4.760	1.700
Koopsom toekenning VPL aanspraken	71.337	1.051
	757.118	567.436

Het pensioenfonds heeft een éénmalige koopsom van BPF Wonen gebruikt om direct VPL aanspraken van de overgenomen deelnemers te verhogen.

	2018	2017
	€	€
Kostendekkende premie	874.762	782.589
Feitelijke premie	678.508	552.454
Gedempte premie	545.276	468.114

De stijging van de premie wordt voornamelijk verklaard door de instroom van actieve deelnemers vanuit BPF Wonen.

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2018	2017
	€	€
Kostendeekkende premie		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	694.085	632.368
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	136.656	118.405
Opslag voor uitvoeringskosten	18.864	20.680
Opslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid	18.805	5.101
Risicopremie voor ANW aanvulling	6.352	6.035
Totaal kostendeekkende premie	874.762	782.589
Feitelijke premie		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	519.072	434.659
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	103.407	81.962
Opslag voor uitvoeringskosten	30.855	25.045
Opslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid	18.805	5.101
Risicopremie voor ANW aanvulling	6.369	5.687
Totaal feitelijke premie	678.508	552.454

De samenstelling van de gedempte premie is als volgt:

Gedempte premie		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	278.381	238.512
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	57.438	45.712
Opslag voor uitvoeringskosten	18.865	20.680
Opslag voor premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid	18.805	5.101
Risicopremie voor ANW aanvulling	5.119	4.819
Inkoop voorwaardelijke onderdelen van de regeling	166.668	153.290
Totaal gedempte premie	545.276	468.114

9. Jaarrekening

10. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	2018	2017
	€	€
Vastgoedbeleggingen	63.736	57.762
Aandelen	-291.222	676.121
Vastrentende waarden	156.037	-9.122
Derivaten	122.907	-121.604
Overige beleggingen	36.978	18.221
	88.436	621.378

2018	Directe beleggings-opbrengst	Indirecte beleggings-opbrengst	Kosten vermogens-beheer	Totaal
	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	33.186	30.968	-418	63.736
Aandelen	119.572	-408.278	-2.516	-291.222
Vastrentende waarden	338.199	-175.323	-6.839	156.037
Derivaten	140.425	-6.363	-11.155	122.907
Overige beleggingen	3.731	33.891	-644	36.978
	635.113	-525.105	-21.572	88.436

2017	Directe beleggings-opbrengst	Indirecte beleggings-opbrengst	Kosten vermogens-beheer	Totaal
	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	28.017	30.018	-273	57.762
Aandelen	125.732	552.043	-1.654	676.121
Vastrentende waarden	343.754	-348.656	-4.220	-9.122
Derivaten	109.951	-224.458	-7.097	-121.604
Overige beleggingen	252	22.458	-4.489	18.221
	607.706	31.405	-17.733	621.378

Transactiekosten worden niet direct bij het pensioenfonds in rekening gebracht en deze worden daarom niet afzonderlijk weergegeven.

11. Overige baten	2018	2017
	€	€
Interest waardeoverdrachten	0	5
Interest overig	7	14
Andere baten	87	76
	94	95

12. Pensioenuitkeringen		
Ouderdomspensioen	253.310	242.172
Prepensioen	442	418
Partnerpensioen	48.421	44.393
Wezenpensioen	723	700
Invaliditeitspensioen	2.696	2.811
Afkoop pensioenen	29.683	30.853
Garantieregeling Maxeda	-19	-109
	335.256	321.238

13. Pensioenuitvoeringskosten	2018	2017
	€	€
Bestuurskosten	880	1.104
Administratiekostenvergoeding	20.516	20.880
Accountantskosten	98	182
Controle en advieskosten (excl. accountantskosten)	1.894	1.682
Contributies en bijdragen	1.005	1.043
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	754	1.050
Kosten bestuursbureau	1.006	1.725
	26.153	27.666

De daling van de bestuurskosten en de kosten bestuursbureau wordt veroorzaakt doordat een deel van de kosten is toegerekend aan vermogensbeheer.

9. Jaarrekening

Bestuurskosten

De bestuurskosten hebben betrekking op de vergoeding voor de werkzaamheden verband houdende met diverse vergaderingen. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld, vergoeding van reis- en verblijfkosten en overige bestuurskosten voor bestuursleden, leden raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan.

Het beloningsbeleid van het bestuur en de raad van toezicht volgt het Besluit uitvoering Pensioenwet en de aanbeveling van de Pensioenfederatie 'deskundig en competent pensioenfonds bestuur'. Hieruit volgt de volgende beloningsstructuur:

Functie	Tijdsbesteding	Vergoeding op jaarbasis
Bestuurslid	0,4 VTE	€ 56 duizend
Voorzitter van een commissie	0,5 VTE	€ 70 duizend
Voorzitter bestuur	0,6 VTE	€ 84 duizend
Lid Raad van Toezicht	0,1 VTE	€ 14 duizend
Voorzitter Raad van Toezicht	0,2 VTE	€ 28 duizend

Voor leden van het verantwoordingsorgaan geldt een vaste vergoeding van 5 duizend euro op jaarbasis.

Indien de vergoeding btw plichtig is, wordt de vergoeding inclusief btw vergoed. De beloningsstructuur is in 2018 niet gewijzigd.

De totale bestuurskosten bedragen 880 duizend euro (2017: 1.104 duizend euro). Afgezien hiervan zijn geen bezoldigingen toegekend.

Accountantshonoraria

De honoraria van de onafhankelijke externe accountant(s) zijn als volgt:

	2018	2017
Controle van de jaarrekening	98	88
Andere controleopdrachten	0	16
	98	104

Aantal personeelsleden

Bij het pensioenfonds waren in 2018 gemiddeld 7 werknemers in dienst (2017: 6 werknemers). Er zijn geen werknemers in het buitenland actief (2017: idem).

14. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	2018	2017
Pensioenopbouw	722.980	640.813
Toeslagverlening	19.227	0
Rentetoevoeging	-48.672	-40.194
Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten	-339.995	-327.222
Wijziging marktrente	1.040.089	-236.290
Wijziging actuariële uitgangspunten	-211.189	-31.283
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-36.475	219.210
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen	88.591	24.205
	1.234.556	249.239

15. Beleggingsrendementen inzake VPL	2018	2017
	€	€
Rendementstoerekening VPL	-203	-47

16. Saldo overdracht van rechten	2018	2017
Inkomende waardeoverdrachten	-14.909	-253.535
Uitgaande waardeoverdrachten	51.666	19.084
	36.757	-234.451

Bij inkomende waardeoverdrachten is een ontvangst voor collectieve waardeovernames uit het verleden van 0,3 miljoen euro opgenomen (2017: één collectieve waardeovername van 246,7 miljoen euro).

17. Overige lasten	2018	2017
	€	€
Interest waardeoverdrachten	19	33
Interest	152	680
Dotatie voorziening dubieuze debiteuren	2.807	1.687
Btw	944	3.738
Overig	190	86
	4.112	6.224

Het pensioenfonds heeft een schuld opgenomen inzake nog af te dragen btw voor de periode tot en met 2017. De toevoeging in 2018 aan dit deel van de btw schuld aan de fiscus is als een overige last verantwoord.

De activiteiten van het pensioenfonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Gebeurtenissen na balansdatum

Northern Trust is met ingang van 1 januari 2019 aangesteld als custodian. Utrecht, 19 juni 2019

Henk Van der Kolk, werknemersvoorzitter

André Snellen, werkgeversvoorzitter

Ad van Dorssen, bestuurslid

Lieske van den Bosch, bestuurslid

Rik Grutters, bestuurslid

Leo Rolf, bestuurslid

Cor Filippini, bestuurslid

Benne van Popta, bestuurslid

Gert-Jan Seffinga, bestuurslid

**“Dat we na ons pensioen
naar Spanje zouden
verhuizen, stond vast”**

- HANNY EN ROELANT GERRITS

10.

Overige gegevens

10. Overige gegevens

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel te Utrecht is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2018.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaire ben ik onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op 97.500.000 euro. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven 4.800.000 euro te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioen-

wet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen, de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen opdat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar niet lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, maar niet lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel is gebaseerd op de tot en

met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 19 juni 2019

drs. R.T. Schilder AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controle verklaring van de onafhankelijk accountant

Verklaring over de jaarrekening 2018

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van Stichting Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Detailhandel een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het stichtingskapitaal en reserves van de stichting op 31 december 2018 en van het saldo van baten en lasten over 2018 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2018 van Stichting Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Detailhandel te Utrecht ('de stichting') gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2018;
- de staat van baten en lasten over 2018;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Detailhandel zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van

accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Financiële gegevens;
- Woord van de voorzitters;
- Jaarverslag;
- Overige gegevens;
- Bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip (verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins) overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW;
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht, om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken, zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

10. Overige gegevens

Bij het opmaken van de jaarrekening, moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel, moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven, dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden, is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Groningen, 19 juni 2019

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. H.D.M. Plomp RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2018 van Stichting Bedrijfstak-pensioenfonds voor de Detailhandel

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing, die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.

Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.

Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.

Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

11.

Bijlage

11. Bijlage

Meerjarenoverzicht	2018	2017	2016	2015	2014
	€	€	€	€	€
Aantallen					
Werkgevers ultimo	32.803	28.984	27.627	27.296	28.759
Deelnemers ultimo	300.479	266.372	255.011	259.199	244.602
Gewezen deelnemers	812.652	784.083	738.742	714.113	656.076
Gepensioneerden	103.321	99.249	93.742	91.229	84.903
Gemiddelde leeftijd deelnemers	39	38	38	37	
Gemiddelde leeftijd (gewezen) deelnemers	42	42	42	42	
Gemiddelde leeftijd gepensioneerden	73	73	73	72	
Gemiddelde leeftijd gehele populatie	44	44	44	43	42
Gepensioneerden					
Ouderdomspensioen	84.128	80.742	76.213	72.635	68.078
Partnerpensioen	17.590	16.908	15.952	16.860	14.868
Wezenpensioen	707	657	630	676	811
Arbeidsongeschiktheidspensioen	834	871	888	1.036	1.101
Prepensioen	62	71	59	22	45
Premiepercentage					
Ouderdoms- en partnerpensioen	21,6%	21,6%	19,4%	19,4%	19,4%
Aanvullend pensioen	24,7%	24,7%	22,2%	22,2%	22,2%
Branchepensioen (OP/PP) Gebra	nvt	nvt	nvt	nvt	2,5%
Branchepensioen (OP/PP) AGF	nvt	nvt	nvt	nvt	3,13%
Opbouwpercentage per dienstjaar					
Ouderdomspensioen	1,622%	1,75%	1,75%	1,75%	1,75%
Aanvullend pensioen	1,622%	1,75%	1,75%	1,75%	1,75%
Partnerpensioen	1,135%	1,225%	1,225%	1,23%	1,23%
Brancheouderdomspensioen Gebra	nvt	nvt	nvt	nvt	0,20%
Brancheouderdomspensioen AGF	nvt	nvt	nvt	nvt	0,25%
Branchepartnerpensioen Gebra	nvt	nvt	nvt	nvt	0,14%
Branchepartnerpensioen AGF	nvt	nvt	nvt	nvt	0,175%
Toeslag op pensioen en pensioenaanspraken					
Actieven	0,1%	0,0%	0,0%	0,00%	0,30%
Gewezen deelnemers en gepensioneerden	0,1%	0,0%	0,0%	0,00%	0,30%

Gepensioneerden per 31-12-2018	Aantallen	Gemiddelde uitkering (bruto in €)	Gemiddelde leeftijd
Ouderdomspensioen (m)	37.449	4.207	74
Ouderdomspensioen (v)	46.679	2.140	74
Ouderdomspensioen (m/v)	84.128	3.060	74
Nabestaandenpensioen (m)	3.824	2.120	67
Nabestaandenpensioen (v)	13.766	2.855	74
Nabestaandenpensioen (m/v)	17.590	2.695	73
Wezenpensioen (m/v)	707	994	17
Arbeidsongeschiktheidspensioen	834	2.938	55
Prepensioen (m)	47		
Prepensioen (v)	15		
Prepensioen (voor leeftijd 65)	62	7.952	63
Totaal	103.321		

	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Arbeids- on- geschikte deelnemers	Gepen- sioneerden	Totaal
Stand per 31 december 2017	258.880	784.083	7.492	99.249	1.149.704
Van gewezen deelnemer naar deelnemer	22.374	-22.374	0	0	0
Van deelnemer naar gewezen deelnemer	-58.208	58.208	0	0	0
Arbeidsongeschiktheid	-788	-450	1.238	0	0
Revalidering	88	166	-254	0	0
Pensionering	-995	-4.001	-190	5.186	0
Toetreding	71.077	27.371	56	2.044	100.548
Overlijden	-167	-1.300	-124	-3.158	-4.749
Waardeoverdracht	0	-4.567	0	0	-4.567
Afkoop emigratie / klein pensioen		-24.484			-24.484
Stand per 31 december 2018	292.261	812.652	8.218	103.321	1.216.452

Colofon

Dit jaarverslag is een uitgave van
Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel
Euclideslaan 201, 3584 BS Utrecht
Telefoon 030 767 0110

www.pensioenfondsdetailhandel.nl

Concept & realisatie : The publisher's wife .

© Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel 2019

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Detailhandel – Jaarverslag

2018